

บัญชาการมวินิจัย

พิมพ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพ

หม่อมเจ้าหญิงพร้อมเพร่าพรรณ

ท. จ. รัตน จ. ป. ๓,

ชายาในพระเจ้าพี่นางเธอ กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร

เมื่อปีชวด พ. ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทย

๔/๒/๖๘

บัญชาธรรมวินิจฉัย

พิมพ์ในจาร พระราชทานเพลิงศพ

หม่อมเจ้าหญิงพร้อมเพราพรรณ

ท จ, รัตน จ, ป ร ๓,

ชายาในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร

เมื่อปีชวด พ. ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทย

๘/๒/๖๘

คำนำ

หนังสือเรื่อง ปัญหาธรรมวินิจฉัยนี้ เกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๓๒ ในปีนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จดำรงตำแหน่งเสนาบดีกรมการทหาร พระสมุทวชิรญาณแทนสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศทรงชักนำสมาชิกทั้งปวงให้ช่วยกันทำนุบำรุง หอพระสมุทให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นหลายอย่างหลายประการ ครั้นนั้นพระราชคณะซึ่งกรรมการได้เชิญให้เป็นวิสามัญสมาชิกของหอพระสมุทเป็นการบูชาคุณธรรมให้นำความถวายพระพรว่า สมาชิกพวกอื่นได้มีโอกาสอุดหนุนหอพระสมุทด้วยประการต่าง ๆ เช่นให้เงินบำรุง แด่แก่หนังสือให้ตั้งพิมพ์เป็นต้น แต่วิสามัญสมาชิกได้รับประโยชน์จากหอพระสมุทอยู่ฝ่ายเดียว ยังหามีโอกาสที่จะตอบแทนคุณของหอพระสมุทอย่างใดไม่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอนุโมทนาในความประสงค์ของวิสามัญสมาชิก จึงโปรดให้ผูกปัญหาธรรมตามทำนองพระราชปณิธานแต่โบราณ แต่เดิกรื่องปัญหาให้เข้ากับเวลาปัจจุบัน ดังเช่นว่า “การไปรถไฟจะควรแก่พระภิกษุหรือไม่” นี่เป็นตัวอย่างส่งไปถวายวิสามัญสมาชิก ขอให้เรียบเรียงความแก้ปัญหาดังมา ยังกรรมการ โปรดให้ตั้งพิมพ์ให้สมาชิกทั้งปวงอ่านในหนังสือวชิรญาณ วิเศษ ซึ่งจะออกเจ็ดวันครั้ง ๑ มุตประวัติของเรื่องปัญหาธรรมวินิจฉัยมีดังกล่าวมานี้

ปัญหาธรรมวินิจฉัยมี ๕๒ บทด้วยกัน เป็นของพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งทรงผนวชทรงแก่ ๔ พระองค์ พระราชาคณะที่ได้แต่งแก้ปัญหา ๘ องค์ ที่เป็น ส่วนของ สมเด็จพระยาปวเรศวริยวราลงกรณ นั้น หม่อมเจ้า

ประกาศแต่งตั้ง ตามหนังสือ ซึ่งได้ทรงพระนิพนธ์ไว้แต่ก่อน เพราะเวลานั้น
พระองค์ทรงพระชรา มาก แล้ว ถึงของสมเด็จพระวันรัตน์ ทับ ก็อย่าง
เดียวกัน นอกจากนั้นเป็นของแต่งใหม่ทั้งสิ้น พระนามแตนามของท่าน
ผู้แต่งแจ้ง อยู่ทบนิทานแล้ว หนังสือปัญหาธรรมวินิจฉัน กรรมการ
หอพระสมุดฯ ได้เคยรวบรวม พิมพ์ มาแต่ก่อน แล้วแต่จำหน่ายหมด
บัดนี้ นายนาถเอก พระยา ปรัชชาตยบุตร นายนาถโท พระวินิจฉัน
อธิการ นายนาถโท หาดวง ประพิน พนุบุตร แด่ นายนาถตรี
พระบันณการสถิตย์ นายนาถตรี หาดวงชั้นชนะพยาธี ใครจะพิมพ์
หนังสือ ถวายช่วย นายพดเรือเอก พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนดิ้นทวิกรม
เกรียงไกร เสนาบดี กระทรวงทหารเรือ สำหรับ ประทานแจกในจวน พระ
ราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าหญิงพร้อม เพรา พรหมผู้เป็นชายา ได้มา
แจ้ง ความยัง หอพระสมุด สำหรับ พระนคร ขอให้กรรมการ ช่วยเลือก
เรื่องหนังสือให้ ข้าพเจ้าทราบ ว่า ในจวน พระราชทานเพลิงศพ หม่อม
เจ้าหญิงพร้อม เพรา พรหม มีหนังสือ สำหรับ แจก อยู่ ๒ เรื่อง แลคือ
เรื่องอธิบาย เบ็ดเตล็ดใน พระราชพงศาวดาร ซึ่งข้าพเจ้าเรียบเรียงเอง
เรื่อง ๓ กับหนังสือ ที่ เกี่ยวของกับกิจการ ของทหารเรือ ให้มีความรู้ อัน
เป็นประโยชน์ ใน สมัยปัจจุบัน อีกเรื่อง ๑ สมควร จะมี หนังสือ ที่ เลี้ยว
ข้องในทาง ตำรา อีกเรื่อง หนึ่ง ข้าพเจ้า จึงเลือก เรื่อง ปัญหา ธรรม
วินิจฉัน ให้ พิมพ์ ใน สมุดเล่มนี้ หวังใจ ว่า ท่านทั้งหลายผู้ ได้รับไป
จะพอใจ แล ถวาย อุทิศ โทนา.

ด.จ. ๖๖ ทรงพระนาม.

สภานายก

หอพระสมุด วชิรญาณ

วันที่ ๔ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

สารบาฬ

๑. บัญหาที่ ๑ ว่า ด้วยเครื่อง ดวง จ้าหรับ สอด บาตร แก่ โดย
 เถรา ขิบาย ของ สมเด็จพระ พระยา ปวเรศ
 วิทยา ดง กรณ หน้า ๑
๒. บัญหาที่ ๒ ว่า ด้วย คืบ พระ ศุภศ แก่ โดย เถรา ขิบาย ของ
 สมเด็จพระ พระยา ปวเรศ วิทยา ดง กรณ ,, ๓
๓. บัญหาที่ ๓ ว่า ด้วย การ ไป รด ไฟ จะ ควร แก่ ภิกษุ หรือ ไม่
 พระ สำนโสมณ (อ่อน) วัดราชประดิษฐ แก่ ,, ๗
๔. บัญหาที่ ๔ ว่า ด้วย คฤหัสถ์ ไป เรือ กับ พระ มั ของ ต้อง
 เสีย ภาษี สมเด็จพระ มหา ธรรม วรวิมล (ยง)
 วัดโสมนัสวิหาร แก่ ,, ๗
๕. บัญหาที่ ๕ ว่า ด้วย พระ อริยเจ้า มี ผู้มา ตาม ว่า ท่าน เปน พระ
 อริย หรือ ควร จะ บอก อย่างไร แก่ โดย มติ
 ของ สมเด็จพระ วันรัตน์ (ทับ) วัดโสมนัสวิหาร ,, ๗
๖. บัญหาที่ ๖ ว่า ด้วย พระอรหันต์ จะ นอน หลับ บ้าง หรือ ไม่
 พระ ธรรม ไตร โสการาย (เดช) วัด
 เทพศิรินทร์ราชวาศ แก่ ,, ๑๓
๗. บัญหาที่ ๗ ว่า ด้วย อาการ ใน กาย ของ คน พระ พรหม มุนี
 (แฝง) วัดมกุฏกษัตริยาราม แก่ ,, ๑๓
๘. บัญหาที่ ๘ ว่า ด้วย ดิถีขาบท บัญญัติ ไม่ ให้ ภิกษุ ฆึง ไฟ
 พระองค์ เจ้า พระ อรุณ นิภาคุณากร ทรง แก่ ,, ๑๕

(๔)

- ปัญหาที่ ๘ ว่าด้วยสุรามีได้มีในกรรมบท พระราชพงศ
ปฏิพัทธ (ม.ร.ว. โต้น) วัดโสมนัสวิหาร แก่ หน้า ๓๖
- ปัญหาที่ ๓๐ ว่าด้วยชาคริยานุโยคข้อที่ ๓ หม่อมเจ้า พระ
ธรรมมุนีหิศ ชาดา ทรงแก้ ,, ๓๗
- ปัญหาที่ ๓๑ ว่าด้วย การ ถวาย เข้า พระ พระเทพกระวี (นิ่ม)
วัดเครือวัลย์ แก่ ,, ๓๗
- ปัญหาที่ ๓๒ ว่าด้วย ความ เห็น ว่าตาย แล้วไม่ ตูญ ก็ เป็น
สังคหิฏฐิ เห็น ว่าตาย แล้ว ตูญ ก็ เป็น อุจเฉท
ทิฏฐิ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
วชิรญาณ วโรส ทรงแก้ ,, ๓๘
- ปัญหาที่ ๓๓ ว่าด้วย เวลา จด เทียน ทำวัตร พระ พระ ธรรม
ราชา นวตฺร (ต่าย) วัดเสนาสนาราม แก่ ,, ๓๙
- ปัญหาที่ ๓๔ ว่าด้วย อทินนาทาน ดูกษาบท ที่ กำหนด ด้วย
นิตกหาปณะ กรมหมื่นชินวรศิริวิมล ทรงแก้ ,, ๔๐
- ปัญหาที่ ๓๕ ว่าด้วย เวลา ทำวัตร ให้อำนาจ พระ ต้อง ว่า กาเยนะ
พระ ธรรม ราชา นวตฺร (แดง) วัดนิเวศน์
ธรรม ประวัติ แก่ ,, ๔๐
- ปัญหาที่ ๓๖ ว่าด้วย วัด ร้าง มี ภิกษุ อยู่ บ้าง เด็ก น้อย พระ
พรหม มุนี (เหมื่อน) วัดบรมนิวาศ แก่ ,, ๔๑
- ปัญหาที่ ๓๗ ว่าด้วย พระ ศรียะเทศนา ราชะโตะโมหะ บ้าง
โตะโมหะ บ้าง จะมี เหตุ อย่างไร พระ ธรรม
ไตร โดกาจารย์ (เดช) วัดเทพศิรินทราวาศ แก่ ,, ๔๑

(๕)

- ปัญหาที่ ๓๗ ว่าด้วยวินัย ที่พระทรงอนุญาต ให้ภิกษุ
อมมนุษย์ถึงกาย ฉน เนื้อดิบได้ พระพรหมมุนี
(แฟง) วัดมณฑุกษัตริยาราม แก่ หน้า ๓๓
- ปัญหาที่ ๓๘ ว่าด้วยโลกธรรมสูตร สัมเด็จพระมหาจักรวงศ์
(ยัง) วัดโสมนัสวิหาร แก่ ,, ๓๒
- ปัญหาที่ ๓๙ ว่าด้วย พระพุทธเจ้าจำพรรษา พระเทพกระวี
(นัม) วัดเครือวัลย์ แก่ ,, ๓๕
- ปัญหาที่ ๔๐ ว่าด้วย ขริยวงศ์สูตร พระราชพงศปฏิพัทธ
(ม.ร.จ. โต้น) วัดโสมนัสวิหาร แก่ ,, ๓๖
- ปัญหาที่ ๔๑ ว่าด้วย พระวินัยกร กับ พระธรรมกถึก ชาวเมือง
โกสัมพี พระดำเนินโสภณ (อ่อน) วัดราช
ประดิษฐ แก่ ,, ๓๘
- ปัญหาที่ ๔๒ ว่าด้วย พระโศดาบัน ๓ ความ สงสัย พระธรรม
ราชานุวัตร (แสง) วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ แก่ ,, ๔๒
- ปัญหาที่ ๔๓ ว่าด้วย สังคาโลวาทสูตร ที่พระ พุทธเจ้า แสง
โทษ ตุการ มโหรีศัพ พระ ธรรม ราชานุวัตร
(ต่าย) วัดเสนาศนาราม แก่ ,, ๔๔
- ปัญหาที่ ๔๔ ว่าด้วย พระโศดาบัน เอกพัช กับ พระ สกทาคามิ
แปลกกัน อย่างไร หม่อมเจ้าพระ ธรรมมุนีทิศ
ชาติ ทรง แก่ ,, ๔๖

(๖)

- ปัญหาที่ ๒๖ ว่าด้วย มัคคะวิภังคสูตร พระพรหมมุนี (เหมือน)
วัดบรมนิวาส แก่ หน้า ๔๗
- ปัญหาที่ ๒๗ ว่าด้วย ตัดสิ่งใดได้ขาด ความสงสัย จึง หดไป
กรมหมื่นชินวรศิริวัฒน์ ทรง แก่ ,, ๔๘
- ปัญหาที่ ๒๘ ว่าด้วย ปธานภาวนาสูตร พระองค์เจ้าพระอรุณ
นิภาคุณากร ทรง แก่ ,, ๕๐
- ปัญหาที่ ๒๙ ว่าด้วย พระพุทธเจ้า ตรัส เทศนา ด้วย ภาษา มคธ
อย่าง เดียว หรือ ด้วย ภาษา อื่น บ้าง พระ
เจ้า สอน โสณ (ชื่อน) วัดราชประดิษฐ แก่ ,, ๕๓
- ปัญหาที่ ๓๐ ว่าด้วย มหาสติปัฏฐานสูตร ใน นิตเทสวาร แห่ง
สัมมตสังคยา พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เดช)
วัดเทพศิรินทราวาส แก่ ,, ๕๗
- ปัญหาที่ ๓๑ ว่าด้วย มัคคะวิภังคสูตร ใน นิตเทสวาร แห่ง
สัมมาอาชีวะ พระเทพกระวี (นัม) วัด
เครือวัลย์ แก่ ,, ๕๘
- ปัญหาที่ ๓๒ ว่าด้วย ละ ความ ทำใจ โดยไม่ แยก คาย คือ
ความ ทำใจ เช่นไร กรมหมื่นชินวรศิริวัฒน์
ทรง แก่ ,, ๕๙
- ปัญหาที่ ๓๓ ว่าด้วย จิตต์ มัวหมอง ทุกคติ ถึงจะไม่ จำนาง หวัง
ก็ ต้อง ไป เปน แน่ พระธรรมราชา นฤมิตร (แสง)
วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ แก่ ,, ๖๐

(๗)

ปัญหาที่ ๓๔ ว่าด้วย พระโศดามัน เอก พืช กับ พระศกทาคามี่
มีคติหนึ่งเดียว หม่อมเจ้าพระธรรมมุนีหิรัญธา
ทรง แก่ หน้า ๖๓

ปัญหาที่ ๓๕ ว่าด้วย อินทรีย์ แด พละยก ขึ้นเป็น คำคัญ
พระราชพงศ์ ปฏิพัทธ (ม.ร.ว. โถ่น) วัด
โสมนัสวิหาร แก่ ,, ๖๔

ปัญหาที่ ๓๖ ว่าด้วย องค์ อริยมรรค ทั้ง ๗ เป็น ปริกขาร แห่ง
สัมมาสมาธิ พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เดช)
วัดเทพศิรินทราวาส แก่ ,, ๖๕

ปัญหาที่ ๓๗ ว่าด้วย วังตั้งขาว คือ ตั้งขาว ชนชั้นหนึ่ง หรือ
อื่น จาก ตั้งขาว ชนชั้น พระพรหมมุนี (แฟง)
วัดมกุฏกษัตริยาราม แก่ ,, ๖๕

ปัญหาที่ ๓๘ ว่าด้วย สัปปริสธรรม ทั้ง ๘ จะ ยก ขรรณ อะไร
ขึ้นเป็น คำคัญได้บ้าง พระเทพกระวี (น้อม)
วัดเครือวัลย์ แก่ ,, ๖๗

ปัญหาที่ ๓๙ ว่าด้วย โขณงค์ ๗ กับ อัยยวงคิกมรรค จะ
สังเคราะห์ลง ณ ที่เดียวกันได้หรือไม่ สัมเด็จพระ
มหา จักรวงศ์ (ยัง) วัดโสมนัสวิหาร แก่ ,, ๖๘

ปัญหาที่ ๔๐ ว่าด้วย ตั้งขาว แด ชนชั้น ทั้ง ๕ เป็น ทุกข์จะเป็น
อย่าง เดียว กัน หรือ ต่าง หาก กัน สัมเด็จพระ
มหา จักรวงศ์ (ยัง) วัดโสมนัสวิหาร แก่ ,, ๖๘

(๗)

- ปัญหาที่ ๔๓ ว่าด้วย ปาตุมสูตร ที่ พระพุทธเจ้า รับได้ ภิกษุ
ทั้ง หตาย พระพรหมมุนี (แพ่ง) วัดมกุฏ
กษัตริยาราม แก่ หน้า ๗๐
- ปัญหาที่ ๔๔ ว่าด้วย สัมปชัญญะ นับ เข้าใน ชนชั้น ไหน พระ
เจ้าสนโสงถน (อ่อน) วัดราชประดิษฐ แก่ ,, ๗๒
- ปัญหาที่ ๔๓ ว่าด้วย สำเนียง ชาวอินเดีย ในพุทธกาล กับ เดียวกัน
สำเนียงประเทศใดจะไม่วิบัติในสังฆกรรม สัมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา จิตรญาณ
วโรรส ทรง แก่ ,, ๗๓
- ปัญหาที่ ๔๔ ว่าด้วย ท่าน มั่น ใน คัด พระธรรมไตรโลกาจารย์
(เดช) วัดเทพศิรินทราวาส แก่ ,, ๗๔
- ปัญหาที่ ๔๕ ว่าด้วย วิธีสมาทาน คัด ที่มี คำว่า วิธัฏฐณัตถาย
พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เดช) วัดเทพศิริน
ทราวาส แก่ ,, ๗๕
- ปัญหาที่ ๔๖ ว่าด้วย เรื่อง ความใน อินทรีย์ แด พละ เข้าใจ ว่า
สมเด็จพระมหาจักรวงศ์ (ยัง) วัดโสมนัสวิหาร แก่ ,, ๗๖
- ปัญหาที่ ๔๗ ว่าด้วย การฝัมน้ำ แก่นคน หัดบหรือคั้น พระราชพงศ
ปฏิพัทธ (ม.ร.ว. โถน) วัดโสมนัสวิหาร แก่ ,, ๗๗
- ปัญหาที่ ๔๘ ว่าด้วย เจตนา เรียน พระกรรมฐาน เพื่อจะให้ เป็น
ผู้วิเศษ พระราชพงศปฏิพัทธ (ม.ร.ว. โถน)
วัดโสมนัสวิหาร แก่ ,, ๗๘

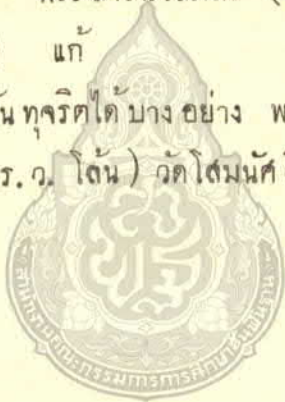
(๘)

ปัญหาที่ ๔๘ ว่าด้วยสัตว์ที่เกิดเป็นเอกโองการ มีแต่รูป พระ
พรหมมุนี (เหมือน) วัดบรมนิवास แก่ หน้า ๗๗

ปัญหาที่ ๕๐ ว่าด้วยการให้ไม้ขีดไฟแก่โจร จะนับเข้าใน
บุญญกิริยาวัตถุได้หรือไม่ พระสาสนโสภณ
(อ่อน) วัดราชประดิษฐ แก่ ,, ๗๗

ปัญหาที่ ๕๑ ว่าด้วยสิ่งทำสังฆกรรม ต้องเว้นวชิชนัย
บุคคล ๒๓ พระสาสนโสภณ (อ่อน) วัด
ราชประดิษฐ แก่ ,, ๘๐

ปัญหาที่ ๕๒ ว่าด้วยคนเว้นทุจรัตได้บ้าง อย่าง พระราชพงศ
ปฏิพัทธ (ม.ร.ว. โฉน) วัดโสมนัสวิหาร แก่ ,, ๘๑

ปัญหา ธรรมวินิจฉัย ที่ ๑

เครื่องทอง ซึ่งสำหรับสอบ บาดรที่จะใช้ อัฐฐาน คือ บัณฑิตะ, มคชนาพ, อาพหก ทพระสังฆ ธรรมยุติกนิกายได้ ใช้ อยู่ทุกวันนี้ มีหลักฐานอย่างไรที่จะได้รู้ ว่าเมื่อ พระพุทธเจ้า ยังดำรงพระชนม์ อยู่ นั้น บัณฑิตะ โศเท้าน มคชนาพ แด อาพหก โศเท้าน บัณฑิตะ แด มคชนาพ อาพหก ที่ใช้ อยู่ทุกวันนี้ เท่ากับที่ใช้ อยู่ในกาลครั้งนั้น เป็นการไม่ กำเริบวินัยได้ เพราะว่า ถ้า บาดรเล็กไป ฤๅใหญ่ ไป กว่าที่ พระพุทธเจ้า ทรงอนุญาต ก็ต้อง เป็น การกำเริบ วินัย ทั้ง ๓ อย่าง เหมือนกับได้ เติมน้ำ บรรทุกให้ เต็ม บังคับไม่ให้ ด้งขึ้นไป แด คำดังกล่าว เติมน้ำ บรรทุก นั้น เป็นการยาก อย่างยิ่งที่จะต้อง ให้ รู้จริง รู้แท้ หลักฐาน ที่ มั่นคง แน่น นั้น อย่างไร

แก้ ปัญหา ธรรมวินิจฉัย ที่ ๑

แก้ โดย เถราริขาย สัมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา ปวงเรศ วิทยาลัยการณ

บาดรเครื่องทอง ซึ่งมาใน ที่ต่าง ๆ มีอยู่ ว่า “ ๔ มุขวิ คือ กำมือ เป็น ๓ กุฑระ & กุฑระ เป็น ๓ บัณฑิตะ & บัณฑิตะ เป็น ๓ อาพหก & อาพหก เป็น ๓ โศณะ แบ่ง อาพหก ออก เป็น ๓ ส่วน ๆ หนึ่ง ๆ เป็น มคชนาพ หนึ่ง ๆ ” จึงได้ เขา เข้าสาร มา ทรงกำดู แล้ว ทำเป็น

เครื่องทองไว้ ให้พอจุเข้าตำ โดยกำหนดนั้น คือ บัฏชะจุเข้าตำ ๑๖
 กำมือ มกรหน้าจุเข้าตำ ๒๑ กำมือ กับ ส่วน ๓ แห่ง ๓ (วันเทริด)
 อาพหจุเข้าตำ ๖๔ กำมือ โทณะจุเข้าตำ ๒๖๕ กำมือ,

เมื่อ หน้าที่ได้ทรง ทดลอง นั้น ได้ทรง ชั่ง เข้าตำไว้เป็นเครื่อง
 กำหนดต่อไป เข้าตำ กำมือ ๑หนัก ๒๕ เฟื้อง กุฑระ ๑หนัก ๓๐๐ เฟื้อง
 บัฏชะ ๑หนัก ๔๐๐ เฟื้อง มกรหน้า ๑หนัก ๕๓๓ เฟื้อง & กล่อม
 กับส่วน ๓ แห่ง ๓ อาพห ๑หนัก ๑๖๐๐ เฟื้อง ครึ่งอาพห ๑หนัก ๘๐๐ เฟื้อง
 คือ ๓๒ กำมือ โทณะ ๑หนัก ๖๐๐ เฟื้อง (ถึงจะ ผิดด้วย กำมือ
 ไม่เท่ากัน ก็คงจะไม่ผิด มากนัก ถึง กำมือ จะเล็ก ลงมาตามไชย ก็คง
 ไม่เล็กมากนัก ใช้บาตร อย่างกลางได้ คงจะยังไม่เป็นการ พลาดได้)

ซึ่ง พระอัครกษัตริย์ ก็นั่งว่า บาดร ขนาดเล็ก จุเข้าตุ้ม แห่ง
 เข้าตำ บัฏชะ ๑ คือ ๑๖ กำมือ บาดร ขนาดกลาง จุ มกรหน้า ๑
 คือ ๒๑ กำมือ กับ ส่วน ๓ แห่ง ๓ บาดร ขนาดใหญ่ จุ อาพห คือ ๓๒
 กำมือ * แล้ว เติมน้ำทนิยะเข้าเท่าส่วน ๑ แห่ง ๔ (คือเลี้ยวหนึ่ง) แห่ง
 เข้าตุ้ม เติมน้ำทนิยะเข้าอีกเท่า ส่วนที่ ๒ แห่งน้ำทนิยะนั้น ถ้าจะตบ
 ด้วยเข้าตุ้ม อย่างเดียวแทนน้ำทนิยะเติมน้ำทนิยะ บาดร ขนาดเล็ก จุเข้าตุ้ม
 แห่ง เข้าตำ ๒๔ กำมือ คือ บัฏชะ ๑ กับ ๒ กุฑระ ขนาดกลาง จุ
 ๓๑ กำมือ กับ ๕ ส่วน แห่ง ๖ คือ เศษ ๕ ของ ส่วน ๖ คือ บัฏชะ ๑ กับ ๓
 กุฑระ ๓ กำมือ ๕ ส่วน แห่ง ๖ ขนาดใหญ่ จุ ๔๘ กำมือ คือ ๓ บัฏชะ
 ซึ่งว่าจุเข้าตุ้ม แห่งเข้าตำ บัฏชะ ๑ นั้น คือเอาเข้าตำ บัฏชะ ๑ มาหุง เมื่อ
 เข้าตุ้ม แล้ว เติมน้ำในบาตร บาดร ที่เข้าตุ้ม นั้น เติมน้ำ พอดี เรียกว่า บาดร

จุเข้าดุกแห่งเข้าดาร์บัตละ ๑ เข้าดาร์ ๒๕ กำมือหนัก ๖๐๐ เพองได้ ๑๕ บาตร
 เมื่อ หุง ชน ดุก แดง ชน ดุก หนัก ๑๕๖๔ เพอง คือ ชน ๑๔ ตำดั่ง กิ่ง
 (เพราะ ฉนั้น เมื่อ คัด ส่วน ตาม ตักษณะ ใจทย ซ้อ ขายตาม ธรรมเนียม
 คือ ใจทย จำนวน ฤๅ บัญญัติ ไตรยางค์ รุดขอพทรี) จะ ดอง เข้าดาร์ ฤๅ
 เข้าดุก สอบกได้ ที่ ว่า ดอง เข้าดาร์ สอบก โดย ไม่ ต้อง หุง คง ได้ ดั่ง
 บาตร ขนาด เด็ก จุ ๓ บัตละ กับ ๒ กำมือ ครึ่ง แต่ กำมือ ๑ แบ่ง ออก เป็น
 ๕๐ ส่วน เดิม ชน อีก ๓ ส่วน (เศษ ๓ ของ ส่วน ๕๐) ขนาด กกลาง
 จุ อาพหก ๑ กับ ๒ กำมือ แต่ กำมือ ๑ แบ่ง ออก เป็น ๓๖๐ ส่วน เพิ่ม ชน
 อีก ๒๓ ส่วน (เศษ ๒๓ ของ ส่วน ๖๐) ขนาด ใหญ่ จุ อาพหก ๑ กับ ๒ บัตละ
 ๑ กุทะวะ ๑ กำมือ แต่ แบ่ง กำมือ ๑ ออก เป็น ๒๕ ส่วน เพิ่ม ชน อีก
 ๓ ส่วน (ทรี เดอน พัพท จิง พอกัน) ทุ

ปัญหาธรรมวินาญย ที่ ๒

ข้อซึ่ง พระธรรมยุติกนิกาย วินิจฉัย ลง ได้ ว่า คับ พระสุคต ๑ เป็น ๑๖
 นิ้ว ช่างไม้ กับ กิ่ง กระเบียด นั้น มี สิ่ง ไร เป็น ที่ กำหนด ให้ รู้ ได้ ว่า คับ พระสุคต
 คง ยาว ได้ ๑๖ นิ้ว กิ่ง กระเบียด เช่น นั้น เป็น แน่

แก้ ปัญหาธรรมวินาญย ที่ ๒

แก้ โดย เถราธิบาย ส้ม เต้า พระมหา ส้ม ณ เจ้า กรมพระยา ปวเรศ
 วรียาตกรณ

ใน รัชกาล ที่ ๓ มี พระดัง กา เข้า มา อยู่ ใน วัด บวรนิเวศ โดย มาก พระ
 ดัง มี ชาว ดัง กา รูป ๑ ได้ มา อยู่ ที่ วัด บวรนิเวศ ครั้น นั้น เหมือน กัน พระ เจ้า

บรมวงศ์เธอท่านได้รับสั่งถามว่า พระท้าวสุทธาคุที่เมืองดังกล ซึ่งว่ากันว่า
 เป็นของเก่า ท่านได้เห็นฤาไม่ พระสงฆ์รูปนั้น ทูลว่าได้เห็น ท่านจึง
 รับสั่งถามว่า ใหญ่ยาวประมาณเท่าใด ทูลว่าประมาณเท่าดอกจำป๋ม
 (เห็นจะเป็นขนาดที่จวนจะบาน แดเห็นจะ กระขนาดถวายน) ท่านจึงได้ทรง
 คัดจับเทียบกับเรือคนในกาลครั้งนั้น โดย ดัชนีระโทยชื่อ ขาย ตาม
 ขรรมดา (คือ รูดออฟท์)

แต่ทรงสอบด้วยการวัดกายคน ในกาลครั้งนั้น ตั้งแต่แรก คดอด
 ไป ทรงค้นบาฬี แด อัดถกถา ต่างๆ ทรงเลือก แต่ที่พอ จะเห็น จริงได้ คิด
 ถดถอนตามอายุไซ้ประกอบด้วย จึงได้ความว่า ใน ระหว่างกาลที่พระ
 พุทธเจ้าปรินิพพานแล้วได้ ๓๓๐๐ ปี มาจน ๓๔๐๐ ปีนี้ คับ พระสุคตหนึ่ง
 คงเท่า กับกับ คับ ๕ นิ้วถึง กระเบียดไม้ คือกข้างไม้ ในกาลทุกวันนี้ (คือ
 ไม่น่าทรงถ่ายอย่างไว้ แต่ทรงขีด หมายถึง คับพระ สุคตไว้ ด้วย ขรอยจะทรง
 เห็นว่าไม้ นั้นเป็นไม้ ขนาดถวายน ที่ใช้ อยู่ด้วยกันโดยมาก ควรจะกระ ดง
 เป็นแบบได้)

คำอัดถกถา ที่ทรง คัด คำน แด อนุโมทนา ก็ ทรงเรียงไว้ ที่ทรง
 คัดคำน เดียนั้น คือ อัดถกถา ดัณญะจิระลิกขาบท ซึ่ง กล่าว ว่า คับ
 พระสุคตหนึ่ง เท่ากับ ๓ คับผู้ ชายฉันท์ใน ครั้งทำอัดถกถา นั้น เป็น คือก
 คับไม้ คือก ข้างไม้ ทรง อนุโมทนา คำ อัดถกถา ที่กล่าว กำหนด ถัด
 มณฑล คือวงดิน ฤาอื่นๆ ซึ่งเป็นอารมณ์ ถัดถกถาฐาน ที่กำหนดว่า
 กว้างคับ ๕ นิ้ว แต่ทรงชัก อุทาหรณ์ ต่างๆ ทั้งใน พระวินัย แด พระสูตร
 ซึ่งเป็นเครื่อง ห้าม ความเห็น ว่า พระพุทธเจ้าโต กว่าคน ปกติถึง ๓ เท่า

นั้นเสีย คือในบาป พระวินัย ว่าพระนันทเถระ ต่ำกว่า พระพุทธเจ้า ๔ นิ้ว
นิทานใน พระสูตร ว่า ดุชนทริกพราหมณ์ เทียวหา ปฏิภาทก ไปถึงที่พระพุทธ
เจ้าประทับ อยู่. ดังคัมภีร์ พระพุทธเจ้าว่าเป็นปฏิภาทก ของคนก็เดินเข้าไป
ใกล้. ขณะนั้นพระพุทธเจ้านั่งคลุมพระเศียรอยู่ ทรงได้ ยืนเคียงฝัเท้าตา
พราหมณ์ นั้น ก็เปิดผ้าที่คลุมพระเศียร ออก ตาพราหมณ์ เห็นว่าไม่ใช่
ปฏิภาทก ของตน ก็ปรารถนาที่จะไป จลกที่นั้น. ถ้า พระพุทธเจ้า โดกว่าคน
ปรกติถึง ๓ เท่าแล้ว ตาพราหมณ์ จะไม่ สำคัญว่า เป็นปฏิภาทก ของ
ตนเลย แต่ผ้าของภิกษุบางองค์ พระองค์ก็ได้ทรงรับไปทรงใช้ด้วย
ผ้าทรง ของพระองค์ก็ได้ ทรงประทานแก่ ภิกษุ อยู่บ้าง ถ้าพระกายใหญ่
กว่า ถึง ๓ เท่าเช่นนั้น จะใช้ ด้วยกันได้อย่างไร เรื่องที่ เป็นเครื่องคัดค้าน
เช่นนั้น มีอีกหลายเรื่อง. แจ้งอยู่ใน สัจจวิทกตวิธานปกรณ์ นั้นแล้ว.

ทรงกำหนด ส่วนกายคนไว้ คือไปว่า กายคนที่เกิดใน พุทธกาล
สูง ๘๒ นิ้ว กับ ๓ กระเบียด ส่วนตัว ๘๗ นิ้ว กายคน ใน ระหว่างกาล คือ
ตั้งแต่ พระพุทธเจ้า ประดิพัฑา แล้วมา ๒๓๐๐ ปี ถึง ๒๔๐๐ ปี สูง ๗๕ นิ้ว
ส่วนตัว ๘๐ นิ้ว ส่วนสูง ของกายคนลดลง ตาม อายุกับ ร้อยปีละ
๓ กระเบียด เพราะฉะนั้นเมื่อ ตัวสูง ลงไปได้ ๒๓๐๐ ปี ประมาณ ส่วนสูง
ของกายคนลดลง ถึง ๓๗ นิ้ว กับ ๓ กระเบียด วัดกาย เด็ก โดย ประมาณ
ในอนเกิดเดียวกัน (ตั้งแต่พุทธเจ้าลงมา ถึง ๒๓๐๐ ถึง ๒๔๐๐) วัดด้วยนิ้วมืมนิม
บรรพสูง ๑๘ นิ้วกับกระเบียด วัดด้วยนิ้วช่วงไม้ ๑๕ นิ้ว ๓ กระเบียด กาย
เด็กนั้นโตขึ้น ตั้งแต่ขวบ ๓ ถึง ๒๖ ขวบ ซึ่ง เป็นที่สุด ปฐมวัย ปีละ
๘ กระเบียด. เมื่ออายุได้ ๒๖ ปี สูงประมาณ ๗๔ นิ้ว กับ ๓ กระเบียด

พระกายพระเจ้าเวตา ประสูติ นับโดย นวพระสุคต ๑๘ นวกับ ๑ กระเบียด
ตั้งแต่ พระชนม ๑ ขวบ ถึง ๓๓ ขวบ ซึ่ง เป็นที่สุด ประมุขยทรงพระเจริญ
จนประมาณบะ ๘ นวกับกระเบียดถึง เมื่อพระชนม ได้ ๓๓ พระกายจึงสูง
ได้ ๘๖ นวพระสุคต เป็นนวข้างไม้ ๓๒๘ นว คน ครึ่งพระ
พุทธเจ้าประมาณอายุไชยเพียง ๓๐๐ ปี ตลอด ๓๐๐ ปี ในกาล ครึ่งน
ประมาณ อายุไชยเพียง ๗๗ ปี (ในคัมภีร์ อภิธานปิฎกเป็นต้น ได้
กล่าวไว้ว่า) นว มัชฌิมบุรุษ ๓ ยาว ๗ เม็ดเข้าเปลือก โดยเรียง
เม็ดตามขวาง นว มัชฌิมบุรุษ ในครึ่งนทรงสอบได้ ๘ ขั้วเม็ดเข้าเปลือก
ข้อนี้เป็นเหตุให้ คิดลงส่วนกาย คนตาม อายุไชย (คำที่ พระอัครกถาว่า
ส่วนพระพุทเจ้า เท่า ๓ ส่วน ของ คนครึ่ง ทำอัครกถา นั้น ถ้าคิด ว่า สูงกว่า
คุณ ปกติ ก็ต้อง คำนวณด้วย นิทาน ต่าง ๆ ดัง กล่าวแล้ว ถ้าคิด ว่า ลดตาม
ไชยจริงทำ อัครกถา พุทธเจ้าต่างไป ไม่สู้ มากนัก คิดตลอด มาจน
ถึงกาลบัดนี้ กับพระพุทเจ้าจะมากกว่าคน เดียว น หลายเท่านั้น กระมัง
แต่ถึงททรงกำหนดว่า ชนนี้ ก็เป็นการ ตั้งค่าไว้ ให้สมควร แก่ พระ
ทาสุธาตุ ดัง ที่กล่าว มา แล้ว เท่านั้น)

ทรงแสดงวิธี ทำเลขใน ส่วนพื้นไว้ ถ้าจะ คิด ดังนี้ พื้นคน ทุกวัน
โดย ยาวประมาณ นวกับกระเบียด ๓ เป็นอย่างกลาง ตั้ง นวกับ กระเบียด ๓
ถึง ๘ หาร ๑๑ คุณได้ นวกับ ๒ กระเบียด กับ ส่วน ๑ แห่ง ๘ เป็นพื้น มัชฌิม
บุรุษ ครึ่งพระ ตั้งพื้นมัชฌิมบุรุษครึ่งพระถึง ๓ หาร & คุณได้ ๒ นวกับ ๔
แห่ง ๒๗ เป็นพระทนต์ พระพุทเจ้าประมาณนว ได้ ยืนยันว่า ได้ กับ กับ พระ
ทาสุธาตุองค์เก่า ที่นับถือกันว่าเป็น ของจริง (ตกลงคำนวณคิดตาม

พระทาสุธาตุ ถ้าพระทาสุธาตุนั้น เป็นของจริง ก็ใกล้ข้างถูก ถ้าเป็น
ของทำ ก็คนโบราณเหมือนกันกับพระอัครกถา แต่ข้างนี้เขาเชื่อกว่า
ก็ต้องได้ ตาม)

ปัญหา ธรรมวินิจฉัย ที่ ๓

การไปรดไฟจะควร แก่ภิกษุ ฤาไม่ควร.

แก้ ปัญหา ธรรมวินิจฉัย ที่ ๓

การไป รดกถไฟย่อมควรแก่ภิกษุ ด้วย ข้าพเจ้าเห็นว่า รดกถไฟนั้น
ถึงจะไปได้ ด้วยไฟฟ้า ฤา แม้เหล็ก ฤา ใย น้ำเดือด ใย น้ำร้อน อย่างใด อย่าง
หนึ่ง ก็ดี ก็ จำต้อง อาศรัย มนุษย์ ผู้ฉลาดในจักร วิชเบ็ด แดบดจักร จึงเดิน
แต่หยุดได้ จะว่า มนุษย์ ซึ่งอยู่ ในรดกถไฟนั้นเป็นผู้ ไซ้ กำลัง ดุดตากไป
ก็ ไซ้เหตุ เพราะว่า รดกถไฟหาไซ้ ไปได้ ด้วยกำลังของมนุษย์ แต่สัตว์
ดิรัจฉาน คงรทไป ด้วยกำลังมาเป็นต้นไม่ แด มนุษย์ผู้ชำนาญใน
หัตถกรรมณะรดกถไฟนั้น ก็เป็นผู้ เสื่อม ด้วยยาน สารถี คนขับรทที่เทียม
ด้วยม้า นั้น แม้ รดกถไฟนั้นว่า เป็นยาน อย่างหนึ่ง ก็จริง แด แต่ข้าพเจ้า
พิจารณาเห็นว่า รดกถไฟคงไม่ เหมือนยาน ที่เทียม ด้วยม้า เป็นต้น ฤา
เทียมด้วย มนุษย์ คอสัตว์ แด มนุษย์ ฤา สัตว์ แด มนุษย์ จะแบกหามผดักตาก
ด้วยมือ ยานเหล่านั้น ไม่ควร แก่ ภิกษุ ผู้ อาจจะไป ได้ ด้วยเท้า ย่อม ควร แก่
ภิกษุ เป็นไซ้ เพราะยานเหล่านั้นต้อง ไซ้ กำลังสัตว์ ฤา คน ดุดตาก จึง
สัมฤทธิ์การไปได้ต่างหาก หาไซ้ ไม่ควร เพราะ นาย สารถี ไม่.

อนึ่ง ดิถีขาบทมาติกา ซึ่งมาใน ขรรคมเทศนา ปฏิธังยุคณเสฐียุท
เทศ แต่ใน ฉัตตูปาหนะวรรคที่ ๘ ครบ ๘ ฉปาจิตติยทเทศ ใน สุตตะวิภังค
ทั้ง ๓ ว่า ยานคตตัสส อคิตานตัสส ชมมํ เทสิตตัสสํมิตติ ดิถีขาบทณียา, ยา
ปน ฎิกุขนี อคิตานา ยาเนน ยาเยยยุ ปาจิตติยํ ดังนี้.

ในบทภาษนี้แห่งศัพท์ ยานคตตัสส ยาเนน ใน ๓ ดิถีขาบท
ณตองวิภังคนี้ว่า ยานํ นาม วยทํ, รโถ, สกฏํ, สันทมานิกา
สิวิกา, ปาฐูกิ, รก, เกวียน, คานหาม, เปต, แคร่. ชื่อว่ายาน
พัตติเครื่องไปฉนี้ ในยานเหล่านี้ เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้ว ก็
ถนัดต้องอาศัยเรี่ยวแรงของสัตว์ฤๅคนทุกอย่างจึงไปได้ เพราะฉะนั้น
ข้าพเจ้าจึงมีความเข้าใจว่า การไปรถกตไฟ คงจะควรแก่ภิกษุฤๅจะ
คิดสันตามมหาประเทศว่า ไม่ควรแก่ภิกษุไม่เป็นไร เพราะอนุโลม
ตามยานบก ก็แต่แต่พระเถรานุเถรทั้งหลายซึ่งเป็น วิธามัญจมาชิก
ในหอ พระธัมมุตตวรญาณ จะบัญญัติลง พรอมกันเทอญ.

พระดำณโถภณ (อ่อน) วัดราชประดิษฐ .

เมื่อยังเป็นพระเมฆาธรรมรัง อยู่วัดพิไชยญาติการาม

ปัญหาธรรมวินิจัยที่ ๕

คฤหัสถ์ ไปในเรือนพระ มีของต้องห้าม มาในเรือน เป็น ของ
คฤหัสถ์ ครั้นเจ้าภาษีถาม คฤหัสถ์บอกว่า ของพระ เจ้าภาษีถาม พระ
พระควรจะทำอย่างไร.

แก้ ปัญหา ธรรมวินิจฉัย ที่ ๔

พระควร จะพูดไถ่เกิดเสียว่า “อย่าว่านวย กันเลย ธรรมนิยม
ของที่จะต้องเสียภาษัแล้ว จะเป็นของๆ คฤหัสถ์ก็ดี จะเป็นของๆ พระก็
เมื่อเจ้าภาษั เรียก คำภาษั แล้ว ก็ต้องเสีย ด้วยกันทั้ง ๒ ข้าง ก็เคยจน
ท่านข้างนี้ บอกว่า ของนั้นเป็น ของๆ นั้น ฝ่ายท่านเจ้าภาษั จะเห็น อย่างไร
ก็แล้วแต่ ใจท่านเกิด” เมื่อ พระพูด ดังนี้ ถ้าเจ้าภาษั เป็นคนมีศรัทธา
ยอม ยก ถวาย พระเสีย ตาม คำ คฤหัสถ์ ก็จัดว่า เป็น อัน เจ้าภาษั ถวาย
ด้วยดี ไม่มีความเกียจของแก่ พระ ถ้าเจ้าภาษั ไม่ยอม คฤหัสถ์ ผู้เจ้า
ของก็ต้อง เสียภาษั อยู่ ตามที่ แต่ดูเหมือนเป็นการเสียแทนพระ พอ
เป็นการ ไถ่เกิดเสีย ไม่ให้เจ้าภาษั จับปิด โกรธ คฤหัสถ์ ได้ หนึ่งหนึ่ง
เท่านั้น เห็นช่องที่ พระจะช่วยแก้ ได้เพียง เท่านั้น เมื่อเจ้าภาษั ไม่ยอม
แล้วซึ่งพระจะทำอุปายไม่ให้ ต้องเสียภาษั ด้วย ประโยคกาย ประโยค วาจา
อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ควร ทั้งสิ้น.

สมเด็จพระมหาจักรวาล (ยัง) วัดโสมนัสวิหาร

เมื่อยัง เป็นพระ อมร โมฬี

ปัญหา ธรรมวินิจฉัย ที่ ๕

พระอริยเจ้า เมื่อมีผู้มาถามว่า ท่านเป็นพระอริยเจ้าฤาไม่ ให้
ตอบโดยตรง จะนิ่งเสียไม่ได้ ควร จะบอก อย่างไร.

แก้ ปัญหา ธรรมวินิฉินัย ที่ ๕

แก้ โดยมคิสมเด็จพะวันรัต (ทับ) วัดโสมนัสวิหาร

ควร จะตอบ โดย นัย ๒ คือ เทศนัย แด่ดง ธรรม ดังสอน ให้ผู้นั้น รู้
เอง อย่าง ๑ คือ ปริยายเหตุ กล่าวเหตุ ปริยายให้ผู้นั้น รู้เอง อย่าง ๑
ตอบว่า “ท่านจงอุสาหะต้องเสัพยัสสปุช พังกรรมของสัปบุรุษ หมั่นจด
จำกระทำในใจโดยแยบคาย แด่อุสาหะ ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามธรรม
ของสัปบุรุษนั้นเกิด เมื่อท่านปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตามธรรมของสัปบุรุษแล้ว
ท่านก็จะประสบ ธรรม ของจริง เมื่อ ท่านได้ ประสบ ธรรมของจริง แด่
เพนอันท่านได้ ประสบพระอริยเจ้า รู้จักเอง, ไม่ต้องถามเรา อุสาห์
ปฏิบัติเกิด”

๕. ตอบโดย เทศนัย

ตอบว่า พระอริยเจ้า โดยอย่างตา ท่านมีความเต็มใจ ในพระพุทธ,
พระธรรม, พระสงฆ์. มันไม่หวั่นไหว ปราศจาก ความสงสัย ไม่
ต้องเวร ทั้ง ๕ ตะกัถกายทิฐิ วิจิกิฉา สัตถพัตปราค มาศ ชาติ จาก
ด้านดานได้ พระอริยเจ้า ท่านทรงคุณ อย่างนี้ ท่านจงรู้เองเกิด”

๕. ตอบโดยปริยายเหตุ

พระอริยเจ้า ท่านยอมแด่ดงอริยภาพให้ผู้อื่น ทราบด้วยตนเองโดย
นัย สองอย่างดังกล่าวมานี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งท่านจะบอกตรง ๆ ว่า
เราเป็นอริยมุคคต ดังนี้ ไม่ใคร่จะมี เพราะท่าน มาละกิเลส ซึ่ง เป็นเหตุ

จะให้ อวดอ้างเสียแล้ว อนึ่ง ท่านย่อม ตั้งอยู่ใน ความ มั่นคงใน อริยม
ศีลมรรคผล ที่ตนได้ตนถึง แต่ไม่ถ่วงพทุทธิบัญญัติด้วย ท่านจึงไม่ อวด
คุณในตน แก่ บุคคล ผู้คนอื่นเลย.

ปัญหา ธรรมวินิจัย ที่ ๒

พระอรหันต์เจ้า นอนหลับ ฤาไม่หลับ ถ้าจะว่านอนหลับ ความง่วง
เหงา หาวนอน แม้แต่ ฉานตาก็ บุคคล ก็ ตระได้ ชัด แล้ว ก็เกิด พระ
อรหันต์ ตระได้ ชัด แล้ว ด้วย ประการ ทั้งปวง ถ้าจะว่าไม่นอนหลับ
ก็ เห็นว่า กายพระอรหันต์ จะ ดำรง อยู่ ไม่ ได้นาน สักเท่าใด.

แก้ ปัญหา ธรรมวินิจัย ที่ ๒

พระอรหันต์จะนอนหลับ ฤาไม่ ไบราณจารย์ กล่าว ว่า พระอรหันต์
นอนก็หลับ แต่ ความหลับ ของท่านต่างกัน กับ ความหลับ ของ บุคคล ๗
หลับ ด้วย โมหะ ความ หลง ไม่ รู้ ถึง ตน พระ อรหันต์ ท่าน หลับ มี สติ
สัมปรัญญะ รู้ ถึง ตน อยู่ เสมอ เพราะพระอรหันต์ ท่าน มี สติ สัมปรัญญะ
บริบูรณ์ อยู่ เปน นิติย์ จิตร์ ของท่านมิได้ ปราศ จาก สติ สัมปรัญญะ เลย
ความง่วงเหงา หาวนอน ของท่านไม่มี ท่านจะ ความง่วงเหงา หาวนอน เสีย
ได้ ด้วย อหัตถคมรรค พระอรหันต์ ท่าน นอนมิได้ นอนด้วยความง่วงเหงา
หาวนอน ท่าน นอน เพื่อจะ ระวัง ความ กระวนกระวาย กาย เพราะพระ
อรหันต์ ยังมี ความ กระวนกระวาย กาย อยู่ แต่ ความ กระวน กระวาย จิตร์
ของท่านไม่มี ก็ ความ กระวน กระวาย กาย นี้ ย่อม มี ทั่ว ไป ทั้ง กาย ที่

เป็นอุปาทินมฺเฏจากรอง แดงกายที่เป็นอุปาทินมฺเฏไม่มีใจครอง เหมือน
 อย่างดอกอุบล บัวเขียว บัวขาว เป็นต้น บานในกาลบางครั้ง คุมในกาล
 บางคราว ฤๅใบแห้ง พกภูเขาชาติ ดังอย่างเวลาเย็น ห่อห่อเข้า เวลา
 เข้า คดี ทาง ออก ฉนั้นใด ความ กระวน กระวาย แห่ง อุปาทินณกระกาย
 ก็มี อาการ เป็นเช่นนั้น กระแส แห่ง ภวังคจิตฺร ที่ เป็นไปด้วย อำนาจแห่ง
 ความกระวน กระวาย กาย ชื่อว่าเป็นความหวั่น ของพระอรหันต์ เพราะ
 กระแสแห่งภวังคจิตฺรเช่นนั้น ย่อมมีแต่ พระอรหันต์ ๆ จึง ชื่อว่า นอนหลับ
 ครั้งหนึ่งตัจจะนิครนถ์ ไป เฝ้าพระผู้มีพระภาคย์ ทูลถามว่า พระตมณ
 โคตมรุ ตักอยู่ ฤๅว่าหลับในกตางวัน พระผู้มีพระภาคย์ ตรัสว่า ตูกรอคค
 เวลัดณะ เรา ผู้ตถาคตรุ ตักอยู่ เมื่อเดือนท้ายฤดูร้อน เราผู้ตถาคต
 กลับจาก บิณฑบาต เวลานั้นอาหารแล้ว ปล่อย ตั้งสมาธิ & ขึ้นลงนอนโดย
 ข้างเบื้องขวา มีสติสัมปชัญญะ หยั่งลงยัง ความหวั่น (เรื่อง ตัจจะ
 นิครนถ์ มาในมหาตัจจะสูตรคัมภีร์มัชฌิมนิกายมุลปฺปณณาสก) ก็คนถึง
 จะยืน อยู่ฤๅเดินไป ฤๅนั่ง ฤๅนอน เป็นผู้อัน ความหวั่น ครอบงำ แล้ว
 แดหยั่งลงยังความหวั่น ชื่อว่านิททวรม ยินดียิ่งใน ความหวั่น* มีความ
 หวั่นเป็นที่ยินดี ผู้ที่มีจิตหยั่งลงสู่ภวังค์ ด้วยความดำบากกายไม่ชื่อ
 ว่านิททวรม ยินดียิ่งใน ความหวั่น พระอรหันต์ท่านก็ไม่ ยินดียิ่งใน ความ
 หวั่น ท่านนอนให้จิตหยั่งลงภวังค์นั้น ก็เพื่อจะ ระวังความดำบาก กาย
 เพราะกายเป็นโทษ ถ้าไม่ หยั่ง ลง ยัง ความหวั่น ระวังเดี๋ยวนี้แล้วก็จะ
 ไม่ทนไปได้นาน ปราชญ์ พึงตั้งนิจฐาน ว่าความหวั่นย่อม มีทั่วไปทั้งพระ

อรหันต์ แด่เอกบรมครูคุณ แต่ต่างกันแต่ที่หัดบ่มสติสัมปชัญญะ
รู้ตั้งตัวอยู่ แต่หัดด้วยโมหะความหลงไม่รู้ตั้งตัวเท่านั้น.

พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เดช) วัดเทพศิรินทราวาส
เมื่อยังเป็นพระอริยมุนี

ปัญหา ธรรมวินิฉนัย ที่ ๗

ในกายคนนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า มีอาการเท่าไร ก็จะมี
แต่ ๓๓ เท่านั้น ฤๅ ๓๒ ฤๅมากกว่านั้นไป.

แก้ ปัญหาธรรมวินิฉนัย ที่ ๗

ในกายคนนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสอาการ ๓๓ ส่วน คือ ผมทั้งหลาย
ส่วน ๑ ขนทั้งหลาย ส่วน ๑ เล็บทั้งหลาย ส่วน ๑ ฟันทั้งหลาย ส่วน ๑
หนังส่วน ๑ เนื้อส่วน ๑ เส้นเอ็นทั้งหลาย ส่วน ๑ กระดูกทั้งหลาย
ส่วน ๑ เยื่อในกระดูกในสมองส่วน ๑ ม้ามส่วน ๑ หัวใจส่วน ๑ ตับ
ส่วน ๑ พังผืดส่วน ๑ ไตส่วน ๑ ปอดส่วน ๑ ไล้ใหญ่ส่วน ๑ ลำย
วัดไล้ส่วน ๑ อาหารใหม่ส่วน ๑ อาหารเก่าส่วน ๑ น้ำดีส่วน ๑ น้ำ
เสลดส่วน ๑ น้ำเหลืองส่วน ๑ น้ำเลือดส่วน ๑ น้ำเหงื่อส่วน ๑ น้ำ
มันข้นส่วน ๑ น้ำตาส่วน ๑ น้ำมันเหลวส่วน ๑ น้ำลายส่วน ๑ น้ำมูก
ส่วน ๑ น้ำไขข้อส่วน ๑ น้ำมูตรส่วน ๑ รวมเป็น ๓๓ ส่วนด้วยกัน.

ข้อซึ่ง พระพุทธเจ้าได้ตรัสอาการในกายคน แต่ ๓๓ ส่วนนั้น พระ
องค์จะตรัสโดย พระองค์ไม่ตรัสรู้ อาการในกายคน ครบทุกสิ่งก็หาไม่

เพราะพระองค์เป็นสรรพปัญญ ครีดีรธรรมทั้งปวง ก็แต่ว่าอาหารใดที่
 พระองค์มิได้ทรงยกช้อนครีดีร ควรจะส่งเคราะห์ ลงในส่วใด ส่วหนึ่ง
 ๓๓ ส่วน นั้น พระองค์ก็ทรงส่งเคราะห์อาหารนั้นรวมลงในส่วใดส่วหนึ่ง
 ใน ๓๓ ส่วนนั้น เหมือน เมื่อพระองค์ทรงตั้งสอน พระราหุลพุทธโอรส ใน
 ราหุลโถวาทสูตรใน มัชฌิมนิกาย พระองค์ทรงจำแนกส่วที่เป็น ชาติดิน
 ภายใน ๑๔ ตั้งแต่ ฝนขึ้น เป็นต้นจน ถึงอาหารเก่า เป็นที่สุด แล้วจึง
 ครีดีรลักษณะ ที่ จะ ส่งเคราะห์ สิ่ง ซึ่ง ควร จะเป็นชาติดินได้ ที่มีได้ ทรง
 จำแนกไว้ต่อไป มีเนื้อความว่า อีก อย่างหนึ่ง สิ่งอื่น ที่เป็น ภายใน
 อาศรัยคนเป็นของหยาบของแรง มีใจครอง อันใดอันหนึ่ง สิ่งทั้งปวง
 นี้ กล่าว ว่า ชาติดินภายใน ดังนี้ ทรงจำแนกชาตุนา ๓๒ ตั้งแต่ น้ำดื่ม ถึง
 งามบุตร แล้วจึงครีดีรลักษณะ ที่ จะ ส่งเคราะห์ สิ่ง ซึ่ง ควร จะเป็นชาตุนาได้
 ที่มีได้ ทรง จำแนกไว้ต่อไป มีเนื้อความว่า อีก อย่างหนึ่ง แม้ สิ่งอื่นที่
 เป็นภายใน อาศรัยคน เป็นน้ำ ถึงความเป็นน้ำ มีใจครองอันใดอันหนึ่ง
 สิ่งทั้งปวง นี้ กล่าว ว่า ชาตุนา ภายในดังนี้ พระพุทธเจ้าทรง ส่งเคราะห์ รวบรวม
 อาหาร ทั้งสิ้นใน กายคน ครีดีรโดย ช้อน แต่เพียง ๓๓ ส่วน อาหาร อื่นๆ
 นอกนั้น ควร จะ ส่งเคราะห์ ลงในส่วใด ก็ส่งเคราะห์ ลงในส่วนั้น ให้รวม
 อยู่ ใน ๓๓ ส่วน นั้น เหมือนทรงส่งเคราะห์ เยื่อในส้มของคั้วระลงในเยื่อใน
 กระตูก ครีดีรรวมเป็นส่วนเดียวกัน นั้นเป็นตัวอย่าง.

แต่ในคัมภีร์ พระอรรถกถาวิสุทธิมรรค ท่านแยกเยื่อในส้มของคั้วระ
 ออกเป็น แขนกหนึ่ง เรียงไว้คืออาหารเก่าไปว่า กรีดีร อาหารเก่า

ส่วน ๓ มีศักดิ์สูงๆ อยู่ใน สมเด็จพระสังฆราช ส่วน ๓ ดังนี้ รวมทั้งหมดด้วยกัน
จึงเป็น อาการ ๓๒

อาการ ๓๒ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อาการ ๓๒ โดยนัย พระอัครมเหสี
• กัด ก็เพียงเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้จะเจริญกายานมัตตนาตติบัญญัติ
โดยปฏิภาณ บรรพ แด กาย คตาสติ เป็นต้น ซึ่ง จะได้กำหนดเป็น อารมณ
พิจารณา กายตน แดกายผู้อื่น ให้เห็นว่า กายนี้ เต็มไปด้วย ส่วนปฏิภาณ
ไม่งาม ตามจริงได้ แล้ว ก็จะมีเทว ความ กำหนดไว้ไว้ใน กายให้
ขาดสูญ แดให้น้อยเบาบาง ลงได้ เพราะ เหตุนี้ พระพุทธเจ้า จึงตรัส
อาการใน กายคน โดยชื่อแต่เพียง ๓๓ ส่วน ซึ่ง ที่เหลือนั้น ก็สังเคราะห์
ลงใน ๓๓ ส่วน นั้นตามควร ดังว่า มาแล้ว ณ เบื้องหลัง นั้น ขอท่านผู้มี
ปัญญา พึงพิจารณา สอดส่องดูไว้ แต่ส่วนที่จริงที่ขอบ โดยธรรมเทอญ.

พระพรหมมุนี (แพ่ง) วัด มงกุฎกษัตริยาราม

เมื่อยังเป็นพระกิตติสารมุนี

ปัญหา ธรรมวินิจฉัย ที่ ๘

พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ ไม่ให้ภิกษุฉิงไฟ แต่
ได้ทรงอนุญาตชั้นตาชระวัตร เว้นที่ข้างกายไว้ ถ้าภิกษุไม่ สบายด้วย
ความหนาว เบียดเบียน จะไปฉิงไฟใน ชั้นตาชระวัตรนั้นได้ ฤา ไม่.

จะได้อธิบายแต่โดยย่อ ในข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุ
ใช้ผิงไฟได้ จึงได้มีชั้นตาพระอริยสงฆ์ในครั้งนั้น จำเพาะใช้ที่เป็น
ชั้นจะต้องส่งบน้อยลง ด้วยการผิงไฟ ร่างกายที่บวญนั้นจึงคลายได้
แล้วไม่นิยมฤดูไร จะเป็นใช้ชนิดไรไม่ทราบ ทุกวันนั้นไม่เห็นมีใครทำ
ก็แต่การหนาวตามฤดูนั้นเป็นเท่านั้น จะติดไฟชั้นผิงเหมาเอาเป็นใช้ไป
ทั้งนั้น จะไม่ได้ ผิดกับบัญญัติเดิม ถ้าภิกษุจะทำการระบบาตรเป็น
ต้นจะอยู่ทั้งนั้นก็ควร.

พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร วัดราชบพิธ

ปัญหา ขรรณวินิจัย ที่ ๗

• ทำไมจึงไม่ได้มาในกรรมบท นี้เหตุผลอย่างไร

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัย ที่ ๗

ดูราปาน ซึ่งไม่มีมาในกรรมบถนั้น เพราะว่ากรรมบถทั้ง ๓๐ นั้น
ท่านจัดแต่ด้วยส่วนที่เป็น กิเลสมีภายใน จันดาน ดำนัญชัยทั้งสิ้น ดูรา
เมรียนั้น หาได้เป็นตัว กิเลสไม่ เป็นแต่วัตถุเครื่อง ทำจิตรให้ฟุ้งซ่าน
มีวณณาแผนกหนึ่งต่างหาก จึงไม่มีมาในกรรมบถ เหมือนในสังคาสสูตร
พระผู้มีพระภาคย์ทรงแสดงปาณาติบาต, อทินนาทาน, กามมิถาจาร,
มุสาวาท, ว่าเป็นกรรมกิเลส กรรมเป็นเครื่องเศร้าหมอง ก็เพราะว่า

เวรทั้ง ๕ นั้น เป็นตัวเกิดเป็นกรรมบถแท้ ทรงแต่งตั้งราเมรมัชชปมา
ทัญฐานาโยค ว่าเป็นอบายมุขปากทางแห่งความฉิบหาย หาได้
ควรดีว่าเป็นกรรมกิดะไม่ ก็เพราะตั้งราเมรนั้น ไม่ใช่กิดะไม่นับ
เข้าในกรรมบถ เพราะเป็นแต่วัตถุอุปการอุดหนุนภายนอก เมื่อจะ
กล่าวโดยเป็นภัยเป็นเวรแล้ว ก็เสมอกับปาณาติบาต อทินนาทาน
กามมิชฉาจาร มุสาอาท เพราะเหตุนี้จึงมีมาในเวร ๕ เมื่อจะว่าโดย
ผลวิบากแล้ว ก็ล้วนเป็นอบายดังวัตถุนี้กระ นำสัตว์ผู้ล่วงให้บังเกิด
ในอบายแต่ให้ผลเป็นอนิฏฐารมณ์เสมอกันทั้งสิ้น พระผู้มี พระภาคย
ได้ทรงแสดงในพระสูตร มีศัพท์พูดห่อหุ้มเป็นต้น.

พระราชพงศาวดาร (ม.ร.ว. โถ่น) วัดโสมนัสวิหาร

ปัญหาธรรมวินัยที่ ๑๐

ในชาคริยานุโยค ซึ่งเป็นข้อที่ ๓ ในอธิเบณกสูตรที่ว่า “ภิกษุผู้
ประกอบในชาคริยานุโยค เมื่อถึงยามท่ามกลางแห่งราตรี ท่าน
จำเริญการนอนโดยข้างเบອງขวา” ดังนี้ ท่านนอนโดยข้างเบອງขวาเสมอ
ฤาจะเปนแต่เมื่อแรกนอน.

แก้ปัญหาธรรมวินัยที่ ๑๐

พุทธธรรมคาของพระพุทธเจ้านอนอย่างนี้ คือพระองค์กิดะกิดกับ
ทั้งวาคณาโคด้วย เมื่อพระองค์จะบรรทมนอน พระองค์บรรทมเบອງขวา

เป็นดีที่ได้ยากขึ้นเป็นนิมิตได้ขาด แต่พระอรหันตญาณอัน
ท่านตรวจดูยังไม่ได้ เมื่อเวลาท่านนอนหลับไม่ได้ คือเมื่อ
ใดท่านถือศีลวิญญูโยค เมื่อนอนหลับแล้วการนอนเบื่องขวา เป็น
ดีที่ได้ยากขึ้นเช่นนั้นเหมือนกัน แม้แต่พระอริยะบุคคลเบื่องดำ จนถึง
กัฏฐาณบุณณิกาย ที่ท่านประกอบความเพียร ถือศีลวิญญูโยค
เวลาท่านหลับแล้วการนอนหลับ ท่านนอนเบื่องขวา เป็นดีที่ได้ยากขึ้นเช่น
นั้นเหมือนกัน.

หม่อมเจ้าพระธรรมมุนีหิตชาดา วัดบวรนิเวศ

ปัญหาธรรมวินัยที่ ๑๑

การถวายเข้าพระมัทมาอย่างไรวาง

แก้ ปัญหาธรรมวินัยที่ ๑๑

ในข้อปัญหาถวายเข้าพระพุทธรูป พิจารณาในพระบาทสมเด็จพระ
อริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ
ไม่เห็นที่มาในที่แห่งใด แห่งหนึ่งเคย
เห็นแต่หนึ่งคือดีพพานานดังดี ที่พระเถระใน ธรรมยุติกนิกาย
เดี๋ยวนี้เป็นของแต่ใหม่ แด่ปถม พระพุทธรูปพระเศียรเศียร
หนึ่งคือที่เป็นหลักฐานมั่นคง ควรนับถือเชื่อนั้น ไม่พบเรื่องถวาย
เข้าพระแต่สักแห่งเดียว ด้วยพิเคราะห์ดูคำที่ถวายเข้าพระแต่คำถวาย
พระนั้น เป็นภาษามคธจริงๆ ปรากฏเมื่อครั้งอยู่บ้านอายุ ๘ ขวบ
๑๓๐ ผู้ใหญ่สอนให้ถวายเข้าพระว่า อิมํ พุทฺธชฺฌมํ ปณฺณํ อุกกํ วรํ

ถ้าจะแก้ปัญหานี้ จอ กับเขานั่งพร้อมแล้ว นำเป็นของประเสริฐ
 ฤๅนาเป็นของอันบุคคลพึงปราถนาเท่านั้น ไม่มีว่าถวายแก่ท่านผู้ใด
 ใครเป็นผู้ถวายก็ไม่มี คำด่าว่า “เสียดมฺกคฺตฺยาจาม” แปลว่า
 ขีฬพเจ้าขอ ซึ่งมกคตอันเศษ คำว่ามกคตก็เป็นชื่อของ สิ่งซึ่งบ่งกัน
 อุปัทวันตรายทั้งปวง ท่านไม่แปลว่าอาหารฤๅกับแกงทั้งปวง เห็น
 คำถวายกับคำด่าก็ไม่ตรงรอยเดียวกันได้ ก็ขอให้เห็นว่าเปนของใหม่แท้
 ถ้าจะคาดการณเหตุโดยอัตโนมิต ก็เห็นจะเกิดขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้าดับ
 วัณฺหปรินิพพานล่วงแล้วไปกว่าพันปีเศษ เห็นจะเกิดขึ้นในประเทศเมือง
 ดาวเป็นต้นเหตุ เพราะช่วงดาวย่อมมีหิงบุชาเทวดาฤๅณอยู่ทุกบ้านทุก
 เรือน ฤๅจะคิดว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาแต่เพียงดวงควร
 จะบูชาบ้าง ก็ทำการบูชาด้วยอาหารแด่กับแกงต่างๆ แต่แสดงโวหาร
 ว่าถวายเจ้าพระเป็นคำดี นี่เป็นแต่คาดการณเหตุโดยอัตโนมิต จะยืนยัน
 ว่าเป็นแน่ยังไม่ได้.

พระเทพกระวี (นัม) วัดเครือวัลย์

ปัญหาธรรมวินิจัยที่ ๑๒

เห็นว่าตายแล้วไม่สูญ ก็เป็นลัทธิศรัทธาวิ เห็นว่าตายแล้วสูญ
 ก็เป็นอุจเฉตทิฏฐิ ความเห็นเช่นไร จึ่งจะพ้นทิฏฐิทั้ง ๒ นี้ได้.

แก้ ปัญหาธรรมวินิจัยที่ ๑๒

ปัญหาข้อ ฤๅซึ่งเกินด้วยทมนุชย์สามัญเช่นข้าพเจ้าจะหยั่งถึง
 ก็กล่าวก็จะแก้ให้ถูกต้องตามความเป็นจริงอย่างไร เมื่อแก้ ไป ก็เป็น

อันเรียกว่าหัตถาแก่ ข้าพเจ้าไม่ประสงค์จะพูดอะไรให้เกินวิสัยของ
ตัวไป จึงขอแก้แต่ตามวิสัยของตัว ความที่ตายแล้วไม่สูญก็
สูญก็ ไม่มีมนุษย์ดำนิยจะรู้จะเห็นได้ แม้ถึงจะกล่าวว่าเป็นอย่าง
นั้นอย่างนี้ ก็ไม่มีพยานที่จะชี้ให้ชัดออกมาได้ว่า อย่างนี้เป็นถูก
อย่างนั้นผิด จึงควรจัดความคิดเห็นในเรื่องนี้ไว้เป็นทิวฐิ ๒ อย่าง ความ
เป็นคนไม่รู้ไม่เห็นอย่างไหนถูก อย่างไหนผิด แล้ววางตนไว้ว่าเรา
ไม่รู้ อย่าอวดความรู้ ความเห็นอย่างนั้นอย่างนี้ไปนั้นละ เห็นว่าจะ
ไม่เข้าไปพัวพันด้วยทิวฐิทั้ง ๒ อย่างนั้น.

เมื่ออ้างพระบาท บัญหาปวารณัตถุ ๓๐ อย่าง คือ โลกกัตติ
ตนกัตติ (๑) เทียง (๒) ไม่เทียง (๓) มีที่สุด (๔) ไม่มีที่สุด
(๕) ชั่วคก่อนนั้น ตั้ระกอนนั้น (๖) ชั่วคอนนั้น ตั้ระอนนั้น
เบื่องนำแต่ตายแล้ว (๗) ย่อมเป็นอย่างนั้น (๘) ย่อมไม่เป็นอย่างนั้น
(๙) ย่อมเป็นอย่างนั้นด้วย ย่อมไม่เป็นอย่างนั้นด้วย (๑๐) ย่อมเป็น
อย่างนั้นกหาไม่ ย่อมไม่เป็นอย่างนั้นกหาไม่ เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้า
ไม่ทรงพยากรณ์ คือไม่ทรงแก้ เรียกว่าอพยากตบัญญัติ เพราะไม่เป็น
เบืองตนของพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อเห็นอรรถนัยสัยายคัถายกถับ
ระงับกิเลส ไม่เป็นไปเพื่อความรู้อย่างเห็นจริง ไม่เป็นไปเพื่อความรู้อย่าง
ด้วยดี คับกองทุกข์ทั้งปวงให้ สิ้นสูญได้ บัญหาปวารณัตถุจะ ๔ อย่าง
เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ คือทรงแก้ เรียกว่าพยากตบัญญัติ
เพราะเป็นเรื่องมีประโยชน์เป็นเบืองตนของพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อ
เห็นอรรถนัยเป็นตน เมื่อถอเอา ความตามนัย กติเหมือน ห้ามไม่ให้

ไปตามคิด ในข้อที่ว่าตายแล้วสูญๆ ไม่สูญ ให้รำพึงแต่ทุกข์กับคน
เหตุที่จะให้ทุกข์เกิดแต่ทุกข์จะดับไปได้ด้วยอุบายอย่างไร ปฏิบัติใน
ทุกข์จึงจะดับ เท่านั้น ใครๆ จะมีปัญญาเห็นว่าเห็นอย่างไรจึงจะพ้นทุกข์
ทั้งต้องนั้น ก็ตามแต่ยติเทอญ.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (แต่ยัง
ดำรงพระยศเป็นกรมหมื่น)

ปัญหาธรรมวินิฉินยที่ ๑๓

เวลาจุตเทียณทำวัตรพระ พระสงฆ์สนทนพร้อมกันด้วยเหตุไร.

แก้ ปัญหาธรรมวินิฉินยที่ ๑๓

เวลาจุตเทียณทำวัตรพระ พระสงฆ์สนทนพร้อมกันนั้น ก็เพราะ
แต่ดงอาการกาย ให้ปรากฏว่าเป็นที่เคารพในพระผู้มีพระภาคย์ ต่อ
พระพักตร์พระปฏิมากรเป็นพยาน เพราะอิริยาบถที่ยืนแต่ดงอาการ
เป็นที่เคารพแก่ผู้หนึ่ง แม้ถึงผู้หนึ่งจะแสดงธรรมแก่ผู้หนึ่งก็ไม่โทษ ดัง
ลักษณะธรรมเทศนาปฏิสังยุตมาในเสฐียวัตร ว่าผู้ยืนอย่าแสดงธรรม
แก่ผู้หนึ่ง ซ่อนจะแสดงความว่าผู้ยืนเป็นอันเคารพแก่ผู้หนึ่ง เพราะเหตุนี้
พระมหาเถระในธรรมยุติกา จึงตั้งญานัตหมายกันให้ประชุมกันทำวัตร
เช้าทำวัตรเย็น เวลาพระเถระจุตเทียณให้พระสงฆ์สนทนกันถึง พุทธคุณ
ธรรมคุณ ตั้งสมคุณ เป็นอารมณ์ บussaเครื่องตั้งการะทั้งปวงพอสมควร
แก่กาลเสร็จแล้วจึงนั่งลง พระเถระจึงซักว่า อรหันต์ สมมาสัมพุทโธ

ภคิภา เป็นต้น จนถึง สุปฏิปันโน ภคฺฉโต สาวกสฺสโม, แล้วพระ
เถระประกาศว่า ขมมุห ไซ มย, เป็นต้น นี่เป็นธรรมเนียมของ
ธรรมยุติกา.

พระธรรมราชา นฤต (คำย) วัดเด่นาสนาราม

ปัญหาธรรมวินัยที่ ๑๔

ในอทินนาทานสิกขาบท ซึ่งกำหนดว่า “บาท ๓ คือ ๕ มาสก
นัตถะชาปนํ ถ้าประเทศใดไม่ได้ใช้นัตถะชาปนํ ก็ให้คิดกะประมาณ
ด้วยน้ำหนักทองคำ ก้อนทองคำหนักเท่าน้ำหนักเมล็ดเข้าเปลือก ๒๐ เมล็ด
เป็นบาทอทินนาทาน ๓ ” ^{๕๕} บาท ๓ คิดเป็นเงินสยามเท่าใด แต่จะ
แพงขึ้นตามน้ำหนักทองคำหรือไม่.

แก้ ปัญหาธรรมวินัยที่ ๑๔

กล่าวถึงมโนคติความในบุพพสิกขาวิธานนา ที่พระอมราภิรักขิต
จัดบรมนิวกาศที่ทรงมรณภาพรวบรวมเนื้อความในที่ต่าง ๆ กล่าวไว้ดังนี้ว่า
“บาทหนึ่งในอทินนาทานนั้นโดยบาฬีว่า ๕ มาสก เป็นบาทหนึ่งในเมือง
ราชคฤห์ ในครั้งนั้น เมื่อจะรู้จากมาสกก็พึงรู้มาศราในคัมภีร์อภิธานปิ
ยัติภาฬีว่า หนัก ๔ เมล็ดเข้าเปลือกเป็นคุญชาคือกล่อมน้อย หนัก ๒
คุญชาเป็นมาสกคือถั่วดำกว่า กล่าวใหญ่กว่า ๕ มาสกนั้นเป็นบาทหนึ่ง
มาศรกันเป็นกลาง จะได้ในทองแต่นากแตเงินแตวัตถุใด ๆ ก็ได้ มาสก
ในบาฬีจะเป็นมาสกแห่งทองถ่านากถ่านเงิน ก็ไม่กล่าวไว้ในบาฬีแต่คัด

กถา แต่ในอรรถกถาว่า ๒๐ มาตักเป็นกหาปณะ ๓ เพราะเหตุ
 นั้น ๕ มาตักซึ่งเป็นส่วนที่ ๔ แห่งกหาปณะ จึงเป็นบาทหนึ่งในเมืองราชคฤห์
 ในครั้งนั้น แล้วท่านกล่าวต่อไปว่า โดยลักษณะนั้นในชนบททั้งปวงให้พึง
 รู้ว่าส่วนที่ ๔ แห่งกหาปณะเป็นของเก่า เป็นบาทหนึ่งในส่วนที่ ๔
 แห่งกหาปณะอื่น มธุรทามกะกหาปณะเป็นคณ แม้พระพุทธรูปเจดีย์หลาย
 เป็นอดีตเจดณาคค ท่านกับบัญญัติปารวชิกด้วยบาทซึ่งเป็นส่วนที่ ๔ แห่ง
 กหาปณะนั้น ก็นักกหาปณะนั้น ในอรรถกถาที่ไม่บอกตำราทั่วแต่
 ประมาณราคาไว้ แต่ในวินนิตินิเทศน์ถามออกประมาณราคาแห่งกหาป
 ณะ แลรทามกะกหาปณะไว้ดังนี้ว่า พึงรู้กหาปณะนั้นเขาทำ
 ให้เกิดขึ้นตามตำราเก่า ถึงพร้อมด้วยลักษณะ มีราคาเท่าทองอุดม
 ประมาณ ๒๐ มาตัก ได้ยินว่ารทามกะกหาปณะราคาคง ๓ ส่วนแห่ง
 กหาปณะ แล้วท่านกล่าวต่อไปว่า ในประเทศใดนักกหาปณะไม่มี
 ในประเทศนั้น พึงกำหนดบาทด้วยลักษณะเท่าราคา ๕ มาตักแห่งทองที่เขา
 ได้แล้วปราศจากโทษเกิด ถ้าจะคิดตามวินนิตินิเทศน์ พึงรู้จกมาตราชก่อน
 มาตราไทยก็มีหลายอย่างไม่ต้องกัน จะขอไศรยมาตราในคัมภีร์อภิชา
 นปทบทกถา ซึ่งเป็นมาตราไทยดังนี้ ทองหนึ่ง ๔ ไพ ๆ หนึ่ง ๒ กถ
 คือ ๒ มาตัก กถาหนึ่ง ๒ กถอม คือ ๒ คุณฐา กถอมหนึ่ง ๔ เมตติ
 เข้ามืดกถงนี้ มาตรานักไม่มีคณกับมาตราจีน แต่มาตราจีนนั้น
 เดี่ยคณิก ทองกถาเป็นราคาเงิน ๑๖ กถาเรียกว่า ๑๖ หนักทองได้แล้ว
 ปราศจากโทษอุดมดี ๕ กถา ๑๖ หนัก เป็นเงิน ๕ สตึงในสยามประเทศ
 นี้เป็นบาทหนึ่งในอภินาธานตีกขาบท ตามวินนิตินิเทศน์ แต่ในฎีกาแห่ง

อุตรวิจิตรนิยบอกตำราทำน้ดกหาปณะ แดประมาณราคาบาทไว้ดังนี้ว่า
 กหาปณะที่เจ็ดกนั้นน้ดชื้อว่าน้ดกหาปณะ ด้วยว่าลักษณะต้องตามตำรา
 เก่า ย่อมปรากฏอยู่ในน้ดกหาปณะนั้นแท้ ให้เอาทอง ๕ มาตัก เงิน
 ๕ มาตัก ทองแดง ๓๐ มาตัก เป็น ๒๐ มาตักด้วยกัน ประสมกันได้โลหะ
 คือเหล็กดกเม็ดดเข้าเป็ดอกหนึ่งด้วย เพื่อจะประสมน้ดได้เข้าหลอม
 ทำเป็นรูปดัตราอักษรแดรูปเท้าช้างเป็นคั่นอันใดอันหนึ่งดงไว้ น้ดชื้อ
 ว่าน้ดกหาปณะ เพราะว่าเป็นของไม่มีโทษ ในประเทศใดน้ดกหาปณะ
 นั้นไม่มี ในประเทศนั้นให้เอาทองหนัก ๒๐ เม็ดดเข้าเป็ดอกเป็นราคา
 บาทหนึ่ง ภิษุณ้ดักของราคาเท่าราคาทองหนัก ๒๐ เม็ดดเข้าเป็ดอกเป็น
 ปารวชิก ทองหนัก ๒๐ เม็ดดเข้าเป็ดอก เป็น ๕ กด้อม กิด ๒๖ หนัก
 เป็นเงิน ๒ ดั่งดเพียงในดยามประเทศนี้ เป็นบาทหนึ่งในหินนาทาน
 ดิกขำบท ตามอุตรวิจิตรนิยฎกา.

ก้แดทองในดยามประเทศนี้ราคาไม่ยงน บางคราวขาย ๓๖ |
 หนักบ้าง บางคราวขาย ๓๘ | หนักบ้าง ซึ่งคิดมาแต่ ๓๐ หนักน เพื่อ
 จะให้ดัมกับน้ดกหาปณะ ซึ่งท่านบอกตำราไว้น ก้แดน้ดกหาปณะน
 คือช้างนาก ๒ คนได้ทำตามตำรานั้น ๒ ครั้ง คนหนึ่งได้เป็นเนอนาก
 หนักดั่งดหย่อนกด้อมหนึ่ง ชาติอยู่ ๒ ไทกับกด้อมหนึ่งเนอกดา คน
 หนึ่งทำได้หนักดั่งดองไฟดงตามน้ำหนักเดิมชาติแดเหล็ก เนอกเยี่ยม
 ดี้ ช้างทองในดยามประเทศนี้ ดิราคานากนด้าง ๆ กัน ดิราคา
 ๖ หนักบ้าง ๓ หนักบ้าง ๓๐ หนักบ้าง ก้แดในคัมภีรดังชยาปกา
 ดก แดคัมภีรวินยสารบอกตำราทำเหมือนกัน แต่ไม่ได้เหล็ก

ส่วน คัมภีร์ วนยสาร ตีราคาไว้ว่า ๗ หนัก เป็นเงินต้องตั้ง ต้องไฟ
 กับกล้าหนึ่งเป็นบาทหนึ่ง ถ้า ๘ หนักได้เงิน ต้องตั้งเพลง เป็นบาท
 หนึ่งใน อทินนาทาน ดึกขามท ถ้า ๓๐ หนักก็เกิน ราคา มาก อย่างดี
 ในสยาม ประเทศนี้ไป ด้วยว่า มาก อย่างดีใน สยาม ประเทศนี้ ก็เพียง ๘
 หนัก ถ้าตีราคา ๘ หนัก ก็เกินเนื้อมาก นั้นไป ถ้าตีราคา เพียง ๘ หนัก
 ก็เห็นว่า ส้ม ด้วยว่า ตีราคาในภูพานได้เหล็ก ด้วยเนื้อ จึงสูงขึ้นไป ตี
 ราคา ๘ หนักจึงชอบ ส้มกับราคา ทองหนัก ๒๐ เมล็ดเขาเปลือก ด้วย ๆ เห็น
 ว่าในเวลาเมื่อ แต่งภูพาน เขาจะนับถือมาก ที่เป็น นตกหาปณะนั้น มี
 ราคา กว่าเงิน ๘ หนัก ต่ำกว่า ทอง ๘ หนัก เพราะเหตุ นั้น ควรคิดทอง
 ๓๐ หนัก มาก ๘ หนัก ดังคิด มาแล้ว แต่ใน ภูกาแห่ง กังชาวศิธรณ
 กล่าว ว่า ส่วนที่ ๒๐ แห่งหาปณะเก่า ชื่อว่า มาดัก ๆ นั้น เขาเรียกกัน
 อยู่ในโลกว่า มัญเชฐรูปร่าง ชาวตังกา ผู้หนึ่งบอกว่า มัญเชฐรูปร่าง
 เงินเพลงหนึ่งใน สยามประเทศนี้ ถ้าคิดตามนั้น ต้องตั้งเพลง เงินไทย
 เป็นบาทหนึ่งใน อทินนาทาน ดึกขามท ได้ยินว่าใน ประเทศ พม่าบางครั้งว่า
 มาดัก หนึ่ง เป็นเงิน ต้องตั้ง เพลง ห้ามาดัก เป็นเงินห้า ต้อง.

ว่าตาม วิมติว โนทนี แดครพม่า พม่า ๕ ต้อง เป็นบาทหนึ่ง ว่า
 แต่ตาม ภูกาแห่ง อุตตรวินิจฉัย แต่คำ ชาวตังกา ผู้หนึ่งกล่าวว่า มัญเชฐรู
 เป็นเพลงหนึ่งนั้น ต้องตั้ง เป็นบาทหนึ่ง ว่าตาม คัมภีร์ วนยสารต้องตั้ง
 ต้องไฟ กับกล้าหนึ่ง เป็นบาทหนึ่ง.

บาทใน อทินนาทาน คิดตามจาก แห่ง อาจารย์ ต่าง ๆ กันดังนี้ ให้
 นักปราชญ์ ผู้มี ปัญญาใคร่ครวญ ตามคัมภีร์ นั้น ๆ แต่สืบ สอบสวนใน

ประเทศต่าง ๆ ถือเอาแต่ที่ขอบ เกิด อาไศรยเกรณนุคยาธิบายต่าง ๆ
 นอกจะให้เกิดฉันทนิฐานได้ว่า บาทหนึ่งแห่งอกตินาทานซึ่งให้ กำหนด
 ด้วยทองคำหนัก ๒๐ เมตต์เขวเปิดอกนั้น คิดเป็นเงินสยามได้เท่านั้น
 แลจะแพงขึ้นตามราคาของฤาไม่.

อนึ่งประกาศใน แผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ว่าด้วยวิธี
 ทำน้ดกระษาปณ์ (ฤา น้ดกหาปณะ) แด่กล่าวถึง ประमाण บาทหนึ่ง
 แห่งอกตินาทานด้วย มีอยู่ในหนังสือพิมพ์ ราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๓
 หน้า ๓๘๕ ก็เป็น อุทาหรณ์ เป็นหลักได้ โดยแท้.

กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์

เมื่อยังดำรงพระยศเป็นหม่อมเจ้า พระธิดาพร พริยพรต

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๑๕

เวลาทำวัตรไหว้พระ ต้องอัญ กวเขน เพื่อประโยชน์อะไร

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๑๕

ในบทมคฺชพากย์เบื้องต้น แต่ด้วยแต่งตั้งคุณพระสุพุทธเจ้า แลคณ
 นมัสการ แด่คำถึงธรรมาคมน์ แด่คำดลยภาชฺฐม เพราะฉะนั้นจึงต้องอัญ
 กวเขน วาจาวยว เจตสาวา ซึ่งเป็นคำขอสมาธิขอ เพราะบาปพินาย
 แห่งพระผู้มีพระภาคย์เทศนาไว้ว่า ภิกษุผู้มี ความเพียร อันยังเกิดให้
 ร้อน จะต้องเป็นผู้เลวพในที่ ๘ สถาน คือในพระศาสดา ผู้เป็น
 ทักสิไนยบุคคลอันเลิศ ในพระธรรมเป็น นิยานิกระอาจนาดัตถ์ให้ออกไป

จากทุกขได้จริง ในพระองค์ผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบในธรรมในสิกขาบท
ในความไม่ประมาท ในปฏิสันถาร ที่ควรเคารพ มีประการอย่างนี้
เพราะฉนั้นภิกษุ ตามเถร อุบาสก อุบาสิกา จึงต้องหมอบลงว่า
กาเยน เป็นการขอขมาแสดงตนว่าเป็นคน เคารพยิ่งนัก ในพระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์ กายทำดีบ้าง ทำชั่วบ้าง วาจากดีบ้าง ชั่วบ้าง
ใจคิดดีบ้าง ชั่วบ้าง เพราะฉนั้นท่านผู้เป็นศิษย์ จึงได้ขอขมาโทษเสมอๆ
เป็นธรรมเนียมสืบมา ด้วยอำนาจความไม่ประมาทในครูฐาน.

พระธรรมราชาโนคร (แต่ง) จดนิเทศธรรมประวัติ
เมื่อยังเป็น พระอมราภิรักขิต

ปัญหาธรรมวินัยที่ ๑๖

วัดร้าง มีภิกษุอยู่บ้างเล็กน้อย แต่เสนาบดีไม่พอกันอยู่ . มี
หนองบัว แต่ไร่นา เป็นผล ประโยชน์น้อยอยู่บ้าง จะให้เขาเข้า พอได้ผล
ประโยชน์ ซ่อมแซม วัดนั้นชน ให้ภิกษุได้ อยู่หลายองค์ ของนั้นก็
ไม่พอ . จะเขาของ วัดอื่นมาช่วย พระผู้ทรงพระภาคย์ ก็ทรง ห้ามไม่ให้
เขาของ วัดอื่นไปวัดโน้น เขาของ วัดโน้น มาวัดนี้ จะปฏิบัติอย่างไร
จึงจะดี.

แก้ ปัญหาธรรมวินัยที่ ๑๖

ถ้าอุทิศทำแต่ควร ทั้งสิ้น ถ้าอุปถัมภ์ภิกษุจะทำ ต้องศึกษา
ให้ฉลาดใน ข้อ วินัยุต ของพระ ก็ทรง ห้ามแต่อนุญาตเสนาบดีบ้างจายน

ขอของแก่คนใช้ญาติใช้คนปวารณา ได้มาทำไม่ควร ที่ควรนั้น ๓ ปริกขา
โธภาส นิมิตตกรรม ปริกขานั้น ภิกษุกล่าวเปรยปรายเล็กน้อยแก
คนใช้ญาติใช้คน ปวารณา ว่าเดี๋ยวนั้นเช่นนั้น ควรฤาไม่ เป็นต้น.

โธภาสนั้น ภิกษุถาม คนใช้ญาติใช้คนปวารณา ว่า ท่าน อยู่ในที่
เช่นไร เขาบอกว่าอยู่ ตักแตเรือน เป็นต้น ภิกษุกลับถามว่า ตักเรือน
นั้นไม่ควรแก่ภิกษุฤา นิมิตตกรรมนั้น ภิกษุเห็น คฤหัสถ์ใช้ญาติ
ใช้ปวารณา เดินมาซึ่งเชือกจับไม้ วัดที่ เขาถาม ว่าท่าน จะทำอะไร
บอกเขา ว่าจะทำ อาวาสในที่นี้.

ในอุบาย ๓ นั้น เขารู้แล้ว เขาทำอาวาสให้ ฤาให้ ของ มาทำควร,
อนึ่งทรงอนุญาตให้ ยืม ของที่ควร แก่คนใช้ญาติใช้คน ปวารณาได้ มา
ซำกั ดึงน.

พระพุทธมณเฑาะ (เหมือน) วัดบรมนิวาส

ปัญหาธรรมวินาญยที่ ๑๗

บางพระสูตร พระพุทธเจ้าตรัสเทศนา ด้วยสามารถ รากะ
โทสะ โมหะ บางพระสูตร ตรัสเทศนา ด้วยสามารถ โสระ โทสะ
โมหะ จะมีเหตุที่ให้ตรัสเทศนา แปรกกัน อย่างไร.

แก้ ปัญหาธรรมวินาญยที่ ๑๗

(ข้าพเจ้า ตันนิฐานเห็นว่า) บางพระสูตร ซึ่ง พระพุทธเจ้าตรัส
เทศนาด้วย สามารถ รากะ โทสะ โมหะ แด โสระ โทสะ โมหะ

ต่างกัน อย่างนั้น ๕๕ ทรอย จะอนุโลม ตามอชญาไศรย ของผู้ฟังที่เข้าใจง่าย
 แลยาก ๖ วรรษา เพราะผู้ฟัง มีอชญาไศรย สันดานต่าง ๆ กัน เหมือน
 อย่างพระองค์ ครัตติเทคนา ดังส่อนดัดด้วยสำมารต แดงขัน ๕ แดอัยค
 ณะ ๖ ธาตุ ๖ แด อินทรีย์ ๒๒ ฤา แดง โดยย่อ ยก ๕ ว่า แด นาม ๓ รูป ๓
 • เป็นต้น ดัดว่า บางพวก ถ้าพระองค์ ครัตติเทคนา ยกขัน ๕ ขันแดงแดว
 รุ้ง่ายเข้าใจเร็ว ถ้ายกอัยคณะ ฤาธาตุ ฤาอินทรีย์ ฤานามรูป ขันแดง
 แดว รุ้ง่าย ฤาไม่เข้าใจทีเดียว บางพวก ถ้าพระองค์ ยกอัยคณะ เป็นต้น
 ขันแดงแดว เข้าใจง่าย รุ้ง่ายเร็ว ถ้ายกขัน ๕ ขันแดง เข้าใจยาก
 ฤาไม่รุ้ทีเดียว ข้อที่ยกแรกะ ฤาโตระ ขัน แดงใน เบื้องต้น โทสะ
 โมหะ นั้น ก็เห็นจะเป็นเช่นนั้น มันทานเรื่องหนึ่ง มาในธรรม
 สอนานดังดี ท่านเรียบเรียงได้ ในคัมภีร์ มงคลบทนี้ ก็ดัดถามมงคลสูตร
 ความดังเขปในนิทาน นั้นว่า อาชวก ชื่อชนะไธณะ เป็นหมอู้
 หมอขายแมน พระเจ้า ธรรมมาโคกราช ทรงทราบ ให้ราชบุรุษ นำคาน
 หามทองไปรับมาถึงที่อยู่ของพระอัสสัศคเระผู้ พระอรหันต์ ได้ อภิญา
 เข้าต้มบดแล้ว ได้เห็นดัดต่าง ๆ ที่จะฟัง เบียดเบียน ประทุษร้ายกัน
 มีเลื้อยเลื้อยมั่ง กวางทราย เป็นต้น อยู่ใน จังหวัดที่อยู่ของ พระเถระเป็น
 อันมาก มิได้ เบียดเบียน ประทุษร้ายกัน ด้วยอำนาจ เมตตาจิตของ
 พระเถระ ชนะะไธณะ อาชวกก็เกิดพิศวง จึงถามพระเถระว่า ดัด
 เหล่านี้ เรียกชื่อว่าอะไร พระเถระเจ้า กำหนดพิจารณา ดูอุปนิสัยของ
 อาชวกว่า เมื่อชาติก่อน ๆ อาชวกนั้น จะเคยทำในใจ ธรรมข้อใดได้
 เป็นอารมณ์บ้าง ก็รู้แจ้งด้วยญาณว่า เมื่อชาติก่อน อาชวกได้ ยิน
 ภิษุ ทั้งหลายสาธยายธรรมใน เรื่องสัพพยคณะดังยุค ถิ่น นิมิตรใน

เลี้ยงแต่กำหนดทำไว้ในใจ เป็นอารมณ์ พระเถระเจ้า ทราบดังนี้แล้ว จึง
 บอกข้าวกว่าสัตว์เหล่านี้เขาเรียกชื่อว่า อายตนะ ข้าวกได้ยินพระเถระ
 บอกดังนั้น ก็เกิดตั้งเจตมึนความ ตายายนั่งยุบลง ในขณะนั้น พระเถระ
 ก็โยนผ้าไปให้นั่งผืนหนึ่ง แล้วแสดงธรรม ดังสอน ข้าวก เกิด ศรัทธา
 เลื่อมใสขอบวช ครั้นพระเถระบวชให้แล้ว ก็ทำความเพียรกำหนดพิจารณา
 อายตนะเป็นอารมณ์ ว่าไป ก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ นีทานันจะมีจริงฤ
 ใไม่จริง ควรจะเชื่อฟังได้ฤาไม่ได้ แล้วแต่ท่านผู้มีปัญญาจะทรง เห็น
 ชักมาว่าให้ฟังในท้น เพื่อพอยเป็นตัวอย่าง หยาบ ๆ อย่างที่ว่า ราชะ
 แด โถกะนี้ ต่างกันก็แต่ชื่อ พยัญชนะ ประสงค์ความแตกกันทีเดียวกัน
 เหมือนคำว่า มโน ใจ, จิตต์ จิต, วิญญาณ วิญญาณ. ฉะนั้น อย่าง
 ึ่งพระพุทเจ้าศรีได้เทศนามบัญญัติชื่ออีกเทศว่า ราชะแด โถกะ อาจได้ใน
 ปะของกัน โทสะ โมหะ นั้น เพื่อประสงค์จะแสดงให้เห็น เห็นความ
 ที่แปลก ของอีกเทศ โดยความที่ปนรวม หยาบแต่เดี่ยย แต่เพื่อ
 ประสงค์จะได้ยกบัญญัติขึ้นเป็นชื่อของเพตอีกเทศว่า ราชักคิเป็นคณ
 ด้วย เพื่อจะทรงบัญญัติชื่อแห่ง อุกัณณตทั้งสาม ว่า โภกมต โทสมต
 โมหมต ดังหนด้วย เหมือนอย่าง ครัดเทศนา บัญญัติชื่ออีกเทศ ออกไป
 อย่างอื่น ๆ อีกเป็นอันมากกว่า อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กามฉันท
 พยาบาท อหังการะ กุกกุจะ วิจิกิจนา อภิธมา โภระ ทิฏฐิ มานะ
 มหะ ปมาทะ ดังนี้เป็นคณ ฉะนั้น ขอท่านผู้มีปัญญา พึงตรวจจตรา พิจารณา
 ดูแต่ที่ควร เทอญ.

พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เดช) วัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อยังเป็น พระอริยมุนี

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๑๘

ในพระวินัย ข้อที่พระพุทธเจ้า ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อมนุษย์ถึง
กายณเนื้อสัตว์ดิบได้นั้น จะฉันได้ แต่ในกาลฤๅในเวลาดีกฉันได้.

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๑๘

ในพระวินัยกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อมนุษย์
ถึงกยณเนื้อดิบได้นั้น มหัทธงอนุญาตอยู่ในภังค์รชชก มเหธ
ความในนิทานว่า คราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งมีอาพาธเกิดแต่อมนุษย์ถึง
อาจารย์ แลอุปฐมาจารย์ ของภิกษุนั้น บำรุงรักษาภิกษุนั้นอยู่ ไม่อาจ
เยียวยาให้ภิกษุนั้นหายโรคได้ ภิกษุผู้อาพาธนั้นไป ยังเขียง เชือดเนื้อ
สุกรเคี้ยวเนื้อดิบบ้าง ต้มเนื้อดิบบ้าง อาพาธที่เกิดแต่อมนุษย์ถึง แห่ง
ภิกษุนั้น สลบหายไ้ พระพุทธเจ้าทรงทราบเหตุนั้นแล้ว ทรงอนุญาตให้
ภิกษุที่อมนุษย์ถึง เคี้ยวเนื้อดิบ ต้มเนื้อดิบได้ แต่หาได้ทรงกำหนดว่า
ให้ฉันในกาลเช้า ฤๅในเวลาดีกฉันไม่.

แต่ความในอรรถดรรชนี แห่งภังค์รชชกกราบท ในปาจิตติยวิภังค์
ว่า เนื้อดิบเคี้ยวเนื้อดิบ ที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อมนุษย์ถึงฉันได้นั้น เป็น
พยาชิโธทังถะ ทรงอนุญาตเฉพาะพยาชิ เนื้อดิบเคี้ยวเนื้อดิบที่ทรงอนุญาต
เฉพาะ พยตังถะ ย่อมควรแก่ภิกษุที่อมนุษย์ถึงนั้น ไม่ควรแก่ภิกษุที่
อมนุษย์ไม่ได้ถึง ก็แต่เนื้อดิบเคี้ยวเนื้อดิบ แม้เป็นกัมปนิย แม้เป็น อภิณิย
ก็ควรแก่ภิกษุที่อมนุษย์ถึงนั้น ทั้งเช้าและบ่าย

หนึ่งในอิตถกถาแห่งภะณัสสชฌนรก ท่านกล่าววาทิกษุที่ อมนุษย์ ถึง
 นนมโค ฉนเคตคตบเนตคตบ นนเอง อมนุษย์ ที่ตั้งอยู่ นั้น เคยฉนเคตคตบ
 เคตคตบ กินแล้วก็ออกไป เพราะเหตุนี้พระสังคตกาจารย์ จึงกล่าววาท
 ชาติพารที่เกิดแต่ อมนุษย์ ถึงแห่งภิกษุ นั้น ส่งบหายไป ดังนี้ ข้าพเจ้าคิด
 เห็นว่า ถ้าภิกษุไซ้ นั้น ไม่ได้ฉนเอง เป็นแต่ อมนุษย์ ที่เอาไครยถึงกาย
 นั้นกินจริง ดังคำในอิตถกถาแห่งภะณัสสชฌนรก นั้นแล้ว ข้อซึ่ง กล่าววาท
 ภิกษุที่ อมนุษย์ ถึงฉนเคตคตบเคตคตบนั้น ก็เป็นแต่การเอาไครยที่ อมนุษย์
 ถึงกล่าวเท่านั้น เพราะว่ากาย ของ อมนุษย์ ถึงกินนั้นไม่ปรากฏแก่นัยตา
 ของมนุษย์ จึงต้องกล่าววาทภิกษุ อมนุษย์ ถึงฉนเคตคตบเคตคตบ ขณะ
 อมนุษย์ ตั้งอยู่ นั้น จะเป็นภาตเช้า ฤ็เป็นเวลายะภาตก็ดี ภิกษุที่ อมนุษย์
 ตั้งอยู่ นั้น ฉนเคตคตบเคตคตบได้ แต่ในขณะ อมนุษย์ ถึงกินอยู่ เท่านั้น จะฉน
 ในภอลอื่น แต่ขณะ อมนุษย์ ถึงนั้นไม่ควรเลย

พระพุทธมน (แฟง) วัดมกุฏกษัตริยาราม

เมื่อยังเป็นพระภิกษุธรรมน

ปัญหาธรรมวินิจฉนที่ ๑๘

ในโลกธรรมสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม ๘ ประการ คือ
 ตาภ ๓ ความเลื่อมตาภ ๓ ยศ ๓ ความเลื่อมยศ ๓ ความนินทา ๓
 ความฉวรฉริณ ๓ สุข ๓ ทุกข์ ๓ โดยชื่อว่าโลกธรรม ธรรม ๘ ประการ
 นั้น เป็นสิ่งที่สัตว์ชอบใจ ๔ อย่าง ที่สัตว์ไม่ชอบใจ ๔ อย่าง จัดเป็น
 คู่ ๆ กัน คู่ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๔ ยกสิ่งที่สัตว์ชอบใจขึ้นต้น คู่ที่ ๓ ยกสิ่งที่
 สัตว์ไม่ชอบใจขึ้นต้น มีเหตุผลอย่างไร.

แก้ ปัญหาธรรมวินัยที่ ๑๘

ธรรมดาพระพุทธรเจ้าตรัสเทศนาสั่งสอนสัตว์ จะได้ยินว่าดังนี้เป็นที่
ที่พอใจของสัตว์ ควรกล่าวก่อน ดังนี้ไม่เป็นที่พอใจของสัตว์ ควร
กล่าวที่หลัง ดังนี้ห้ามได้ พระองค์ทรงแต่งตั้งธรรมด้วยพระกรุณา หวัง
จะให้ สัตว์ รุ้งายสยาย ก็เกิดให้ ปราศไป จากสันดาน เท่านั้น เพราะเหตุ
นั้น จึงได้ สันนิฐาน โดย อัตโนมัต ว่า ซึ่ง พระผู้มี พระภาคย์ ตรัสเทศนา
โลกธรรมคู่ควร พระองค์ ทรงชี้ธรรมที่มีอยู่ในโลก ๆ ย่อมหมุนไปตาม
ธรรมใดโดยมาก พระองค์ ก็ ครีดีธรรม นั้นก่อน.

ในคัมภีร์ ๑ ที่ ๒ ซึ่งยก ตาภ แลยศ ขึ้นแสดง ก่อนนั้น เพราะตาภ แลยศ
ปรากฏก่อน ความเสื่อม ตาภยศ จึงมี ถ้าไม่มี ตาภยศ แล้ว ความเสื่อม
ตาภยศ จะมีมาแต่ไหน.

ในคัมภีร์ ๓ ซึ่งยก นิทานาถวนอนิฏฐารมณ ขึ้นแสดง ก่อนนั้น เพราะ
นิทาน ปรากฏ ในโลกมาก โลก ย่อม หมุน ไป ตาม นิทานมากกว่า
สัตว์เดรัจฉาน นิทานมีทั่วไปทั้งในเด็กและผู้ใหญ่ คนโง่แก่คนฉลาด แต่
บรรดาคนเกิด ความสัตว์เดรัจฉานก็จะมีแต่ในหมู่สัตว์ จักตรูจักชู้ ไม่
ใคร่จะมีทั่วไปในที่ที่ปวง ในที่ประชุม ของผู้ มี เกิดแล้ว โดยที่ สุด แม้แต่
ต้องคนขึ้นไป ก็ต้อง มี นิทาน มากกว่า สัตว์เดรัจฉาน.

ในคัมภีร์ ๔ ซึ่งยก สัตว์ ขึ้นแสดง ก่อนนั้น ก็เพราะโลก หมุนไปตาม
สัตวมากกว่าทุกข แต่บรรดาโลกียชนผู้ไม่ได้ ใช้ทุกขปริญาภิ จ ไม่ได้

พิจารณาทุกขเป็นอารมณ์ แล้ว ย่อมมี นิยมในโลกว่า สุขมากกว่าทุกข^๕
จึงไม่มีผู้เบื่อหน่าย คอโลก คิดอยู่ในโลกด้วยกันทั้งสิ้น^๕

อนึ่งคำว่าตาโก, ยโส, นิินทา, ปตังสา, ตูขิ, ทุกข ๖ คำนี้
เป็นโวหารพูดจากันในโลก เป็นธรรมเนียนใช้กันมาเป็นนิตย์เป็น
ธรรมดา เพราะเหตุนี้ จึงกล่าวว่โลกธรรม เพราะโลกธรรมอย่างนี้
พระผู้มีพระภาคย์ จึงตรัสดังนี้.

สมเด็จพระมหาจรรวงศ์ (ยัง) วัดโสมนัสวิหาร
เมื่อยังเป็น พระอมรโมหิ

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๒๐

พระพุทธเจ้าเจ้าพรรษาอยู่แห่งใด มีกำหนดฤาไม

แก ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๒๐

ในคัมภีร์ พระปฐมสมโพธิ พระอรรถกถาจารย์เจ้าพรรณนาไว้ว่า
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อเสด็จออกจาก อธิปาตนิโครธ เสด็จ
ไปสู่ ป่าอิสิปตะมฤคทายวัน แดนเมืองพาราณสี ครั้นเสด็จมาพระธรรมจัก
กัปวัตตะนครสูตร โปรดพระภิกษุเบญจวัคคีย์ทั้ง ๕ แล้วประทับอยู่ตั้ง
สัณทธานทั้ง ๕ จนได้บรรลุมรรคผล แล้วเสด็จจำพรรษาอยู่ ๕
พรรษาที่ ๑ แต่ปฐมโพธิกาดมา ครั้นพรรษาที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ เสด็จมา
สถิตย์ อยู่ในเวฬุวนารามใกล้ เมืองราชคฤห์ ครั้นพรรษาที่ ๕
เสด็จไปสถิตย์ อยู่ในกุฎาคารศาลาป่ามหาวันใกล้ เมืองเวสาลี ในพรรษา

ที่คำรบ ๖ เสด็จอยู่ ณ มกุฎบรรพตแดนนครประเทศ ครั้นพรรษาที่ ๗
 เสด็จขึ้นไปสู่ดาวดึงส์พิภพ ประทับณบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ครั้น
 ประทาน พระสังคปกรณานิกรรณทั้ง ๗ พระคัมภีร์ โปรดพระพุทธมารดา
 ขึ้นไถรมาศ ครั้นออกพรรษาแล้ว เสด็จไปโปรดสัตว์ โลกณเมือง
 ดังกัถ์นคร

พรรษาที่ ๘ เสด็จสถิตย์ อยู่ใน เกศกะตาวันป่าไม้เพกาแดนคัคคะ
 ราชชนบท ครั้นพรรษาที่ ๙ เสด็จไปสถิตย์ อยู่ในป่าปาดิโดยกะพนสถาน
 ครั้นพรรษาที่คำรบ ๑๐ คำรบ ๑๑ เสด็จไปสถิตย์ อยู่ในไพร่ใกล้
 บ้านพราหมณ์ นามว่าสาโดยละคาม พรรษาที่ ๑๒ เสด็จไปจำพรรษา
 อยู่ใต้ต้นไม้สะเดา ซึ่งนพเรยักษรักษาใกล้เมืองเวรมุชา ครั้นพรรษา
 ที่ ๑๓ เสด็จไปจำพรรษาอยู่ที่เขาชื่อว่า ปาดิโดยกะบรรพต

พรรษาที่ ๑๔ เสด็จไปสถิตย์อยู่ในเขตควนเวรมเมืองสาวัตถี พรรษา
 ที่ ๑๕ เสด็จไปจำพรรษาอยู่ในนิโครธารามเมืองกบิลพัสดุ์ เพื่อจะโปรด
 พระประยูรญาติ ครั้นพรรษาที่คำรบ ๑๖ เสด็จสถิตย์ อยู่ใน ใกล้เมืองอาพว
 เพื่อจะโปรด อาพวณิกษณ์ พรรษาที่ ๑๗ ที่ ๑๘ ที่ ๑๙ เสด็จมาอยู่ใน
 เวพุนาราม ใกล้ราชคฤห์มหานคร

ตั้งแต่พรรษาที่ ๒๐ ไปจนถึงพรรษาที่ ๒๙ เสด็จอยู่ในพระเชตวนา
 รามวิหาร แล้วเสด็จไปจำพรรษา อยู่ในบุพพารามวิหารอีก ๖ พรรษา
 รวม คราวหนึ่งเสด็จอยู่ในเมืองสาวัตถีถึง ๒๕ พรรษา สิริประสมกัน
 ตั้งแต่ปฐมโพธิ์กาลบรรจบเข้า ทั้งคราวเสด็จมาอยู่เมืองสาวัตถีครั้งหลัง
 ๒๕ พรรษา เป็น ๔๔ พรรษา พรรษาที่ ๔๕ เป็นที่สุดนั้น เสด็จอยู่จำ

พรรษาในเวฬุวนาราม แล้วยกเสด็จไปประทับรับขันขนิพพานณศาลาอโนทยกน
เมืองกัณฐิการา ความที่กล่าวมานี้ สอดกับพระบาทนิกาย แดคัมภีร์
พระธรรมบท ก็ถูกต้องกันโดยมาก หากจะพึงพลาด ประการใดบ้าง ขอ
ท่านที่เป็นปราชญ์ จงพิจารณาแต่ที่ ชอบนั้นเทอญ.

พระเทพกระวี (นัม) วัดเครือวัลย์

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๒๑

ในอริยวงศ์สูตร พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาด้วย สำนารถความมก
น้อยในจิวร บิณฑบาต ๓ เสนาคัน ๓ บัจจัย แต่บัจจัยที่ ๕ คือเกสัชไม่ได้
ทรงยก ขึ้นแสดง จะมีเหตุอย่างไร ด้วยเหตุใด ความมกน้อยในเกสัช
จึงไม่ได้ ทรงแสดง.

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๒๑

ในบวฬประเทศอื่น ๆ พระผู้มีพระภาคย์ทรงแสดงของ ๕ อย่าง
คือ จิวร ๓ บิณฑบาต ๓ เสนาคัน ๓ คิณบัจจัย เกสัชชปริกขร ๓ โดย
นามว่า นิสสัยบ้าง ว่า บัจจัยบ้าง แต่ทรงสรรเสริญขึ้น โดยในบัจจัยครบทั้ง ๕
ก็เต็มความ มกมากในบัจจัย ๕ บ้าง ดังนั้นเป็นสาธุการเทศนาทั่วไป
ในหมู่สังฆกรรมิกบรรพชิต เพราะวัตถุ ๕ นี้ บรรพชิตจะงดเว้นเสียไม่
บริโภคน้อยเท่าก็ได้ เมื่อบริโภคน้อย จะบริโภคน้อยด้วยค้นหาไม่มี สติ
รฤกฐ์ประโยชน์ กอนมิกถร ถ้าหาก บรรพชิตผู้ดำรงพรหมจรรย์ จะเว้น
ของ ๕ อย่างนั้นเสีย จะไม่มุ่งไม่ห่มผ้า ประพฤติแต่โดยกายอยู่เป็นนิตย

ไม่บริโภคนอาหารตามปรกติมนุษย์ มาบริโภคแต่หญ้าแต่ใบไม้ เป็นต้น
 ไม่เข้าหาใครใน ที่นั่งที่บัง อยู่คนเดียว ต้องนำค้ำกรำ ผ่นนอนเหนือ
 แผ่นดิน. ไม่บริโภคยาร่างกับทุกขเวทนาอันบังเกิดแต่อาพาธต่าง ๆ แล
 ไข้ ก็เสด็จด้วย ทุกชาติด้วย บารงเหล่า ก็จะมีบังเกิดขึ้นให้คับแค้น
 กระวนกระวาย ลำบากทรมาน ลำบากจิตรไม่มีประโยชน์ ก็จะไม่พึงบำเพ็ญ
 เพียรในสมณปฏิบัติให้บริบูรณ์พร้อมมูลเช่นตามพุทธโอวาทได้ เมื่อบรรพ
 ชีตมาตถถึงใจไม่มีศรัทธาบุญประโยชน์ก่อน แลบริภคของ & อย่าง
 นั้น ด้วยกำลังศรัทธาปราศจาก อภายที่ขอบแต่ใช้ ความบริภคด้วย
 อานาจศรัทธา นั้น ก็จะเป็นไป เพื่อให้เกิดกิเลสด้วย ทุกชาติด้วย บารงเหล่า
 มาครอบงำ กระทำอันตรายแก่ดำเนินปฏิบัติ จะชักบรรพชิตพุทธบริษัทให้
 เป็นอามิสทายาท รับแต่ อามิสบ้าง จัณฑาลถะการปฏิบัติเสีย ไม่ให้เข่น
 ทายาทผู้รับดำเนินธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ ทรงตั้งสอนเพื่อบรรลุดุคณวิเศษได้
 เพราะเหตุนี้แล สมเด็จพระผู้ ทรงพระภาคย์ จึงทรงพระอนุญาตบ้างยที่
 อาไศรยของบรรพชิต & ประการ คือ จัวร บิณฑบาต เสนาคณะ คิถาน
 บ้างยเรชัชชิกขารนั้น เพื่อจะให้ภิกษุทั้งหลายพิจารณาโดย อุมายแล้ว
 บริภค เพื่อประโยชน์จะกันเย็นกันร้อนเป็นต้น เว้นความดุชอื่นไม่บัง
 เกิดโดยธรรมเสีย แลเพียงความดุชที่บังเกิดโดยธรรมไม่ให้เกิดด้วย
 ทุกชาติด้วย เพราะไม่บริภค แลบริภคด้วย ศรัทธา ปราศจากอุมาย
 บ้างยนั้น ในที่อื่น พระผู้มีพระภาคย์ อาไศรยอานาจประโยชน์ อย่าง
 จึงทรงแต่งตั้งบ้างยครบทั้ง & แต่กในอริยวงสัปปิพทาน พระผู้มีพระ
 ภาคย์ จะทรงแต่งตั้งอุปนิสัย ซึ่งเป็นองค์ ของพระอริยเจ้า จึงยก ความ

ดันโดยในปัจจัย ๓ แดความยินดีในภาวนาแปนหะนัง^๕ แดง เพราะ
 ขอบุญบัต^๕ ๕^๕ พระอริยเจ้าท่านประพฤติอยู่เป็นนิตย์ทุก ๆ พระองค์
 ไม่ได้ละเว้นเลย ทั้งในกาลก่อนแต่ปัจจุบันกาล จึงกล่าว
 อริยวงศ์ปฏิบัติ^๕ ซึ่งจิตในปัจจัยเกิดช^๕ปริกขารมีได้^๕ใน^๕ท^๕น^๕น^๕ เพราะ
 เกิดไม่ได้ เป็นเครื่องบริโภค เป็นนิตย์เหมือน ปัจจัยทั้ง ๓ มี^๕ก^๕ด^๕ ที่
 พังบริโภคเมื่ออาพาธต่าง ๆ เกิดขึ้นเท่านั้น เพราะในวินัยวินิจฉัน
 ได้ว่า ในเกิดทั้ง ๕ อย่างใด อย่างหนึ่ง เมื่อมีเหตุคืออาพาธ
 เกิดขึ้นบริโภค จ^๕ง^๕ค^๕ว^๕ ถ้าไม่มีเหตุจะบริโภคให้อิ่มต่างอาหาร ฤ
 บริโภคเด่นไม่ควร ดังเคราะห์เข้าในอาหาร อนึ่งเจ้าพระอริยเจ้าบาง
 องค์ที่เปนมหาบุญญะบุคคล ดังพระพาสกเถระ เป็นต้น ท่านไม่มีอาพาธ
 ไม่ต้อง บริโภคเกิดช^๕เต^๕ย^๕ก^๕ม^๕ อนึ่ง พระอริยเจ้าบางองค์ ท่านบำบ^๕ด^๕
 อาพาธเสียด้วย ก^๕ำ^๕ด^๕ง^๕ อ^๕ิ^๕ท^๕ิ^๕ร^๕ิ^๕ม^๕า^๕ท^๕า^๕ว^๕น^๕า^๕ แ^๕โ^๕ช^๕ร^๕ม^๕ก^๕ภ^๕า^๕ว^๕น^๕า^๕ เ^๕น^๕ด^๕ัน^๕ ดังพระ
 ทศพล แดพระกัณฐป^๕เ^๕น^๕ด^๕ัน^๕ ก^๕ม^๕ เกิดขึ้นมีประโยชน์น้อยกว่าปัจจัยทั้ง ๓
 แต่ไม่เป็นเครื่อง บริโภคเป็นนิตย์ แต่ไม่ทั่วไปในพระอริยเจ้าทุก ๆ พระ
 องค์ ฉ^๕น^๕ เมื่อภิกษุเป็นผู้ดันโดยในปัจจัยทั้ง ๓ แด^๕ว^๕ แม้ในเกิดช^๕ก^๕ไ^๕ด^๕
 ชื่อว่าดันโดยด้วย เพราะว่าเขอ^๕ละ^๕ความ^๕ม^๕ก^๕ม^๕าก^๕ใน^๕ของ^๕ที่^๕บริ^๕โ^๕ภ^๕ค^๕อยู่^๕เ^๕น^๕
 นิตย^๕ไ^๕ด^๕ว^๕จะ^๕มี^๕ความ^๕ม^๕ก^๕ม^๕าก^๕ใน^๕ของ^๕ที่^๕จะ^๕พ^๕ัง^๕ บริ^๕โ^๕ภ^๕ค^๕ใน^๕ก^๕าล^๕ บาง^๕ค^๕ว^๕ บาง^๕
 คราวมาแต่ไหนแต่ไร เป็นอันดันโดยอยู่เอง เพราะเหตุ^๕น^๕แ^๕ด^๕พระ^๕ม^๕ุ^๕ม^๕
 พระภาก^๕ย^๕ จึงไม่ยกเกิดช^๕ดัน^๕โดย^๕ช^๕น^๕แ^๕ด^๕ง^๕ใน^๕ท^๕น^๕

พระราชพงศ^๕ป^๕ฏิ^๕พั^๕ท^๕ (ม. ร. ว. โต้น) วัดโสมนัสวิหาร

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๒๒

พระวินัยตรงกับพระธรรมกถึกชาวเมืองโกสัมพซึ่งวิวาทกันนั้น องค์ไหนเป็นผู้ผิด

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๒๒

ข้อความ ดังเชปในโกสัมพชนกที่ ๓๐ ในพระคัมภีร์มหาธรรมคม ความเป็นจริงนั้นภิกษุที่สงฆ์ยกวัตร เมื่อพิจารณาเห็นธรรม แดวินัยโดยประจักษ์ ก็เกิดความดำริว่านั่นอาบัติ นั้นมิใช่ อาบัติ, เราได้ต้องอาบัติ มิใช่ไม่ได้ ต้องอาบัติ, เราเป็นผู้สงฆ์ได้ยกวัตร มิใช่เป็นผู้สงฆ์ ไม่ได้ ยกวัตร เป็นผู้สงฆ์ ได้ ยกวัตรด้วยกรรมประกอบในธรรมไม่กำเรบ ควรแก่ฐาน ถ้าดับนั้น ภิกษุที่สงฆ์ยกวัตรนั้น จึงเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายอัน ประพฤติตามคนที่สงฆ์ ได้ยกวัตร แล้วพูดกับภิกษุเหล่านั้นว่าท่าน ผู้มอายุ นั้นอาบัติควรแก่ฐาน ท่านผู้มอายุทั้งหลาย จง มาให้ สงฆ์ เรียก ข้าพเจ้า เขายัง ความเป็น ผู้มคน เป็นปรกติ เกิด

ครั้งนั้นภิกษุเหล่านั้น จึงพาภิกษุที่สงฆ์ ยกวัตรนั้นไปเฝ้า ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่งที่ควรข้างหนึ่ง จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุที่สงฆ์ ยกวัตรนั้น ได้บอกแก่ข้าพระองค์ ทั้งหลาย อย่างนี้ว่า นั้นอาบัติ ฯลฯ เป็นปรกติเกิด ข้าพระองค์ทั้งหลายจะพึงปฏิบัติอย่างไร สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย นั้นอาบัติ ฯลฯ ควรแก่ฐาน แดภิกษุนั้นได้ ต้องอาบัติ ด้วย สงฆ์ ได้ ยกวัตรด้วย เห็น

อาบค้อยู่ด้วย แต่แทนที่ทนทงทลาย จึงให้ตั้งมณเฑียรภิกษุขึ้น เข้างความ
เป็นผู้มตเป็นปรกตเกิด ณ.

ในอรรถกถาความว่า ไต่ยนิว่า ภิกษุต้ององค์ คือ พระวินัยร ๑
พระสุตตันตปิฎก ๑ อยู่ในวัดเดียวกัน ในท่านต้ององค์นั้น วันหนึ่ง
พระสุตตันตปิฎกนั้น เข้าไปยังวัดจากภูมิต่างที่เห็นได้ในภาษาชนนั้น
(คือภาษาชนเป็นของข้าราชการฤๅสงฆ์) แล้วออกมา. พระวินัยร
เข้าไปภายหลัง ได้เห็นท่านนั้นแล้วออกมาถามภิกษุเห็นว่า, ท่านผู้มอายุ
ท่านได้คงนานได้ฤๅ ภิกษุตอบว่าเออท่านผู้มอายุ, ท่านไม่รู้จักความ
เป็นอาบคิ เพราะคงนานได้ฤๅ, ข้าพเจ้าไม่รู้อาบคิเพราะคงนานได้,
มอายุ ถ้าว่าอาบคิมอายุไซ้ ข้าพเจ้าจะแดงเดี๋ย, ก็ถ้าว่าท่านไม่แดง
คงนานได้ ทำด้วยไม้ดีไซ้ ไม้อาบคิ, พระสุตตันตปิฎกนั้นเห็น
ว่าไม่มอาบคิในอาบคินั้น แม้ พระวินัยร ก็มาบอกแก่ภิกษุทั้งหลาย
ซึ่งเป็นนิตติของตนว่า พระสุตตันตปิฎกของคณเฑียรอาบคิก็ไม่รู้
พระนิตติทงทลาย ของพระวินัยรนั้นได้ เห็นพระภิกษุทงทลาย ของพระ
สุตตันตปิฎกนั้น จึงกล่าวอุปมาของท่านทงทลาย แม้ต้องอาบคิแล้ว
ก็ไม่รู้ พระนิตติทงทลายของพระสุตตันตปิฎกนั้น ก็มาบอกแก่ อุปมา
ของตน พระสุตตันตปิฎกนั้นบอกว่า พระวินัยรของคณเฑียรบอก
ไม่มอาบคิ เดียวกับบอกว่าอาบคิ พระวินัยรนั้นพูดเท็จพูดปด พระนิต
ติทงทลายของพระสุตตันตปิฎกนั้น ก็พูดกับพระนิตติ ของ พระวินัยร
เหล่านั้นว่า อุปมาของท่านทงทลาย พูดเท็จพูดปด พระนิตติ
ทงทลาย ของท่านทงต้ององค์ เหล่านั้น ให้ท้าวทเถาะด้วยกัน แล กัน เจริญ

ด้วยอาการอย่างนั้นแต่นั้นมา พระวินัยธรได้โอกาสที่จะยกวัตร จึงได้ทำ
 อุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัตินั้น แก่พระผู้คณิศรนั้น เพราะ
 เห็นพระธรรมดังคาหกคเณระที่หงาย จึ่งกล่าวไว้ในเบื้องตนแห่ง
 โกธัมมิกชนรกว่า ภิกษุเห็นอาบัตที่หงายเหล่านั้น ได้ยกวัตร
 ภิกษุเหล่านั้น

ความในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้แต่งตั้งว่า พระพุทธเจ้าทรง
 คัดสันว่าองค์ไหนปฏิบัติถูกแต่ผิดโดยง่ายเดียวไม่ เพราะเหตุปฏิบัติถูก
 แต่ผิดด้วยกันทั้งสององค์ พระวินัยธรปฏิบัติถูกตามพุทธานุญาต
 เพราะพระธรรมกถึกไม่เห็นอาบัติในอาบัตจึงได้ยกวัตร แต่ปฏิบัติผิดจาก
 พุทธานุญาตด้วยยกวัตรพระธรรมกถึกเพราะเหตุไม่ควร (คือยกวัตรมี
 อาบัตทุกกฎแต่ยังไม่ได้ห้ามดังห้ามครั้งก่อน ดังในสังฆเภทสิกขาบท
 เป็นต้นเป็นเหตุ) ฝ่ายพระธรรมกถึกปฏิบัติถูก เพราะเมื่อ
 พระวินัยธรปรับว่าเป็นอาบัติ กลับว่า ถ้าเป็นอาบัตใช้ ขำพเจ้าจึ่งตั้ง
 เดี่ยว แต่ปฏิบัติผิด เพราะตนเกลียดเห็นน้ำใจในภาชนะแก้ว ยังหารู้
 ลึกคนว่าเป็นอาบัตไม่ ครั้นทราบความแต่พระนังคัลลิตของตนแล้วข้าคำ
 พระวินัยธร ผู้กล่าวตามธรรมตามวินัยว่าเป็นผู้พูดเท็จพูดปดอีก เมื่อ
 จะยกคนแต่โทษ ของพระวินัยธรกับพระธรรมกถึก ซึ่งโดยยุติธรรมแล้ว
 ขำพเจ้าเห็นว่าพระวินัยธรปฏิบัติถูกมากกว่าผิด พระธรรมกถึกปฏิบัติ
 ผิดมากกว่าถูก ซึ่งจะยกองค์ใดองค์หนึ่งขึ้นกล่าวว่าเป็นผู้ปฏิบัติถูก
 ฤๅผิดไปง่ายเดียวไม่ได้

พระดำรัสโสดาณ (อ่อน) วัดราชประดิษฐ เมื่อยังเป็น พระเมฆา
 ธรรมรัง วัดพิไชยญาติการาม

กัฏฐกัจฉา ๒ นั้น คือความสงสัยในบัจุบันกาลว่าดังเราว่าพึง ทุก
 วันนั้นได้ชื่อว่าเราเป็นอยู่อย่างไร ๓ คือวิจิจจิกขาว่าเราไม่ได้เกิดเป็นฤ
 ภายไร ๓ คือสงสัยว่าทุกวันนี้ ได้ชื่อว่าเราได้เกิดเป็นพรหมณชาติ
 ฤๅเศษฐีเป็นประการใด ๓ คือวิจิจจิกขา ว่าทุกวันนี้ เราได้เกิดมี
 รูปพรรณสัณฐานใหญ่่น้อยสูงต่ำดำขาวเป็นอย่างไร ๓ คือวิจิจจิกขาว่า
 สัตว์ผู้ขึ้นมาแต่ไหน แล้วจึงเกิดในที่นี้ ๓ คือวิจิจจิกขาว่า สัตว์ผู้มาเกิด
 ณที่นี้แล้ว จักไปเกิดที่ไหนอีกเล่า ๓ รวมความสงสัยไม่แน่ใจเป็น
 ไปในบัจุบัน ๖ ประการนั้น สัตว์วิจิจจิกขาในอดีต ๕ นาคค ๕ บัจุบัน ๖
 จึงเป็นโสฬสวิจิจจิกขา พระโสดาบันจะได้โดยสัมมจเฉต อีกนัยหนึ่งพระ
 โสดาบันอริยสาวกจะวิจิจจิกขามีองค์ ๘ ประการ คือไม่สงสัยในพระ
 พุทธเจ้า ๑ ไม่สงสัยในพระธรรม ๑ ไม่สงสัยในพระอริยสงฆ์ ๑
 ไม่สงสัยในอริยสัจ ๔ ไม่สงสัยในปฏิจระสัมมปาท รวมเป็น ๘
 อีกนัยหนึ่งวิจิจจิกขา ความเคลือบแคลงสงสัยในปรัตตะชนัน ๑ ใน
 อัมปรัตตะชนัน ๑ ในบุพพาปรัตตะชนัน ๑ ในอริยสัจ ๔ ในปฏิจ
 ระสัมมปาทธรรม ๘ นั้น พระโสดาบันจะได้ อนึ่งวิจิจจิกขาสังโยชนธรรม
 เมื่อกล่าวโดยนัยก็มีต่าง ๆ ดังพรรณนามานี้ ถ้าจะกล่าวโดยนิราศเศษ
 คือโมหะมูลอกุศลจิตตดวง ๑ อันประกอบด้วยความสงสัย ไปกับด้วย
 อุเบกขามัชฌิกล์เฉย ๆ แต่ทว่าใครถามขึ้นก็เกิดสงสัยไม่รู้จะแก้ไข
 อย่างไร ถ้าใครไม่ถามก็นิ่ง ๆ อยู่ เมื่อใครไม่รู้ก็เข้าใจว่าเขารู้มาก
 จึงนิ่งอยู่ได้ ที่แท้จริงนิ่งอยู่ด้วยอำนาจโมหจิตตเป็นอกุศล กัฏฐกัจฉา
 เช่นดังกล่าวมานี้ พระโสดาบันจะได้โดยไม่เหลือ แต่โดยะมุติจิต

อันเปนทวิภูวิธิบัญญัติ ๔ ดวง โทสะมุต ๒ ดวงนั้น พระโสดาบันขจัด
แต่หยาบ ๆ ที่อย่างกตางอย่างตะเอยดั้นนั้น ขจัดได้ยังไม่ได้ ขจัดได้
แต่ที่หยาบที่มั่งก้างกต้างด้ามารจะนำปฏิสนธิเกิดในอบายภูมิเท่านั้น.

พระธรรมราชา นวตฺร (แดง) วัดนิเวศน์ ธรรมประวัติ
เมื่อยังเปนพระอมราภิรักขิต

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๒๔

ในสังคาโลวาทสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงโทษของการดู
มโหศพอ ในพระสูตรนั้น ทำไมจึงไม่ทรงแสดงโทษที่เห็นได้ชัด ๆ
เหมือนกับ โทสะเสพยาสุราเปนต์

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๒๔

• การดูมโหศพอ ที่ไม่เห็นโทษได้ โดยง่ายนั้น เพราะว่าการดู
มโหศพนั้นเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท จึงไม่เห็นโทษได้ โดยง่าย
ก็ความประมาทนั้น ได้แก่ความเมาต่ออายุ ว่าอายุของเรายื้นนาน
แต่ความเมาต่อชีวิต ว่าชีวิตของเราจักยังไม่ดับ แลดูความเมา
ต่อวัยสำคัญว่ากายของเราไม่แก่ไม่ชรา เพราะอาศัยความเมาทั้ง ๓ นั้น
จึงไม่เห็นโทษในการดูมโหศพอได้ โดยง่าย ข้อซึ่งจะให้เห็นโทษได้
โดยง่ายนั้น ต้องมีสติแต่บัญญัติว่าความเมาทั้งสามเดี่ย พิจารณา
เห็นว่าการดูมโหศพนั้นไม่เปนแก่นสารสิ่งใดเลย สักว่าเป็นการรื่น
เริงในทีควรแก่ความรื่นเริง แลให้เกิดสังเวชในที่มโหศพอควรแก่
สังเวช ให้มีสติแต่บัญญัติเหมือนดังพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ

เมื่อครั้งท่านยังเป็นอุปนิสัยสมาณพ แดโกธิตมาณพ ทั้งสองสหาย
 ได้ชักชวนกันไปดูการมโหรีศพที่เขาภิณฑกฏฐนั้น ท่านก็ได้ตั้งแถบัญญา
 พิจารณาเห็นโทษ ในการคุมโหรีศพเหมือนฉนั้น จึงปรึกษากัน
 แลกกันเที่ยวแสวงหาโมกขธรรม จนได้สำเร็จจริมคุณเป็นอรรคสาวก
 ทั้งคู่ได้ แดการคุมโหรีศพที่พระผู้มีพระภาคย์ กล่าวว่าเป็นโทษนั้น
 เพราะว่าเป็นเหตุที่จะให้เสื่อมจากประโยชน์ชาติ^๕ ก็ประโยชน์ชาติ^๕
 นั้นคือสัมปทา & คืออยู่ฐานสัมปทาบิรูณด้วยความเพียรความหมั่น
 สำเร็จด้วยการเลี้ยงชีวิตด้วยกิจการงานใด ๆ คือการไถ่แถมการ
 หว่านแดกรักษาโค แดเรียนศิลปศาสตรนั้น แดทำราชการในพระ
 มหากระษัตริย์ กัด ศิลปศาสตรใด ๆ อย่างอนกัต ทั้งปวงนี้ชื่อว่า
 ประโยชน์ชาติ^๕ประการ ๑ แดอรรถสัมปทานั้น บิรูณด้วยการ
 ระวังกษาศึกษาคุ้มครองทรัพย์ สัมปัตตมัตถวิญญาณแต่ไม่มีวิญญาณ ที่ได้
 มาด้วยความหมั่นความเพียรด้วยกำลังนาพณารแรง ที่แสวงหามา
 โดยชอบธรรมชื่อว่าประโยชน์ชาติ^๕ประการ ๑ แดกัตถยานมิตตคา
 คบหาด้วยบุคคลผู้มีคุณอันงาม คือคฤหบดีฤ ๆ บุตรแห่งคฤหบดี
 เหล่าใด หนุ่มฤ ๆ ผู้เถา บิรูณด้วยศรัทธา คัดจากะ บัญญัติ ควร
 เข้านั่งใกล้ คบหาสมาคมเจรจาตั้งต้นทนา กับด้วยคฤหบดีแลบุตรแห่ง
 คฤหบดีทั้งหลายเหล่านั้น เป็นมิตรเป็นสหายนั้น ชื่อว่าประโยชน์
 ชาติ^๕ประการ ๑ แดสัมชวิตา ความเลี้ยงชีวิตพอเสมอกับด้วยที่
 เกิดแห่งทรัพย์ สัมปัตต เมอมทรัพย์ สัมปัตตเกิดมาก กัดอมเลี้ยง
 ชีวิตให้ น้อยกว่าทรัพย์สัมปัตต ไม่ให้เกินปราชญ์ คัดเห็นได้ ว่าเลี้ยง

ชีวิตไม่รู้จักประมาณ นิชว่าประโยชน์ชาติประการ ๑ ที่จริง
 ซึ่งมีประโยชน์ & ประการนี้ ย่อมเป็นไปได้เพื่อประโยชน์อันเกื้อกูล
 แลความสุขแก่บุคคลในบัดนี้ประชาชนโดยมาก เพราะเหตุนี้เมื่อ
 บุคคลมีความชวนชวยในการต่อสู้ให้ศพนั้น ก็จะเพ็ดเพ็ดรุนแรง
 ดุเดือดนานเสีย ก็จะไม่วอนชวยหาประโยชน์ทั้ง ๔ นี้ให้บริบูรณ์ได้
 ความเกียจคร้าน ย่อหย่อน ท้อถอยในกิจ การงาน ที่ จะประกอบ คิดปล้ำตร
 นั้น ๆ แต่ในการที่จักกระทำราชการ แต่การที่จะรักษาทรัพย์สมบัติ
 แต่ในการที่จะคบหากัดยาณมิตร แต่การที่จะบริโภคนสมบัติเต็มอด้วย
 ที่เกิดแห่งทรัพย์ เพื่อไม่บริบูรณ์ด้วยประโยชน์ & ประการนี้แล้ว
 ก็จะถึงซึ่งความเสื่อมตถาเสื่อมยศ ถึงซึ่งความทุกข์ต่าง ๆ ทั้งปวง
 นโยโทษเพราะดูการณ์ให้ศพ.

พระธรรมราชาวัตร (คำขวัญ) วัดเขมาศานาราม

ปัญหาธรรมวินิจัยที่ ๒๕

พระโศตบามัน เอกพัช กับ พระธกทาคามิ แปลกกันอย่างไร

แก้ ปัญหาธรรมวินิจัยที่ ๒๕

พระโศตบามันเอกพัช มีพัชคือภพอันเดียว เพราะจะต้องเกิด
 ในมนุษยโลก ฤาเทวโลกอีกครั้งเดียว แล้วทำให้แจ้งอรหัตตผล
 ในภพหน้า ฝ่ายพระธกทาคามินั้น ท่านย่อมทำราคะโทสะโมหะ
 ซึ่งเปนอกุศลมูล ให้น้อยให้บางไป ถึงขั้นหมักเกิดในร่ม ท่านมา

เกิดในกามภพ^๕นอกคราวเดียว แดงทำให้^๕แจ่ม ซึ่งอรหิตผลอันเป็นที่
 สุดแห่งทุกข์ คับขันอุปปริณิพพาน พระโสดาบันเอกพัสกับพระสก
 ทาคามี จะแปลกกันที่ตรงว่า พระสกทาคามีท่านยอมทำราคะ
 โทสะโมหะให้น้อยให้เบาบางลงเท่านั้น นอกนั้นเหมือนกันทั้งนั้น.

หม่อมเจ้าพระธรรมมุนีที่ศาสดา

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๒๒

ในมัลลคกิริยสูตร พระพุทธเจ้า ทรงแสดงสัมมาทิฐิ^๕ ซึ่งนับ
 ในปัญญาชั้นก่อน ในที่อื่นทรงแสดงคัดก่อน แดงจึงแสดงสมาธิ
 ปัญญา มีเหตุผลอย่างไร.

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๒๒

ปัญหาถามมาว่า ในมัลลคกิริยสูตร พระผู้มีพระภาคย์ ทรง
 แสดงสัมมาทิฐิ^๕ก่อนแล้วแสดงศีล แดงแสดงสมาธิ ดังนี้

ก็ในพระบาลีอื่น ๆ ทรงแสดงศีลก่อน แดงแสดงสมาธิ แดง
 แสดงสัมมาทิฐิคือปัญญา เป็นลำดับขึ้นไป ดังนี้ ความต่างกันไป
 จะมีแบบคายอย่างไรบ้าง

แก้ว่าพระผู้มีพระภาคย์เจ้า ทรงเจริญศีลสมาธิปัญญาให้ สัมผัส
 กัน จนรู้สึกศีลสมาธิปัญญา ทำจิตใจเต็มให้หมดจดได้ สัมผัสประสงค์
 แดง ภรรณาแต่ศีลต่อผู้หนึ่ง หรือรู้สึกศีล สมาธิ ปัญญาไม่ จิตใจ
 ก็ขึ้นมัวอยู่ด้วยตามกขรรรม เพราะประสงค์จะให้ทำศีล สมาธิ ปัญญา

ตามคัคคักกัน ให้จิตรใจเต็มหมดจดเป็นปรกติ คำสอนจึงวิจิตร
ต่าง ๆ แดงบัญญัติแล้วแดงคัก แดงแดงธมาธิ บางที่ทรง
แดงคัก แดงแดงธมาธิแล้วแดงบัญญัติ เพราะดีดวบางพวกก็เกิด
หยาบกด้าหนานัก บัญญาอ่อน ดีดวบางพวก บัญญาแรงกด้า ก็เกิด
อ่อน บางพุทธภาสิด จิงวิจิตรต่าง ๆ ถึงกระนั้น พระองค์ย่นตรัส
สติเป็นใหญ่ บัญญาเป็นยอด วิมุตติ ใจหลุดหมดจดเป็นแก่น ดังนี้

เห็นอย่างนี้ จบแก่ บัญหาธรรม
พระพรหมมณี (เหมือน) วัตรบรมนิวาช

ปัญหาธรรมวินิจญัติที่ ๒๗

คัคคักไรได้ขาด ความเค็ดือบแดงงไสยจิงหมดสิ้นไป

แก่ บัญหาธรรมวินิจญัติที่ ๒๗

คัคคักโยนิโสมนสิการ ความทำในใจโดยไม่แยบคายได้ขาด ความ
เค็ดือบแดงงไสยจิงหมดสิ้นไป เพราะถือเอาความตามนัยที่มาใน
อตกกถาแห่งมหาสติปัฏฐานสูตร ในคัมภีร์สังฆคตวิธาณีนอตกกถาทัม
นิกายมหาวรรคว่า ความงไสยยอมเกิดขึ้นเพราะอโยนิโสมนสิการ
ความทำในใจโดยไม่แยบคาย ในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความ
งไสย เมื่อบุคคลถึงซึ่งอโยนิโสมนสิการในธรรมทั้งหลาย อันเป็น
ที่ตั้งแห่งความงไสยเหล่านั้นให้มากอยู่ ความงไสยยอมเกิดขึ้น
แล้วอ้างความในโพธมังคสังยุตในคัมภีร์สังยุตตินิกายมหาวรรคคัคคักไป
ว่า- เพราะเหตุนี้ฉันได้จะพระผู้มพระภาควัยจิงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย

ชื่อว่ากรรมทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยย่อมมีอยู่ ความทำให้มาก ซึ่งอโยนิโสมนติการในกรรมทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยเหล่านั้น อันเป็นอาหาร คือเป็นเหตุนำมาซึ่งผล เพื่อความเกิดขึ้นแห่งความสงสัยอันยังไม่เกิดขึ้น แต่เพื่อความเป็นยัง เพื่อความใฝ่หาแห่งความสงสัยอันเกิดขึ้นแล้วนั้น ก็ความละเอียด ซึ่งความสงสัยนั้นได้ ย่อมมีเพราะอโยนิโสมนติการความทำให้มากโดย แยะ คาย ในกรรมทั้งหลาย มีกุตศธรรมเป็นต้น แล้วอ้างความในโพชฌังคสังยุต ในคัมภีร์ สังยุตตนิกายมหาวรรคคฤโฆว่า เพราะเหตุนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคย์ จึงตรัสว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมทั้งหลายเป็น กุศลและอกุศล เป็นกรรมมีโทษอันบัณฑิตไม่พึงสรรเสริญ แต่ไม่ใช่กรรมมีโทษอันบัณฑิต ไม่พึงสรรเสริญ เป็นกรรม อันบุคคลพึงเฉพ แต่ไม่ใช่กรรมอันบุคคลพึงเฉพ เป็นกรรมคำช้าแต่ประณีต เป็นกรรมมีส่วนเปรียบด้วยของดำ แต่ขาว ย่อมมีอยู่ ความทำให้มาก ซึ่งอโยนิโสมนติการในกรรมทั้งหลาย มีกุตศธรรม และอกุศลธรรมเป็นต้น เหล่าเหล่านั้น เป็นอาหาร คือเป็นเหตุนำมาซึ่งผลเพื่อความไม่เกิดขึ้นแห่งความสงสัยอันยังไม่เกิดขึ้น แต่เพื่อความละเอียดซึ่งความสงสัย อันยังเกิดขึ้นแล้วนั้น

ถ้าจะกล่าว ตามภูมิพระอริยบุคคล แล้ว พระโสดาบันตัด ความสงสัย อวิชชาฐานกิจ ได้ขาด เพราะ ท่าน ไม่ต้อง เจริญ อโยนิโสมนติการ กรรมทั้งปวง

กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์

เมื่อยังดำรงพระยศเป็นหม่อมเจ้าพระธิดาพรพิริยพรต

ปัญหาธรรมวินัยที่ ๒๘

ในปทานภาวนาสูตร พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลายจงระ
อกุศลเสียเถิด ท่านทั้งหลายอาจจะระอกุศลได้” ดังนี้ คำว่า “อกุศล”
ในพระสูตรนั้น ทัวไปในอกุศลทั้งปวง ฤๅแต่อกุศลบางอย่าง บางชนิด
คำว่า “ละได้” ในพระสูตรนั้น ละได้ขาดฤๅละอย่างไร ถ้าเป็นแต่
บางอย่าง บางชนิด อกุศลเช่นไรอาจจะละได้ เช่นไรไม่อาจจะละได้ ถ้า
ทัวไปในอกุศลทั้งปวง แต่ละได้ขาดด้วย ด้วยเหตุไรท่านผู้ซึ่งบำเพ็ญ
เพียรอยู่ในทุกวันนี้ จึงระอกุศลไม่ได้ขาดโดยสิ้นเชิง.

แก้ ปัญหาธรรมวินัยที่ ๒๘

• ข้อว่าในปทานภาวนาสูตร ที่พระพุทธเจ้า ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย
จงระอกุศลเสีย อกุศลนั้นท่านทั้งหลายอาจจะละเสียได้ ก็อกุศล
ที่ท่านทั้งหลายละแล้ว ถ้าไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เกอกุล แต่ความดี
พระศาสดาไม่พึงกล่าวว่า ท่านทั้งหลายพึงระอกุศลเสียดังนี้ เป็นปัญหา
แก้ยากด้วยการในใจ ผู้บำเพ็ญเพียร ในกาลทุกวันนี้ จะไม่เอื้อเพื่อ
ต่อกาย และชีวิตก็จริงอย่าง คือศรัทธาธรรมและปัญญาละโดย ส่วน
เดียว ฤๅ จะคิดปฏิบัติระงับบาปกายวาจาใจ ตามพุทธบัญญัติเป็นครั้ง
เป็นคราวพอควรแก่สมณุตต ขั้วชีวิตเท่านั้น ก็ไม่แน่ดังได้ จำจะต้อง
อธิบาย ตามความเข้าใจไปที่หนึ่ง ขอท่านสมาชิกรทั้งปวง จงใคร่ครวญ
พิจารณา แต่ที่ชอบ คำว่าอกุศลนั้นคือ “ทล อกุสलगमुपपा” เป็น

บาปมีโทษ เป็นทางมาของความเดือดร้อนตนแต่ผู้อื่น ถ้าจะรวมกล่าวก็
มีบัญญัติ ๓ คือกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ถ้าจะว่าทางวินัยนิยม
แล้ว บางอย่างทำให้บริสุทธิ์ถึงแก่ได้บ้าง บางอย่างไม่สามารถจะให้
บริสุทธิ์ถึงแก่ได้ แต่ในทางพระสูตร ความทุจริตตามอย่างนั้น ชื่อว่า
• เป็นอกุศลมีโทษเป็นบาปเสมอกัน การที่ระยาค้นไม่ทำจริง อกุศล
ทำด้วยกาย ง่ายกว่าเป็นไปด้วยวาจา อกุศลเป็นไปในจิตร ยิ่งระยาค
โดยลำดับ ผู้แสวงหาประโยชน์ แลความสุขอาจเพื่อจะได้ทั้งนั้น เว้น
ไว้แต่ผู้ปฏิบัติไม่คิดจะจริงจัง เหมื่อยังไม่มีเหตุก็กล่าวว่ามีเพียเพียร
เพื่อจะระยาค ครอบ เมื่อ ค้นหาความอยากเป็นไป กับ ด้วย ความ ยินดี
กระชับในจิตร อยู่แล้ว จิตร ก็กลมเกลียว ไปกับด้วย อกุศลนั้น ๆ ที่เกิด
ขึ้นแรงกล้าเต็มไปด้วย อุปกิเลสทั้งปวง จน ถึง กาย วาจา เป็นไป ดังนั้น
อกุศลเป็น ของท่ง่าย ถ้าจะระยาคได้ เป็นครั้งเป็นคราว ฤๅ สงบไว้
ไม่ให้ เป็นไป ด้วยกายวาจาใจ ก็ได้ ชื่อว่าระยาค อกุศล ซึ่งจะให้ขาดสิ้นเชิง
ต้องบำเพ็ญเพียร ร่มรุกไปอีก เป็นการยาก ทุกวันนี้ไม่มีใครจะยินดีทำ
ได้ ถึงผู้ แก่ มานัก ไม่สามารถ จะทำอกุศลให้ขาดสิ้นเชิง ในปหานสูตร
นี้ พระพุทธเจ้าตรัส แต่ ว่า ระยาค อกุศล ภิกษุ ผู้ ปฏิบัติ บำเพ็ญเพียร
เพื่อจะระยาคโดยตรงแล้ว อาจ อยู่เพื่อจะระยาคได้จริง อกุศลชนิดไรจะไม่ขาด
ได้ มีศีลระยาคแล้ว ก็คง ระยาคเบาบาง ดังว่าที่ไม่ระยาคนั้นเป็นแน่ แม้
ถึงการระยาค ท่านกล่าวไว้เป็น ๔ อย่าง คือตทังคปหาน ระยาคด้วย สามารถ
เห็นโทษใน อกุศลนั้น ด้วยโพชฌณคปัญญา, วิชัมภนะปหาน ระยาคด้วย
ความอดทนข่มไว้, สมุจเฉทปหาน ระยาคด้วยยินดี อกุศล ขึ้นพร้อม ด้วย

บัญญัติกับจิตรหนาย ปฏิบัติดีที่ปรนทาน ละออกสุดด้วยความระงับ ฆ่า
 ตะด้วย ดำมารก แห่ง วิบัติสันนาบัญญัติ จนถึงนิสสรณะปรนทาน เพิกถอน รือ
 มุตราก คณหา ออก ชาติไปจาก สันดาน ได้ สันเชิง ในกิจปรนทานการละ
 ทงปวง ทำอริยมัคคญาณอันเห็นอริยสัจสี่เกิดขึ้นโดยลำดับ ด้วยดำมารก
 แห่งชาวณะจิตร โคตรภูญาณของ ความเป็นพระอริยโคตร เป็นลำดับชั้น
 ผู้บำเพ็ญเพียร อย่างไร ทุกวันนั้น ยาก ที่จะละออกสุดให้ ชาติ สันเชิง ได้
 เพราะมี “อินตฺสเนต” ความชอบใจในอกุศลนั้นมาก ภิกษุผู้ปฏิบัติ
 เพียรเพื่อละออกสุดโดยตรงแล้ว ซึ่ง จะ ละ ออกสุด ให้ จาก ไปได้ยาก นัก
 การ ที่จะปฏิบัติ นั้นเป็นความในใจ ไม่ได้ จะรู้ ได้ก็แต่ ลักษณะของการละ
 ที่ติดถกถา ท่าน กล่าวไว้ โดย กิจ ปรนทาน นั้น แด จะ อธิบาย ตาม ความที่
 เข้าใจว่าอกุศลนั้น เป็นชื่อของความประพฤติชั่วด้วยไตรทวาร ประพฤติ
 ชั่วทำได้ ประพฤติดี ก็ทำได้ แต่เป็นการที่ต้องฝ่าฝืนใจ ที่จะทำ
 ไม่ได้ นั้นด้วย ความ ขัดข้องเกี่ยจคร้าน อย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่บริบูรณ์ใน
 สันดาน ของผู้บำเพ็ญเพียรนั้น แด ออกุศลนั้นใน ที่บางแห่งท่าน แต่ง ว่า
 ทุกขธรรม ด้วย เป็น ความ ไม่เกษม ตั้งอยู่ในจิตรผู้ นั้น เพราะเหตุนี้
 ในพระสูตรนี้ ฤา ช่างน่าอัศจรรย์ ทศรตเทศนา ด้วยอหิมมจริยะวิธมจริยา เหตุ
 ภายทวาริตเป็นต้น ตะเวณเดี่ยมาประพฤติสุจริต ก็มี อานิสงส์ เพียง คาย
 แล้วเกิดยังสุคติ “สคฺค โลก” เท่านั้น ยังไม่ทรง แต่งถึง ออกุฏฐ ธรรม
 เทศนา เมื่อผู้บำเพ็ญเพียร ปรากฏาจะละออกสุดทงปวง ให้ ชาติ สันเชิง
 สันเขือไม่ให้ กลับมาอีก พึงปฏิบัติดังพระอริยบุคคล คงจะละออกสุด
 ชาติ สันเชิงได้ ถึง พระพุทธเจ้า คริสต์ บาง แห่ง เป็น โลกียกุศล เบื้อง ตน

ในที่สุดก็เหลือโลกุตตรกุศลด้วยก็มี ผู้บำเพ็ญเพียรเพื่อจะออกจากทุกข์
จริง พึงปฏิบัติให้สมบูรณ์ไปโดยลำดับในของซึ่งตั้งมาธิเบญญา โดยหมวด
อริยสัจจกัมมรทกัณฑ์แปดประการ ก็จะต้องกุศลทั้งปวงให้ขาดจากต้นตอ
ได้ ท่านธัมมจักจะเห็นความควรประการใด โปรดพิจารณาตอบสนองเขา
แต่ที่ขอบเขต ด้วย เวลานั้นน้อยนัก ได้ คิด ตรึกตรอง เรียบ เรียง แก่มา
เพียง เท่านั้น.

พระองค์ เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๒๙

พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาด้วยภาษามคธ อย่างเดียว ฤๅ ด้วย ภาษาอื่น
บ้าง ถ้าตรัสด้วยภาษามคธ ทั้งนั้น ผู้ฟังจะเข้าใจทุกคนฤๅ จะไม่รู้
ผู้ที่พูดภาษาอื่นมาฟังบ้างฤๅ ถ้าตรัสภาษา อื่นบ้าง ใคร เป็นผู้ แปล
เปลี่ยนภาษามคธ ฤๅ พระองค์ ต้องทรง แต่ง ให้ ภิกษุ ทั้งปวง ฟัง ด้วย
ภาษามคธ อีก ครังหนึ่ง

• แก่ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๒๙

จะเห็นความบำเพ็ญหาปริณิพพานสูตร ซึ่งมี ใน คัมภีร์ ทนนิกาย
มหาวรรค กับทั้งอรรถกถา มา อ้าง พอเป็นตัวอย่าง ตัด ความ นั้น ๆ
ตามควร แก่ข้อปัญหา ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในบทมีความว่า “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัส ทะ พระอรหันต์
พุทธอุปัชฌาย์ว่า ดูกรอรหันต์ เราได้เข้าไปใกล้ ชาติตยบริตติมมวชิระ เป็น

อันมาก พรหมณบริดซ์มีรอยเป็นอันมาก คฤหบดีบริดซ์มีรอยเป็น
 อันมาก สมณบริดซ์มีรอยเป็นอันมาก จากุมหาราชิกาบบริดซ์ มีรอยเป็น
 อันมาก ดาวดั่งตบริดซ์มีรอยเป็นอันมาก มาร บริดซ์ มีรอยเป็นอันมาก
 พรหมบริดซ์มีรอยเป็นอันมาก รุ่งรุ จำเพาะแต่ แม่ ในที่ มีบริดซ์ คือ
 กระษัตริย์เป็นต้น เหล่านี้ เราได้เคยประชุมด้วย ได้เคยปราไดกันด้วย
 ได้เคยถึงความตั้งสันทนากันด้วย ในจักรวาพอื่นในที่ประชุมนี้ พรหม
 ด้กายของบริดซ์มีกระษัตริย์ เป็นต้น เหล่านี้เช่นใด พรหมด้กายของเรา
 ก็เป็นเช่นนั้น เดี๋ยวพุดของบริดซ์มีกระษัตริย์เป็นต้น เหล่านี้เช่นใด เดี๋ยว
 พุดของเราก็เป็นเช่นนั้น เราแต่งพร้อมหน้า ให้บริดซ์ มีกระษัตริย์เป็น
 ต้น เหล่านี้ดลใจด้วยดี ให้อุดำหะอดกถนด้วยดี ให้วันเรงทวด้วยดี
 ด้วยกลามักรรม อนึ่งชนมีชัคคียบริดซ์เป็นต้น เหล่านี้ เรากถาว ธรรม
 ยัย . แม้จะคิดว่า “ท่านผู้เป็นอะไรฤาหนอ เทวดาฤามนุษย์ กถาว
 ธรรม ยัย” คงไม่รู้ไม่ได้ เราได้แต่งพร้อมหน้าให้บริดซ์ มีกระษัตริย์
 เป็นต้น เหล่านี้ดลใจด้วยดี ให้อุดำหะอดกถนด้วยดี ให้วันเรงทว
 ด้วยดี ด้วยธรรมิกถา แล้วจึงหายไปณที่นั้น กัชนมีชัคคียบริดซ์เป็นต้น
 เหล่านี้ เราหายไปแล้วแม้จะคิดว่าท่านผู้เป็นอะไรฤาหนอ เทวดาฤา
 มนุษย์หายไปแล้วณที่นั้นคงไม่รู้ไม่ได้ คูกรอนนท์ เหล่านี้แดบริดซ์
 ๘ จำพวก ณ

ในอรรถกถาว่า ที่ประชุมคล้ายกับที่ประชุมพระเจ้าพิมพิสารบรม
 บพิตร แดที่ประชุมพระประยูรญาติ ของ พระพุทธเจ้า แดที่ประชุม
 กระษัตริย์ ถัดมา พระผู้มีพระภาคย์เจ้าย่อมได้ แม้ในจักรวาพเหล่าอื่น

แต่ได้เคย ทำการเจรจา ก่อนแต่ปราได้กัน ได้เคยถึง ความ ตั้งต้นทนา ขรรณ
กับขัตติยบริดซ์เป็นคนเหต่าน^๕ ขน่มกระษัตริย์เป็นคนเหต่าน^๕ มีดักาย
ชาวบาง ค่ำบาง มีผวหนึ่ง คางบาง พรอยบาง ด่มเต็จ พระศาสดา คงมี
พระพรณเสด็จพระรูปกายตั้งตั้งทองคำแท^๕ ก็แต่ ขอซึ่งว่า “พรณดีกาย
ของขัตติยบริดซ์เป็นคนเหต่าน^๕เช่นใด พรณดีกายของเรา ก็เป็น เช่น
๕” ๕๕๕ ๕๕๕ พระองค์ทรงอาไศรย พระณฐาน จึงได้ ครัดแก่พระอนนท
แม่ พระณฐานของพระผู้ มีพระภาคย์ เจ้าย่อมปรากฏ แก่ชน มี กระษัตริย์
เป็นคนเหต่าน^๕ต้นเชิงแท^๕ พระผู้ มี พระภาคย์ เจ้าจะได้ มี พระกาย เช่น
กับมิลกกระชน ก็หาไม่ อนึ่งจะได้ ทรงสวมกุนทาทดแก้วมณีนั่งในพระกาย
แล้วเสด็จนั่งด้วยเพศพระพทธเจ้าก็หาไม่ได้ เคย แต่ว่าชน มีกระษัตริย์เป็น
คนเหต่าน^๕ มาเห็นพระผู้ มีพระภาคย์ ว่า “มีพระณฐานเดิมอดด้วยคน ๓
๕๕๕ ๕๕๕ ๕๕๕ ขน่มกระษัตริย์ เป็นคนเหต่าน^๕ มีเสียงขาด เป็นสองอย่าง บาง
มีเสียง แหบ บาง เสียง เกรียว บาง มีเสียง ดังเสียง ก้องบาง ด่มเต็จ
พระศาสดา คงมี พระสุริยเสียงเดิมอดด้วยพรหมแท^๕ ก็แต่ ขอซึ่งว่า เสียง พุด
ของบริดซ์ มีกระษัตริย์ เป็นคนเหต่าน^๕เช่นใด เสียงพุดของเรา ก็เป็น เช่น
๕๕๕ ๕๕๕ ๕๕๕ พระองค์ทรงหมายภาษาอื่นจากภาษาของบริดซ์เหต่าน^๕ จึงได้
ครัดแก่พระอนนท^๕ จริยังอยู่ แม่ ถ้าวาด่มเต็จพระผู้ มีพระภาคย์ เจ้า เด็ดจ
นังนราษอาคน ครัดในบริดซ์ด้นมากมนนแต่ไว้ ขน มี กระษัตริย์ เป็น คน
เหต่าน^๕นยอมเกิดความตรึกว่า “อนนบรมกระษัตริย์ ครัดด้วยพระสุริยเสียง
ไพเราะจริง” แต่ครนเมือพระผู้ มีพระภาคย์ ครัดแล้ว เด็ดจ หดักไปแล้ว
จึงตรึกว่า ท่านผู้กด่าวหดักไปแล้ว เป็นอะไร ฤฯ หนอ ดึงน ก็เกิด

ชนแลชนมกระษัตริย์เป็นคนเหล่านั้น เพราะเหตุลุ่มลึก บรมกระษัตริย์
 เสด็จมาภายหลังอีก ในข้อความว่า ท่านผู้กล่าวหัดออกไปแล้วเป็น
 อะไรฤๅหนอดังนั้น อธิบายว่า ชนมกระษัตริย์เป็นคนเหล่านั้น ถึงจะ
 พิจารณาอย่างนี้ คือท่านผู้เป็นอะไรฤๅหนอ เป็นเทวดาฤๅเป็นมนุษย์
 กล่าวด้วยอาการอันไพเราะ ด้วยมคธภาษา ฤๅด้วยดีหพภาษาหายไปแล้ว
 ณที่เดียวกัน ก็รู้ไม่ได้ ถามว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่สัตว์
 ทั้งหลายที่ไม่รู้จักพระองค์ อย่างนี้เพื่อประโยชน์อะไร แก่ว่าเพื่อ ความ
 ต้องการ แก่ว่าคณา เพราะว่ธรรมแม้ฉันบุคคลได้สดับ อย่างนี้แล้ว ย่อม
 เป็นมัจฉัยในอนาคตกาลเบื้องหน้าได้ โดยแท้ เพราะเหตุที่พระองค์ทรง
 ขวไกรย อนาคตมัจฉัยแล้วจึงทรงแสดงธรรมแก่สัตว์ทั้งหลาย ที่ไม่รู้จัก
 เหล่านั้น ดังนี้

ความในมหาปริณิพพานสูตร แลอัคคยัณเณรนั้น ก็ควรจะเป็นสาร
 ยุติได้อยู่ แต่ในข้ออธิบายความในอัคคยัณเณร คำว่า “ฤๅด้วยดีหพภาษา”
 คณนั้น หนังสือต่างฉบับไม่เห็นมี จึงจะมียอยู่ พระพุทธเจ้าแม้จะตรัส
 เทศนาด้วยภาษาดีหพเป็นคนบ้าง เพื่อให้ผู้ฟัง ต่างเสียง พูด ชื่น ทราบ
 เข้าใจ แล้วพระองค์เจ้าต้องทรง เทศนาให้พระอานนท์เป็นคน ฟังอีกครั้ง
 หนึ่งโดยไม่สงสัย ด้วยว่าพระอานนท์ได้กราบทูลขอพรไว้ พระพุทธเจ้า
 ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดประทานพรให้ ตามประสงค์ ของพระอานนท์

ก็แต่ความเห็น ของข้าพเจ้าว่า “พระพุทธเจ้าคง ตรัส เทศนา ด้วย
 ภาษามคธ อย่างเดียวเท่านั้น แม้จะมีผู้ฟัง ต่างชาติแลภาษาอยู่ในที่
 เทศนานั้น ย่อมจะมีความรู้แต่เข้าใจว่า พระองค์ตรัสด้วยภาษาของ

คน ๆ ทั้งต้น ” เป็นแน่ อันนี้ เสร็จด้วยพุทธวิไล เป็น อจินไตย เพราะ
 ว่าพระพุทธรูปเจดีย์ทั้งหลาย เมื่อ ครั้นเทศนา อยู่ใน ท่ามกลางบริตส์ นั้น ๆ
 เสมอด้วยดวงจันทร์ อันสถิตย์ ตอยอยู่ในท่ามกลาง อากาศ ปราศจาก
 ด้วงทั้งต้นว่า ดวงจันทร์อยู่ เบื้องบนเรา ๆ นั้น ๆ ฤๅความเห็นของข้าพเจ้า
 จะผิดไปประการใด โปรดประทานแต่ให้ อภัยแก่ข้าพเจ้า ด้วย.

พระตำหนักโสภณ (อ่อน) วัดราชประดิษฐ
 เมือยังเป็นพระเมษารมมรส วัดพิไชยญาติการาม

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๓๐

ในหมวดศัพทฐานสูตร ในนิกายเถรวาทแห่งสมุทัยสังคหะว่ารูปคันหา
 เป็นคันเป็นบิรูปสาครูป คันหาเมื่อบังเกิดชนกเกิดชนในบิรูปสาครูป
 คือรูปคันหาเป็นคันนั้น เมื่อตั้งอยู่ กังอยู่ ในบิรูปสาครูปนั้น ดังนี้
 คันหาเกิดในคันหาอย่างไร ขอเจ้าคุณได้วินิจฉัยให้แจ้ง

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๓๐

เมื่อจักขุเป็นคันเห็นรูปที่คเป็นคันแล้ว แต่เกิดความยินดี ชอบใจ
 รักใคร่อยากได้รูปเป็นคันนั้น จิตเป็น กามคันหา ครั้นได้รูปเป็นคันนั้น
 สมดังปรารถนาแล้ว แต่อยากได้รูปเป็นคันที่ได้ มาแล้วนั้น คงทนถาวร
 อยู่เป็นนิตย์ จิตเป็น ภวคันหา เมื่อจักขุเป็นคัน เห็นรูปที่ชั่วเป็นคันแล้ว
 แต่เกิดความเกลียดชังไม่ชอบใจ อยากได้รูปที่ชั่วเป็นคันนั้นวิบัติ ไปเสีย

จัดเป็นวิภวตัณหา ครั้นความอยาก ความปรารถนาเกิดขึ้นดังนั้นแล้ว มา
มีความต้งหวาดเสียวกตัวต่อไปว่า จะไม่สมประสงค์ คือกลัวว่าที่อยาก
ได้จะไม่ได้มา ที่ได้มาแล้วจะดับไปเสีย ที่เกิดขึ้นซึ่งอยากจะให้ดับไป
จะคงทนถาวรอยู่ ความต้งหวาดเสียวกตัวจะไม่สมดังประสงค์ที่เกิดขึ้น
ในลำดับต่อไปนี้ ชื่อว่าตัณหาเกิดขึ้นในตัณหา

ประการหนึ่งถ้าจะให้สิ้น เมื่อรูปตัณหาเป็นต้นเกิดขึ้นแล้ว มา
มีความรักความยินดี ฤๅเกิดขึ้นซึ่งในรูปตัณหาเป็นต้นนั้น ความรักความ
ยินดีแต่เกิดขึ้นซึ่งที่เกิดขึ้นในรูปตัณหาเป็นต้นนั้น ก็เรียกว่า ตัณหา ๆ เกิด
ขึ้นในตัณหาอย่างนั้น.

พระธรรมไตรปิฎกจารย์ (เดช) วัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อยังเป็นพระอริยมุนี

ปัญหาธรรมวินิจัยที่ ๓๑

ในมรรควิภังคสูตร ในนิเทศวารแห่งสัมมาอาชีวะ ทรงแสดง
ด้วยสามารก ขริยสาวก ในนิเทศวาร แห่ง สัมมาอาชามะ สัมมาสติ
สัมมาสมาธิ ทรงแสดงด้วยสามารกภิกษุ มีเหตุผลที่แปลก กัน อย่างไร

แก้ ปัญหาธรรมวินิจัยที่ ๓๑

ในมรรควิภังคสูตร ใน นิเทศวาร แห่ง สัมมาอาชีวะ ทรง ยก พระ
อริยสาวกขึ้นแสดง ถึงในมหาสติปัฏฐานสูตรอริยสัจจะบัพพะ ใน ทุกข
นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ใน นิเทศวารแห่งสัมมา อาชีวะ ก็ทรงยก

พระอริยสาวกชั้นแสดงเหมือนกัน ในสังยุตตนิกายมหาวรรค ใน
 นิเทศวารแห่งสัมมาอาชวะ ก็ทรง ยก พระอริยสาวกชั้นแสดง เหมือน กัน
 มีหลายสูตรหลายแห่ง มี ใช้ มีแต่สมควรกับสูตร ๆ เดียว นั้น หา ไม่
 เพราะพระอริยสาวกท่าน ปฏิบัติ ใน สัมมาอาชวะ นั้น คงละเอียด ควร จะ ยก
 ขึ้นเป็นตัวอย่าง ที่ อ่าง จึง ทรง แสดง ด้วย สามารถ แห่ง พระอริยสาวก
 ท่านเรียก ว่าเทศนาดีละ ยก เอาข้อปฏิบัติ ที่อย่างดี อย่างสูง ขึ้นแสดงให้
 ปรากฏแก่พุทธบริษัททั้งปวง

พระเทพกระวี (นัม) วัดเครือวัลย์

ปัญหาธรรมวินัยที่ ๓๒

ซึ่งว่า ตะความทำในใจโดยไม่แยบคายได้ขาด จึงตะ ความ สงใจ
 ได้นั้น ทำในใจเช่นไร จึงเรียกว่าทำในใจโดยไม่แยบคาย

แก้ ปัญหาธรรมวินัยที่ ๓๒

ความไม่แยบคาย คือไม่ใช่อุบายที่ชอบ ประกอบ ด้วย ทาง อันผิด
 ความถ้อยมั่นในสังขารที่เป็นอุปาทินนกะอนุปาทินนกะสังขารทั้งปวง ด้วย
 คณหาว่านั่นของ ๆ เรา ด้วยมานะว่านั่นเป็นตัวเรา ด้วยทิฏฐิว่านั่น
 ตัวตนเราฉันนี้ ชื่อว่าไม่ใช่อุบายที่ ชอบ ประกอบ ด้วย ทาง อันผิด ทำ
 ในใจเช่นนั้นแต่ ชื่อว่าทำในใจโดยไม่แยบคาย

ถอนอุปาทานเสีย ไม่ถ้อยมั่นในสังขารทั้งปวงด้วยคณหาว่าทิฏฐิ
 นั้น มาเห็นแจ้งชัด ตาม ความเป็นจริงว่า สังขาร ทั้งปวง ตัวมันไม่เที่ยง

เพราะเกิดชนแตกเลือดมด้นไป เป็นทุกข์ เพราะความเกิดขึ้นแต่ความ
 เลือดมด้นไปนั้นมาเบียดเบียนบ้นคน เป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวตน เพราะไม่
 เป็นไปในอำนาจของใคร ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่มีใครเป็นอิศวรณหรือ
 ว่าอุบายอันชอบประกอบด้วยมรรคปฏิบัติ อันไม่วิปริต สมด้วยพุทธภาษิต
 นิพพชคาถาว่า บุคคลย่อมเห็นว่างังขารธรรมทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์
 อนัตตตถนยาถ เป็นอนัตตาไม่ใช่ตัว ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่เรา ไม่ใช่เขา
 ไม่ใช่ผู้อื่น ไม่ใช่ของผู้อื่น ด้วยปัญญาในกาลใด ย่อมเบื่อหน่ายใน
 ทุกข์ในกาลนั้น อันเป็นมรรคา เพื่อวิสุทธิ ความหมดจดพิเศษของ
 บุคคลผู้เห็นว่างังขารธรรมทั้งปวงด้วยไตรสิกขณญาณณ

เพราะเหตุนี้ทำในใจเช่นนี้ ชื่อว่าทำในใจโดยแบบคาย

กรมหลวงชินวรศิริวัฒน์ เมื่อยังดำรงพระยศเป็นหม่อมเจ้า

พระธิดาพรพิริยพรต.

ปัญหาธรรมวินิจัยที่ ๓๓

คำซึ่งว่า เมื่อจิตรวมหมอง ทุกคติถึงจะไม่จำนง หวัง ก็คงได้
 เป็นแน่ กับคำว่าสัตว์ไปสู่คติได้ด้วยสัตว์ ดังนี้ ข้างไหนถูกข้างไหนผิด
 เมื่อถูกด้วยกัน ถ้าคิดบริสุทธิดี แต่ก็เกิดซึ่งเป็น ปริยฐาน ดังนี้
 กรอบว่าจิตอยู่ สัตว์ผู้นั้นจะพึงไปสู่คติทุกคติ แต่จะวินิจัยอย่างไร
 จึงจะเป็นการถูกด้วยกันได้

แก้ ปัญหาธรรมวินัยที่ ๓๓

ในปัญหาธรรมมีความว่า ซึ่งว่าคนมีจิตรวบรัด หอมอง ทุกคติถึงจะไม่
จำนงหวังก็ตั้งได้เป็นแน่ กับคำว่าสัตว์ไปสู่สุคติด้วยศีลดังนี้ ถ้าตั้ง
ปรัศนุหิตี แต่เกิดซึ่งเป็นปริยฐานตรงจนครอบงำจิตอยู่ สัตว์ผู้นั้นจะ
ไปสู่สุคติ ฤๅ ทุกคติ

กล่าวโดยคติของนิตตะบุคคล แตนิตตะบุคคล คติเป็นที่ไป ของ
นิตตะบุคคลประการหนึ่ง ว่าก่อนไม่ โยนหมนไปบน อาภาศ ไม่มีใคร
อาจรู้ได้ว่าจะเอาคนตั้ง ฤๅ ปล่อยลง ดังนั้นใด คติ ของบุคคล ชื่อว่า
นิตตะ บุคคลนั้นนั้น แตนิตตะบุคคลคือพระอริยเจ้า คติของท่านเป็นที่ไป
เที่ยงแท้ ไม่แปรผัน เพราะท่านเห็นอริยสัตย์ด้วยปัญญาอันชอบ แด
ละสังโยชนะธรรม ซึ่งเป็นส่วนอนายคามินี ปิดประตูอบายได้ จึง ชื่อว่า
นิตโต เป็นผู้เที่ยง แตนิตตะบุคคล นั้น ประกอบไปด้วยสังโยชนะ
ธรรม มีจิตรวบรัดเป็นอุปกิเลสแล้ว เมื่อถึงมรณสมัยจะไม่อยาก
ไปทุกคติ ก็คงจะต้องไปเป็นแท้ เพราะสมเด็จพระผู้มีพระภาคย์ทรง
ตรัสเทศน์ว่า จิตฺเต สกัณฺธิเจ ทุคฺคิ ปาฏิกงฺขา ดังนี้ อนึ่งราคะ
โทสะ โมหะ สามประการนั้นนับเข้าในนิครนฺ โดกะ นับเข้า ในกามฉันท
โทสะ นับเข้าในพยาบาท โมหะ นับเข้าในถีนะมิตถะ อุทธัจจะ กุกกุจจะ
วิจิกิฉา ห้าม ปณณามิให้เห็นพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ เพราะ
โดยจิตร ท่านกล่าวว่ามี โดกะปิดทางปัญญา ประหนึ่งวรรณต์คั่งๆ
มารวคนปนกันกับน้ำที่ใสสะอาด โทสะปิดทางปัญญา ประหนึ่งนาค

กำลังเดือดพลุ่งขึ้น โมหะปิดทางปัญญา ประหนึ่งตะลอม แดงออกแทน
 แดงขึ้นมัวตึงไว้ ในที่มืด มองไม่เห็นอะไร จิตร ปรกติเดิม เป็น ภาวังค
 จิตรบริสุทธิไม่เศร้าหมอง ครั้นภายหลังจิตร โสภ โกรธหลงมา ครอบงำ
 ก็พาให้ขุ่นมัว ไม่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แต่ไม่เห็นพุทธคุณ
 ขรรณคุณ สังฆคุณ ได้ อนึ่งจิตร โสภเป็นต้นนับเข้าในอุปกิเลส ถ้ามี
 แก่นใดผู้หนึ่งนึกทุกคคิเพนทไปณเบองนำ ถึงจะไม่จำนง หวังจะไป ก็
 ต้องไปเป็นแท้ เพราะ คำน พระพุทธเจ้า แดงโดยนิราดเศษ แต่คำ
 ว่าคนมีศีลบริสุทธิดี แดงได้ซึ่งเป็นปริญฐานยังครอบงำดังอยู่ คติ
 ของผู้ นพระผู้มพระภักย์ ทั่วได้โดยด้าวเศษ เพราะ คน มีศีล บริสุทธิดี
 เมื่อเวตามรณสมัย เกิดวิปัสสการะร้อนใจขุ่นมัว ตายลงในขณะนั้น
 ไม่เกิดในอบายภูมิ ก็มีตัวอย่างมากในพระพุทธศาสนา เหมือนภิกษุมี
 ศีลบริสุทธิ เมื่อจะตายจิตรเศร้าหมองด้วยความ อาโลย ใน จัวร ไป
 เกิดเป็นเดิ่นอยู่ ในจัวรเจตน์ ครั้นภายหลังตายจาก ความเป็นเดิ่น แล้ว
 จังกลับ ไปยัง สุคติ ได้ คอภายหลัง ด้วยอำนาจคุณศีลที่ตนได้รักษาไว้
 อบรมให้ผล อีกเรื่องหนึ่งว่า พานิชเจตน์ร้อยสามทาทนศีลแต่จ หนึ่ง
 เอาศีลเป็นอารมณ์ ครั้น ดำเภา แดงจน น้ำตาย ไปเกิด ในเทวโลก ได้
 ด้วยอำนาจคุณศีลนั้น เมื่อจะสิ้นนิฐาน ในปัญหาทั้งสอง คือ ศีลปรกติ
 ดำรวมกายวาจา แดงได้ซึ่ง เป็นปริญฐาน จะ ต้อง ระวัง ด้วย กรรม
 ฐานภาวนา มีศีลตามศีลเป็นต้น เมื่อกุศลบุญคุณแผ้วแผ้วความประดัง
 ด้วยสุคติ พึง รักษาให้ดี บริสุทธิด้วยดีแล้ว พึงประกอบ ด้วยองค์ ๕ วิค
 ความตรึกนึกถึงศีลที่ตนรักษา วิจาระ พิจารณาถึงความ บริสุทธิแต่ไม่

บริสุทธิของสัตว์ เมื่อพิจารณาถึงสัตว์ที่ตนรักหาเห็นว่าเป็นของบริสุทธิ
 ผ่องใสจึงเกิดปีติ ความอิมกายอิมใจ เมื่อปีติเกิดแล้ว ภายใจจึงมี
 ความสุข เมื่อ ภายใจ ประกอบ ด้วย ปีติ แล ความ สุข จิตจึงเป็น
 เอกัคคตา มี อารมณ์ อันเดียว คือนึกในความ บริสุทธิของสัตว์อย่าง
 เดียว เมื่อ ประกอบ ด้วยองค์ ๕ ดังน กุศลบุรณนบหนึ่ง ได้ว่า ตาย
 ลงใน ขณะนั้น จะไม่ต้องไป อบายเป็นแท ถึงเป็นอนิยตะบุคคล มีคติ
 เป็นที่ไป ไม่เที่ยง ก็คงจะเที่ยง ลงด้วยกรรมฐานภาวนาที่เจริญ แรงกล้า
 ในต้นแดน ระวังเกิดซึ่งเป็นปรัญฐาน โดยตทังคะพาน

พระธรรมราชาวัตร (แต่ง) วัตนเณศน์ ธรรมประวัติ

เมื่อยังเป็นพระอมราภิวัตร

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๓๔

พระโสดาบันเอกพช กับพระอโศกเหมือนกัน พระสังกตคามิ ก็
 ว่ามคคิอเหมือนกัน ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น จะต่าง กัน ด้วยเหตุไร การ
 ละสังโยชน ได้ ต่างกันทำไมคคิจึงเหมือนกันเป็นด้วยเหตุไร

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๓๔

โสดาบัน เอกพช กับ พระสังกตคามิ นั้น ท่าน ละสังโยชน
 ธรรมได้ ๓ ประการ คือ สกยทวิฐ วิจิจจนา สัตถัพพตปรมาส
 เหมือนกัน ก็แต่ว่าพระสังกตคามินั้น ท่านทำ ราคะ โทสะ โมหะ ให้
 เบาบางลง คุจศีลที่ทัมหน้ำ ๆ นั้น ก็ไม่อาจ ดำรงจะออกงามขึ้นได้

หนึ่งในคัมภีร์พระดำรัสถึงคณะ ท่านอธิบายไว้ว่า พระโศกตามัน ท่าน
ปฏิสันถารอีกครึ่งเดียว ส่วนพระดำรัสความนั้นท่านปฏิสันถารอีกสองครึ่ง

หม่อมเจ้าพระธรรมมุนีหิศาธา

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๓๕

ในอินทรีย์แดพทะยกชั้นเป็นสำคัญ ในอัยยวงคิกมรรคว่า สติ
เป็นบริกขารแห่งสมาธิได้ด้วยเหตุไร

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๓๕

ในอินทรีย์แดพทะ ซึ่งยกสติเป็น สำคัญนั้นว่าโดยกิจ เพราะ
สติเป็นต้นพัตถิกะจะต้องประดังค์ ในกิจทั้งปวง ตูจเกิดต้องเข้าไปใน
เครื่องบริโภคทั้งต้น ในอัยยวงคิกมรรค ซึ่งกล่าวว่ สติเป็นบริกขาร
ของสมาธินั้น ว่าโดยหมกคธรรม เพราะ สติเป็นอุปการ ช่วย
อุดหนุนจิตให้เป็นสมาธิ ท่านจึงนับเข้าใน สมาธิขั้น สติเป็นผู้
ประคองจิตให้เป็นสมาธินั้น เพราะเหตุนี้สมาธิจึงเป็นใหญ่ด้วยความ
เป็นประธานในที่นี้

พระราชพงศัปกิพัทธ (ม. ร. ว. โถ่น) วัดโสมนัสวิหาร

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๓๖

องค์ อริยมรรค ทั้ง ๘ เป็นบริกขารแห่งสมาธิตามสมาธิ ด้วยเหตุไร

ปัญหาธรรมวินัยที่ ๓๖

องค์อริยมรรคทั้ง ๘ เป็นบริกขารแห่งสัมมาสมาธินี้ ด้วยเหตุ
 ช้อยแดงวรรณะรักษาไว้ไม่ให้ขาดสมาธิเบียดเบียนได้ แท้จริงสัมมาสมาธิ
 จะเกิดขึ้นได้ด้วยองค์อริยมรรคทั้ง ๘ เจริญเติบโตขึ้นไปได้ด้วยองค์
 อริยมรรคทั้ง ๘ องค์อริยมรรคทั้ง ๘ ประชุมกันก่อสร้างสัมมาสมาธิขึ้น
 แล้ว ก็ช่วยกันคอยแดงวรรณะรักษาสัมมาสมาธิไว้ไม่ให้
 ขาดสมาธิจนขาดสมาธิเป็นต้นมาเบียดเบียนประทุษร้ายได้ สัมมาสมาธิอัน
 องค์อริยมรรคทั้ง ๘ คอยระวังแดงรักษาอยู่แล้ว ก็เจริญเติบโตขึ้น
 โดยลำดับ ๆ จนถึงได้เป็น โลกุตระสัมมาสมาธิ ให้ท่านผู้ใดที่ถึงเป็น
 พระอริยมัคควรรคใจเป็นอย่างยิ่ง สัมมาสมาธิจะเจริญโตใหญ่มีกำลัง
 ก่อจนถึงได้สำเร็จเป็น โลกุตระสัมมาสมาธิขึ้นนี้ ก็ด้วยองค์อริยมรรค
 ทั้ง ๘ ประชุมกันก่อให้เกิดขึ้นแล้ว แต่ช่วยกันคอยแดงวรรณะรักษา
 ประคับประคอง เพราะเหตุนี้ องค์อริยมรรคทั้ง ๘ นักปราชญ์ท่าน
 จึงกล่าวว่ เป็นบริกขารแห่งสัมมาสมาธิ

พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เดช) วัดเทพศิรินทราวาส
 เมื่อยังเป็นพระอริยมุนี

ปัญหาธรรมวินัยที่ ๓๗

คำว่าอสังขาร คือสังขารอันนั้นเอง ถู้อื่นจากสังขารนั้น

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๓๗

วจีสังขารนั้น นับเนื่องในสังขารขันธ์ โดยเป็นสังขารบางเหล่า
 สังขารขันธ์จะสิ้นเชิงเพียงวจีสังขารเท่านั้นก็หาไม่ หนึ่งวจีสังขารนั้น
 จะเป็นสังขารอื่นจากสังขารขันธ์ก็หาไม่ เพราะว่าในที่มาบางแห่งท่าน
 กล่าววิตถกวิจารณ์ว่าเป็นวจีสังขาร บางแห่งก็กล่าวเจตนาว่าเป็นวจีสังขาร
 ที่กล่าววิตถกวิจารณ์ว่าเป็นวจีสังขารนั้น ดังคำในจุดเขตตะสุตฺตว่า เมื่อ
 ภิกษุเข้าสัญญาเวทียะนิโรธอยู่ วจีสังขารดับไปก่อน กายสังขาร
 จิตตสังขารดับในภายหลังโดยลำดับดังนี้ หนึ่งว่าวิตถกวิจารณ์ชื่อว่าวจี
 สังขาร เจตสิกขรรณเครื่องปรุงร้าวาจา เพราะบุคคลเมื่อจะเจรจาตรึก
 ครองพิจารณาก่อนแล้วจึงเปล่งวาจา ยัสสาดัมมัสสาดัมม ตมหาย
 ใจออกแต่ตมหายใจเข้า ชื่อว่ากายสังขาร เพราะเป็นของเนื่องด้วย
 กาย อาไศรยกายเป็นไปด้วย สัญญาแต่เวทนาทั้ง ๒ ชื่อว่าจิตต
 สังขาร เพราะเป็นสังขารเนื่องด้วยจิต ที่กล่าววิตถกวิจารณ์ว่าเป็นวจี
 สังขาร มีในจุดเขตตะสุตฺตนั้น ที่กล่าวเจตนาว่าเป็นวจีสังขารนั้น
 ดังพุทธภาษิตในคุกังคสูตรว่า บุคคลย่อมสร้างวจีสังขารซึ่งเป็นปัจจัย
 จะให้เกิดสุขแต่ทุกข์ขึ้นในภายในสันดาน เพราะเหตุอุภยวิสาเป็นปัจจัย
 ดังนี้ มีอธิบายโดยนัยของพระอรรถกถาจารย์คูกังคสูตรนั้นว่า เจตนาที่เป็น
 กามาวจรกุศล ๘ ที่เป็นอกุศล ๑๒ เป็นไปในวจีทวาร เจตนา ๒๐ นชื่อ
 วจีสังขาร เพราะตกแต่งวาจาให้เป็นบุญบ้างเป็นบาปบ้าง ที่กล่าว
 เจตนาว่าเป็นวจีสังขาร มีนัยดังพรรณนามานี้ อาไศรยคำในที่มาดัง

ว่าแล้ว จึงได้ความว่า วิดกแต่จิราภักขอวจัสตถา เจตนาอันตกแต่ง
วาจา ก็ชื่อว่าวจัสตถา เพราะเหตุนี้บัณฑิตพึงตั้งนิจฐานว่า วจี
ตถาธรรมนั้นนับเนื่องในสังฆารวัชระ โดยเป็นสังฆารบางเหล่าดังกล่าวแล้ว
ในเบื้องต้น

พระพรหมมุนี (แพ่ง) วัดมิ่งบุญกุศลวิริยาราม
เมื่อยังเป็นพระภิกษุสาธุการ

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๓๗

ในพระเถรอินทรี ได้ยกว่าสติเป็นสำคัญ ก็ในลำดับปริตธรรม
ทั้ง ๗ นี้ ควรยกธรรมอะไรขึ้นเป็นสำคัญได้บ้าง

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๓๗

ในลำดับปริตธรรมทั้ง ๗ ข้อ ซึ่งมีปรากฏตามว่าสิ่งใดเป็นสำคัญ
บ้างนั้น พิจารณาในพระสูตรต่าง ๆ ในพระบาลีคัมภีร์ใหญ่ ๆ มีความ
ว่าสมเด็จพระผู้มีพระภาคยชชกธรรมเป็นใหญ่ พระองค์ทรงเคารพ
ในธรรมเป็นที่ยิ่งเป็นประธาน ถึงในลำดับปริตธรรมสูตร ก็มีธรรมัญญ
เป็นประธาน เพราะว่าเจ้าในธรรมแล้วจึงจะพิจารณาในอรรถาธิบาย
ในบทธรรมนั้น ๆ ได้สำเร็จด้วยธรรมัญญเป็นมูลเหตุ อรรถาธิบายที่ ๓ ว่า
รัตน ว่าศรัทธา แลศีล ความเพียร ปัญญา มีเพียงเท่านั้น ๆ ก็เพราะ
รู้ในธรรมจึงอาจจะตรวจตรากำหนดรู้คุณในตนของตนได้ โดยนัย
เป็นต้น นักปราชญ์ผู้มีปัญญาพึงตั้งนิจฐานลงแน่ว่า ธรรมัญญเป็น
สิ่งสำคัญกว่าข้ออื่น ๆ จนตลอดตบคตบโรปรัญญ เป็นที่สุดนันทะ

พระเทพกระวี (นิยม) วัดเครือวัลย์

ปัญหาธรรมวินัยที่ ๓๙

โพชฌงค์ ๗ กับอชฎางคิกมรรค ๘ ที่ถูกกันก็มี ต่างกันก็มี จะ
สังเคราะห์ซึ่งกันที่เดียวกันได้ถามได้ ถ้าได้จะสังเคราะห์อย่างไรจึงจะ
พอดีกันไม่ขาดไม่เกิน

แก ปัญหาธรรมวินัยที่ ๓๙

โพชฌงค์ ๗ แด้อชฎางคิกมรรค ๘ นั้น เป็นธรรมมีประเภท
คนตะแพน ซึ่งท่านสังเคราะห์นั้น ท่านสังเคราะห์เข้าในไตรสิกขา
คิยสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปป ๒ นั้น สังเคราะห์เข้าในปัญญาขันธ
สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชวะ ๓ นั้น สังเคราะห์เข้าใน
ศีลขันธ สัมมาวาจา มะ สัมมาสังกัปป สัมมาสมาธิ ๓ นั้น สังเคราะห์เข้าใน
สมาธิขันธ โพชฌงค์ ๗ นั้นเท่า เมื่อจะสังเคราะห์ก็สังเคราะห์เข้าในสมาธิ
ขันธ แต่ปัญญาขันธเท่านั้น ศีลขันธไม่มี เพราะโพชฌงค์เป็นธรรม
ประเภทขึ้นสู่พ้นภูมิศีลขันธไปแล้ว ท่านสังเคราะห์ไว้อย่างนั้น ซึ่ง
สังเคราะห์ โพชฌงค์ กับอชฎางคิกมรรคลงในที่เดียวกัน ให้พอดีกัน
ไม่ขาดไม่เกินนั้น ยังไม่เห็นที่มา สังเคราะห์โดยอรรถานันตไม่ได้

สมเด็จพระมหาอรรค (ยัง) วัดโสมนัสวิหาร

เมื่อยังเป็นพระอมรโมฬี

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๔๐

สังฆารในที่ว่า สังฆารไม่เที่ยง เป็นทุกข์ แต่ในที่มาว่ากล่าว โดย
ยัชชัณห์ทั้ง ๕ คือ รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ. เป็นทุกข์
ดังนี้ เป็นอย่างเดียวกันทุกต่างกัน ถ้าต่างกัน สังฆารอันใดได้แก่ธรรม
ส่วนใด

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๔๐

ในที่มาว่า สังฆารเป็นทุกข์ แต่ว่าชัณห์ ๕ เป็นทุกข์ทั้ง ๕ นั้น เมื่อ
จะกล่าวโดยเนื้อความก็เป็น อย่างเดียวกัน ไม่ต่างอะไรกัน ต่างแค่
เทศนานัยเท่านั้น ซึ่งคำว่าสังฆารไม่เที่ยงสังฆารเป็นทุกข์นั้น หมาย
เขาอุปาทิถณณะสังฆาร ซึ่ง แจก โดย ประเภท แห่งบัญญัติ คือ ชัณห์,
สายน, ชาติ เป็นต้น แต่อุปาทิถณณะสังฆาร คือสังฆของที่ไม่
วิญญาณ มีภูเขารกฐาติเป็นต้นทั้งนั้น เหมือนในอุปัฏฐกนัย ที่
พระผู้มีพระภาคย์ทรงสั่งสอนสาวกให้พิจารณาชัณห์ทั้ง ๕ โดยความเป็น
ของ ไม่เที่ยง เป็น ต้น โดยลำดับ แล้วทรง สั่งสอน ให้พิจารณา โดย
นิราดเสถียรว่า สัพเพ สังขารรา อนิจจา สังฆารทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นต้นดังนี้
เป็นนิตินัยคัตถ์อย่าง คำว่ากล่าวโดยย่อ อุปาทานชัณห์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์
นั้น ก็คืออุปาทิถณณะสังฆารนั้นแต่ ไรสิ่งอื่น

สมเด็จพระมหาจักรวงศ์ (ยัง) วัดโสมนัสวิหาร

เมื่อยังเป็นพระอมรโมฬี

ปัญหาธรรมวินัยที่ ๔๑

ในปาคุมสูตร พระพุทธเจ้าทรงขับไล่ภิกษุทั้งหลาย ซึ่งพูดจา
ปราดไถ่กันข้อซึ่งเดียวกัน โดย พระพุทธเจ้าประสงค์ อย่างไร ดูพระอาการ
ประหลาดอยู่ ถ้าจะทรงทรมานดังสอนโดยวิธีอื่นไม่ได้ ฤฯ

แก้ ปัญหาธรรมวินัยที่ ๔๑

ในปาคุมสูตร ที่ พระพุทธเจ้าทรงขับไล่ภิกษุทั้งหลาย ซึ่งพูดจา
ปราดไถ่กันข้อซึ่งเดียวกัน ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นว่าในครั้งนั้น จะเป็นกาล
ที่พระองค์ มีพระพุทธรูปประสงค์ จะทรงประกอบสังฆวิหาร เสร็จอยู่ ดำรง
ในทิวัฐธรรม จึงขับไล่ภิกษุที่พูดจาของเหล่านั้นเสีย เพราะเสียง
ข้อซึ่งนั้นเป็นข้าศึก แก่สังฆวิหาร อนึ่ง ถ้าพระองค์ จะทรง ทรมานดังสอน
โดยวิธีอื่นก็ได้ ก็แต่ พระองค์ทรงพระดำริเห็นว่า พระอรรคสาวกทั้ง ๒
อาจจะปกครองภิกษุเหล่านั้นได้ พระองค์ จึงมิได้ ทรงทรมานโดยวิธีอื่น

ได้ความในปาคุมสูตร นั้นว่า ภายหลังอรรคสาวกทั้ง ๒ ได้ ช่งที่จะ
เฝ้า จึงพาภิกษุเหล่านั้น ชนไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคย์เจ้า พระองค์ ตรัส
ถาม พระอัครบริพารเถรเจ้าว่า ดูกรอัครบริพาร เมื่อเราขับไล่ภิกษุซึ่งเสีย
แล้ว ท่านมีจิตคิดว่ากระไร พระเถรเจ้าทูลว่า ข้าพระองค์ คิดว่า
ภิกษุซึ่งเสีย พระผู้มีพระภาคย์เจ้าทรงขับไล่เสียแล้ว บัดนี้ พระองค์ จัก มี
ความชวนชวายน้อย ทรงประกอบสังฆวิหารในทิวัฐธรรมอยู่ แต่พระองค์
แม้เราก็จักเป็นผู้ มีความ ชวนชวายน้อยประกอบสังฆวิหารในทิวัฐธรรมอยู่

เหมือนกัน พระองค์ตรัสห้ามพระเถระเจ้าว่า ดูกรดำรงบุตร ท่านจงรอกาด
ก่อน ท่านอย่าพึงยังจิตรอย่างนี้ให้เกิดขึ้นเลย พระองค์ตรัสห้ามดังนี้
แล้ว จึงตรัสถามพระโมคคัลลานะเถระเหมือนกันนั้นคือไป พระเถระเจ้าทูล
ว่า ข้าพระองค์คิดว่า ภิกษุสงฆ์พระผู้มีพระภาคยทรงรับได้เสียแล้ว
• บดินพระองค์จักเป็นผู้มีความชวนชวายน้อย ทรงประกอบอุชีวกรรมใน
ทิฏฐิธรรมอยู่แต่พระองค์ ข้าพระองค์กับพระดำรงบุตรจักช่วยกันปกครอง
ภิกษุสงฆ์นั้นไว้ พระองค์ทรงสรรเสริญพระเถระเจ้าว่า ดูกรโมคคัลลานะ
ความคิดของท่านดีถูกต้องละ ถึงเราก็คิดว่าดำรงบุตรแล โมคคัลลานะ
ทั้ง ๒ อาจะปกครองรักษาภิกษุสงฆ์ได้ ครั้นพระองค์ตรัสดังนี้แล้ว จึง
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายที่พระองค์ทรงรับได้ให้ถ่าขึ้นมา ตรัสเทศนาตั้ง
ตอนต่อไป อาไศรยเรื่องความทมิฬมาในป่าคณฺธุครนั้น จังฉันนี้รู้
ตงว่า ขณะพระองค์ทรงรับได้ภิกษุทั้งหลายที่พูดจาปราไถ่กันออกอภัยนั้น
จะเป็นคราวพระองค์มีพระพุทธรูปประดิษฐานทรงประกอบอุชีวกรรม ทั้ง
ทรงพระดำริเห็นว่าพระอรรคสาวกทั้ง ๒ อาจะปกครองภิกษุสงฆ์นั้นได้
ด้วย ขณะนั้นพระองค์จึงมีได้ทรงทราบมาตั้งตอน โดยวิธีเช่นนี้

เชิญท่านผู้มีปัญญาพิจารณาสอบสวนดูเถิด ถ้าเห็นว่าคำดังว่ามา
นี้ มีคองโดยพระพุทธรูปประสงค์แล้ว พึงคิดค้นด้วยปัญญา แสงวงหา
เหตุผลซึ่งจะตรง โดยพระพุทธรูปประสงค์นั้นเทอญ

พระพรหมมุนี (แฟง) วัดมกุฏกษัตริยาราม

เมื่อยังเป็นพระภิกษุสงฆ์

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๔๒

ดัมปชัญญะนับเข้าในขันธโท

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๔๒

ข้าพเจ้าเห็นว่า ดัมปชัญญะความเป็นผู้รู้ทั่วพร้อม คุณชาติญา
ญาณเครื่องเป็นผู้รู้ทั่วพร้อม เมื่อประสงค์นับในขันธ ๕ รูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ แตหันธ์ ๔ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
แตหันธ์ ๓ เวทนา สัญญา สังขาร แตหันธ์ในสังขารภังค์ เพราะ
กองธรรมซึ่งผูกขึ้นในจิต ปรารภรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสถูกต้องด้วยกาย
แต่รู้ด้วยใจเป็นอารมณ์ เป็นธรรมใหญ่ ครอบกองเวทนาเป็นต้นได้
แต่พบในขันธ ๓ คือตมามีปัญญาแล้ว ครอบนับในสมาธิขันธปัญญา
ขันธ เพราะดัมปชัญญะคาน มีเพียงความเป็นสองแผนก คือ สติ ๓
ปัญญา ๓ เมื่อประสงค์สติเต็มที คือ สติปัญญานทั้ง ๔ กายานุปัตตนา
พิจารณาตามมีตามหายใจออกเดहाยใจดับเป็นต้นเป็นอารมณ์ เวทนา
นุปัตตนา พิจารณาเวทนามีความรู้อย่างซึ่งทุกอย่างเป็นต้นเป็นอารมณ์ จิตตา
นุปัตตนา พิจารณาจิตที่ประกอบด้วยราคะเป็นต้นเป็นอารมณ์ ขันมา
นุปัตตนา พิจารณาธรรมที่เป็นอกุศลแต่กุศลเป็นอารมณ์ อันเป็นทาง
เอกเพื่อความหมดจดพิเศษของสติ ทั้งมากในมหาสติปัญญานุปัตตนา แต่
ดัมปชัญญะคือวิมลกค ๗ ในมคคกิจังคสูตรเป็นต้น มีดัมปชัญญะ
นับในสมาธิขันธ

แต่เมื่อประสงค์บัญญัติเต็มที่ คือความรู้ความเห็นชอบที่ท่านแสดง
ไว้ว่า ทุกเข ญาณ รู้ชัดในทุกข์ ทุกขสมุทฺথে ญาณ รู้ชัดในเหตุให้
เกิดทุกข์ ทุกฺขนิโรธ ญาณ รู้ชัดในความดับทุกข์ ทุกฺขนิโรธคามินิยา
ปฏิบัติทุก ญาณ รู้ชัดในข้อปฏิบัติไปยังความดับทุกข์ ดังมาในสัมมา
ทิฏฐีของอริยมรรคที่ตน ในมคฺควิภังคสูตรเป็นต้น มีสัมปชัญญะ นับใน
บัญญัติภาวนา ความเป็นผู้รอบคอบ เมื่อ นับในโลกียกัณฑ์ คือ สังฆา
รกัณฑ์ นับในโลกุตตรกัณฑ์ คือ สมาริกัณฑ์ แต่บัญญัติภาวนาครั้งนี้

พระดำณโธภณ (อ่อน) วัดราชประดิษฐ

เมื่อยังเป็นพระเมฆารวมมรต วัดพิไชยญาติการาม

ปัญหาธรรมวินิจัยที่ ๔๓

ถ้าเนียง ชาวอินเดียใน พุทธกาล กับ เดียวนี้ ประเทศใด จะตรงๆ
โกดที่ จะไม่ วิบัติใน สังฆกรรม

แก้ ปัญหาธรรมวินิจัยที่ ๔๓

ในปัญหา ซึ่ง ถาม ว่า ถ้าเนียง ชาว อินเดียใน พุทธกาล กับ เดียวนี้
ประเทศใด จะตรงๆโกดที่ จะไม่ วิบัติในสังฆกรรมนั้น ท่านทั้งหลายซึ่ง
เคยได้เรียนภาษาต่างประเทศ ฤๅเคยคบกับชาว ต่างประเทศก็ คง ทราบ
ได้ว่า คนชาติหนึ่งเรียนพูดภาษาของชาติหนึ่ง ที่ไม่ใช่ของคน แม้
ได้ ไป เรียน ถึง ถิ่น ฐานของชาตินั้น ก็ยังพูดให้ มีสำเนียงเหมือนชาตินั้น
ไม่ได้ โดยมาก จะได้ ถิ่นน้อยวันัก เป็นแต่พอฟังความเข้าใจได้เท่านั้น

ฝ่ายภาษาบาปบดิน ก็เป็นภาษาตาย คือไม่ได้พูดกันเป็นพินบ้านพินเมือง
 ทั้งชาติต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาไปใช้ในประเทศของตน ๆ ใน
 บดินดำเนิน ก็คาดเคลื่อนไม่เหมือนกัน เป็นแต่พอฟังรู้ความกันได้
 เท่านั้น ต้องเข้าใจว่าไม่มีดำเนินของประเทศใดจะตรงๆ ไปได้ เป็นแต่
 อาศัยเทียบเคียง กับภาษาสันสกฤต แลภาษามอฬุโรปนำมา
 สอนใช้ ตัวอักษรโรมันอ่านดูตามดำเนินของอักษรนั้น เห็นว่าดำเนิน
 พระสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย แลพระสงฆ์ลังกาใช้ อยู่ในบดิน มีที่อ้างอิง
 มากกว่า แต่จะว่าใกล้เคียงไม่ได้ เพราะดำเนินไทยกับลังกาก็ไม่เหมือนกัน
 ที่เดียว อนึ่งในหนังสืออรรถกถาฎีกาที่แสดงฐานกรณ์ของอักษรก็แสดง
 ได้แต่เพียงว่าอักษรนั้น ๆ เกิดแต่ที่นั้น ๆ จะแสดงว่าดำเนินอย่างไร
 ไม่ได้ ก็ดำเนินเช่นไร เป็นเหตุให้วิบัติใน สังฆกรรม ฤ็ไม่วิบัตินั้น
 พึงเทียบเคียงตามนัยซึ่งมาในบาปแต่อดีตฤ็ ซึ่งข้าพเจ้าย่นเอาใจความ
 มาแสดงไว้ ในที่นี้ ในบาปกรรมวิภังค์ ในคัมภีร์ ปวิการแสดงวิบัติของ
 สังฆกรรม โดยกรรมวาจาว่า ผู้ใดสวดไม่ออกชื่อวัตถุ คือสังฆ์ปวารณ
 ผู้ใดฤ็ถึงใดจึงทำสังฆกรรม ไม่ออกชื่อผู้นั้นฤ็ถึงนั้น เป็นต้นว่าใน
 อุปสัมปทากรรมไม่ออกชื่อผู้อุปสัมบท ในกฐินัตถการะวิธิไม่ออกชื่อผ้า
 กฐินอย่าง ๑ ไม่ออกชื่อสังฆ์อย่าง ๑ ไม่ออกชื่อบุคคต คือใน
 อุปสัมปทากรรมไม่ออกชื่ออุปฐนาย ในกฐินัตถการะวิธิไม่ออกชื่อภิกษุ
 ที่สังฆ์มอบผ้ากฐินให้กรานเป็นต้นอย่าง ๑ ไม่คังญัตติคือวาจาสำหรับ
 ประกาศให้สังฆ์รู้เนื้อความ ว่าจะทำกรรมสิ่งนี้ ๆ ฤ็คังญัตติภายหลัง
 อนุสาวนา คือวาจาที่ประกาศให้ทราบ ว่า สังฆ์ทำกรรมสิ่งนี้ ๆ อย่าง ๑

ทำอนุสาวนาให้เสื่อมกต^๕ ละเสียด^๕ ฤ็าประกาศให้ทราบในกาลไม่
สมควร คือประกาศเสียก่อน ดังนิตติอย่าง ๓ วิบัติของสังฆกรรมโดย
กรรมวาจาในมาพัฒน์^๕ ความก่ชิตเคลือบคลุมอยู่แต่ข้อเดียว คือ
ศัพท์ว่า อนุสาวน^๕ หาเปติ^๕ ซึ่งแปลว่าทำอนุสาวนาให้เสื่อมบ้าง ละเสียด
บ้าง จะยกเขาคำในอดีตถกถาซึ่งแก่ ในข้อเท่านั้น มาแสดงไว้ในที่
สมันตปาสาทิกา อดีตถกถาแห่งคัมภีร์ปรีวารแก้วว่า ผู้สวดกรรมวาจา
ไม่ทำอนุสาวนาในกรรมวาจาเสียทีเดียว^๕ คือว่าในนิตติทศุติกรรมตง
นิตติเสียด^๕สองหนเท่านั้น ในนิตติจตุตถกรรมตงนิตติเสียด^๕หนึ่งหนเดียว
อย่าง น^๕ ข้อว่า ละ อนุสาวนา^๕ แม้ผู้ใดในนิตติทศุติกรรม ตง^๕ นิตติหน
หนึ่งแล้ว สวดอนุสาวนาหนหนึ่ง ทั้งอักษระคือขามเสียด^๕ ทำบทให้
เป็นคำที่คนว่าชวก^๕ก็ แม้ผู้ใดข้อว่าทำอนุสาวนาให้เสื่อม ส่วนในนิตติ
จตุตถกรรม ตง^๕นิตติ หนหนึ่งแล้ว สวดอนุสาวนาแต่เพียง สองหน กต^๕
แม้สวดอยู่ทั้งอักษระฤ็าบทเสียด^๕ ทำให้เป็นคำที่คนว่าชวก^๕ ข้อว่าทำ
อนุสาวนาให้เสื่อม ต่อ^๕ไปท่านจึงอธิบายในคำซึ่งว่า ทำให้เป็นคำอัน
คนว่าชวก^๕นั้นต่อไปว่า ผู้ใดเมื่ออักษระอื่นควรคนจะว่า ว่าอักษระอื่นเสีย
ผู้^๕นั้นข้อว่าทำอักษระให้เป็นเสียงอันคนว่าชวก^๕ ท่านสอนให้ภิกษุผู้ทำกรรม
วาจาตั้งเกดกำหนดประเภทแห่งพยัญชนะพุทธิ ๓๐ ประการ คือ สัตถิ
เสียงหย่อน ๓ ชนิด เสียงดัง ๓ ที่ระ เสียงยาว ๓ รัสสะ เสียงสั้น ๓
ครุ เสียงหนัก ๓ ถทุ เสียงเบา ๓ นิคคหิต เสียงที่ค้องว่ากดปาก ๓
วิมุตะ เสียงที่ค้องว่าเบ็ดปาก ๓ สัมพันธ ต่อสนธิ ๓ วอติตะ แยกบท ๓

อักษรที่ ๓ แด่ที่ ๓ ในวรรคทั้ง ๕ ชื่อสิถิล อักษรที่ ๔ แด่ที่ ๕
 ในวรรคทั้ง ๕ นั้น ชื่อชนิต สระมีอาเป็นต้น ที่จะต้องว่าโดยกาลยาว
 ชื่อทมะ สระมีอะเป็นต้น ที่จะต้องว่าโดยกาลสั้นกว่านั้นกึ่งหนึ่ง ชื่อ
 รัตตะ สระที่มีเอียงยาวกัณฑ์ คำที่ว่าให้มีพยัญชนะดังกลดเหมือนคำว่า
 พุทฺธกร ขิตฺตฺเถรธฺตฺ ฤฯ นกฺขมฺติ กัณฑ์ ชื่อกรฺ สระที่มีเอียงสั้นกัณฑ์
 คำที่ว่าไม่ให้มีพยัญชนะดังกลดดังคำว่า พุทฺธกร ขิตฺตฺเถรธฺตฺ ฤฯ นกฺขมฺติ
 กัณฑ์ ชื่อตฺหฺ คำอันใดต้องกตกกรณ คือที่ทำเอียงไว้ ไม่ปล่อย
 ว่าทำให้ขึ้นจมูกด้วยปากที่ไม่เปิด ชื่อนิคคหิต คำอันใดไม่ต้องกตกกรณ
 ไว้ปล่อยได้ ว่าไม่ต้องทำให้ขึ้นจมูกด้วยปากอันเปิด ชื่อว่าวิมุตตะ
 คำอันใดว่าคิดเนื่องกันกับบทอื่น ดังคำว่า คุณฺหฺธฺตฺ ชื่อสัมพันธะ
 คำอันใดว่าทำให้ผิดเนื่องกับบทอื่น คิดให้ขาดกัน ชื่อวตฺถิตตะ

เมื่อคำที่ควรกล่าว ว่า สุนาตุ เม ภาเน ว่าทำตัวให้เป็นนะ
 ว่าสุนาตุ แต่เมื่อคำควรจะกล่าว ว่า ปตฺตกฺกตฺ เเฮสา ญตฺติ กล่าว
 เสียว่า ปตฺตกฺกตฺ เเฮสา ญตฺติ ชื่อว่าทำ สิถิลให้เป็นชนิด เมื่อ
 คำควรจะกล่าว ว่า ภาเน สฺโฆ ว่าทำตัว ภา ให้เป็น พะ คัว ฆะ ให้
 เป็น คะ ว่าพเน สฺจ โค ชื่อว่าทำชนิดให้เป็นสิถิล เมื่อคำควรจะ
 กล่าวด้วยปากชื่อว่า สุนาตุ เม กัณฑ์ เเฮสา ญตฺติ กัณฑ์ ว่าทำให้ขึ้น
 จมูกด้วยปากอันหุบว่า สุนนฺตุ เม กัณฑ์ เเฮส ญตฺติ กัณฑ์ ชื่อว่าทำวิมุตตะ
 ให้เป็นนิคคหิต เมื่อคำควรจะกล่าวทำให้ ขึ้น จมูกด้วย ปากอันหุบ ว่า
 ปตฺตกฺกตฺ ว่าไม่ทำให้ ขึ้น จมูกด้วยปากอันชื่อว่า ปตฺตกฺกตฺตา ชื่อว่า

ท่านคคหิตให้เป็นวิมุตตะ พญญชนะ ๕ อย่างเหล่านี้ คือ ควรทำสติ
เป็นชนิดเดียว ควรทำสมาธิเป็นสติเดียว ควรทำวิมุตตะเป็นคคหิตเดียว
ควรทำคคหิตเป็นวิมุตตะเดียว ประทศร่าย ซึ่งกรรมใน ภายในกรรม
วาจา ด้วยว่าเมื่อว่าอย่างนั้น ครั้นเมื่อควรจะว่าอักษรอื่น ว่าเดี่ยวอย่าง
อื่น ท่านกล่าวว่ ทำบทให้เป็นคำอันตนกล่าวชั่ว ส่วนในพญญชนะ
ที่เหลือจากนอก ๖ มีทมะ วัธสะ เป็นต้น ภิกษุพึงว่าอักษรนั้น ๆ
ตามที่อย่างนี้ คือว่าทมะในที่ทมะ ว่าวัธสะในที่วัธสะ เป็นต้น อย่า
ทำประเด็นอันมาแล้วโดยลำดับให้ฉิบหายเสีย ทำกรรมวาจาเกิด ก็ถ้า
ว่าไม่ทำอย่างนั้น เมื่อควรว่าทมะ ว่าเป็นวัธสะ ควรว่าวัธสะเป็นทมะ
ควรว่าครุเป็นตหุ ควรว่าตหุเป็นครุ ควรว่าสัมพันธะ เป็นวตติตะ
ควรว่า วตติตะ เป็นสัมพันธะ แม้เมื่อว่าอย่างนั้นกรรมวาจาก็ไม่
กำเริบ เพราะว่าพญญชนะ ๖ เหล่านี้ ย่อมไม่ทำกรรมให้กำเริบ
แม้คำในบาฬี แลยถกถกที่แต่งมานี้ ก็เป็นแต่แต่งได้เพียง
รูปอักษรเท่านั้น จะแต่งดำเนินไม่ได้เลย

ค้ำทั้ง ปวงนี้ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส
ทรงเรียบเรียงโดยพระปรีชาญาณอันละเอียดทุกสิ่ง แด่พระหฤทัยอัน
ประกอบด้วยพระกรุณาอันใหญ่ แก่ข้าพเจ้าผู้มีความรู้ ความคิดอันอ่อน
ไม่สามารถจะกล่าวแก่ได้ เพราะว่าบัญญัติเป็นของยาก จึงได้กราบทูล
ทรงทราบเป็นต้น

กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์

เมื่อยังดำรงพระยศเป็นหม่อมเจ้าพระสัถยาพรพิริยพรต

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๔๔

ท่านที่มันในคัต จันถึงมีผู้ว่า ให้ข้ามคัตวันเดีย ถ้าไม่ข้าม
จะข้ามท่านเดีย ดังนั้นท่านก็ยอมตายไม่ข้ามคัต จะเป็นตายเพราะอุปาทาน
ๆไม่

แก้ปัญหามาตรวินิจฉัยที่ ๔๔

ถ้าท่านผู้ใดที่คัต ถอนด้วยจิตระเจ็ดด้วยคัตหาอุปาทานแล้ว
จะต้องปรับว่าตายเพราะอุปาทาน ถอนด้วยจิตระเจ็ดเห็นรู้เท่าว่า คัต
เป็นบุพพภาคปฏิบัติ เป็นเหตุให้เกิดสติมาธิแต่ปัญญา ตัดออกไป
จนถึงอริยมรรคอริยผล ถ้าใครรักษามันไว้จนตายแล้ว มีผลอันถึง
มากนัก ผู้ที่ชื้ออริยบุคคล ฤๅกัตญาณบุรุษน ถ้าภพเบองนาม
ตายลงลงได้เกิดในสัคคิภพ ถ้าภพเบองนามไม่มี ตายสูญ ก็เป็นที่
สรวเลริญของนักปราชญ์แท้ ๆ คนพาลยกเดีย ด้วยอำนาจที่รักษา
ความดีไว้ ได้จนตายยากที่ใครจะทำได้ ถ้ายอมให้เขาข้ามตายด้วยจิต
ที่มันอย่างว่ามาน ก็ไม่เป็นอุปาทานแก้ผู้ใดที่ด่าสนา พุดถึงเวธงด่าสนา
ในกาตทุกวันนี้บางพวกที่ยังไม่รู้จักด่าสนาจริง ๆ ไม่รู้จักความแห่ง
คำว่าอุปาทานในคำว่า คัตหาอุปาทานนั้นว่าอย่างไร ได้ฟังจำได้ในคำว่า
ถอนมัน ๆ ดังนี้ ก็มักจะเหมาเอาว่าเป็นอุปาทานไปเสียหมด เพราะความ
ที่โหดเขดา ยังไม่รู้เท่า พระพุทธด่าสนา ถ้าจะตั้งเอาแต่ความ ที่ว่าถอน
มัน ๆ ตามพยัญชนะศัพท์อย่างเดียวดแล้ว ก็จะต้องปรับว่า เป็นอุปาทาน

ไปเสียหมดทั้งโลก ไม่มีใครตะอูปาทานได้ ถึงพระพุทธเจ้าก็ต้อง
 ปรับว่ายังมีอูปาทานอยู่ ตะอูปาทานไปยังไม่ได้ เพราะในสิ่งที่ดี
 พระองค์จะทำ ใครจะมาห้ามไม่ให้ทำ ถ้าขึ้นทำแล้วจะฆ่าเสีย
 พระองค์ก็คงทำ ในสิ่งที่ชั่วพระองค์ไม่ทำ ใครจะมาชวนให้ทำ ถ้า
 ไม่ทำแล้วจะฆ่าเสีย พระองค์ก็คงไม่ทำ คงต้องยอมตายเป็นเท
 ทีเดียว คำที่ว่าอูปาทาน ๆ นี้ ท่านประสงค์เอาแต่ความดีที่ดัด
 ในสิ่งที่ชั่ว ด้วยจิตที่เจือปนด้วยคณ्हามานะทิฐิ ถ้ายึดถัดถัดมัน
 ในสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์แก่คนแต่ผู้อื่น ด้วยจิตที่บริสุทธิ์ปราศจาก
 คณ्हามานะทิฐิแล้ว ท่านไม่ปรับว่าเป็นอูปาทาน ในคำว่า คณ्ह
 อูปาทาน นั้น ขอท่าน ผู้มีปัญญา พึงเดือกหยิบเอาแต่สิ่งที่ถูกต้องเป็น
 สุภาพิตเทอญ

พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เดช) วัดเทพศิรินทราวาส
 เมื่อยังเป็นพระอริยมุนี

ปัญหาธรรมวินิจญัติที่ ๔๕

วิธัสมาทานคัสส ทิมคำขอว่า วิสุ รกฺขณคฺคฺกาย กัมม ทิมว่ากัมม
 อย่างไหนจะมีประโยชน์แปลกออกไปอย่างไร

แก้ปัญหาธรรมวินิจญัติที่ ๔๕

คำที่ว่า “วิสุ รกฺขณคฺคฺกาย” นี้ ในคำสมมาทานคัสสไม่มี ๆ แต่
 ในคำขอคัสส ท่านที่ถูกคำขอคัสสคนเดิมได้คำว่า “วิสุ” ลงด้วยดังนี้

ขอยความประสงค์ของท่านจะแสดงให้ท่านผู้ให้ผู้นับถือคนนั้น รู้ความ
 ว่าเป็นผู้ต่างกัน แปรตกกันโดยชาติแต่ตระกูลแต่เพศเป็นคน ไม่
 ประสงค์ความที่จะให้รู้ว่า จะรักษาให้ต่างให้แปลกกัน เดิมคำว่า “รกุ
 ณฑุทาย” ลงต่อไปนี้ ประสงค์จะแสดงว่าขอให้รับไป เพื่อรักษา
 ไว้เป็นอันดี ไม่เอาไปทิ้งไปขว้างเสีย ท่านที่จะให้ละบอกจะสอนนั้น
 จะได้เต็มใจให้ เต็มใจบอก เต็มใจสอน อันนี้เป็นประโยชน์ของคำว่า
 “วิตุ รกุณฑุทาย” นี แปรตกจากที่ไม่มีความนั้น เป็นคำขอขึ้น ๆ ตาม
 ความประสงค์ของท่านที่ผู้ทูล จะไม่ให้รุ่งรังมากหมายไป ถ้าท่านผู้ขอคิด
 เมื่อเวลาขอจงจิตคิดว่าจะถือจะรักษาสัจจริง ๆ จึ่งควรใช้คำว่า “รกุ
 ณฑุทาย” ลง ถ้าไม่คิดจะถือจะรักษา จะได้คำนี้ลงไม่ควร ถ้าได้
 ลงจะต้องปรับมุสาว่าท แกท่านผู้ท ขอรูความใน ถ้อยคำ ของตน ที่ว่าขอขึ้น
 เว้นท่านผู้ทไม่ รู้จักความ เป็นแต่ว่าขอเพื่อไป ตามบาปที่ตนจำได้นั้น
 อันเป็นโทษปราศจากประโยชน์ของคำว่า “รกุณฑุทาย” นี ท่านผู้ท
 ขอ ๆ เพื่อจะรักษา เวลาเมื่อขอจะได้คำว่า “รกุณฑุทาย” นีลง ฤ
 จะไม่ได้ก็ได้ ไม่ขัดขวางอะไร แต่คำว่า “วิตุ” นี้นี้ถ้าได้คำว่า “รกุ
 ณฑุทาย” ลงแล้ว ก็จะต้องได้ด้วย ถ้าไม่ได้ฟังก็จะเงินไปไม่ลงละ
 สดวย อันเป็นประโยชน์ของคำว่า “วิตุ” ถ้าผู้เดียวได้คำว่า “วิตุ”
 ลงด้วย ก็ไม่เป็นประโยชน์อะไร ข้าจะเป็นโทษให้เกิดมุสาว่าทแก่ท่าน
 ผู้ทว่าขอรูความอันเป็นโทษปราศจากประโยชน์ของคำว่า “วิตุ” อนึ่ง
 ถ้าท่านผู้ทขอ ไม่ขอเพื่อประโยชน์แก่อันจะรักษา เป็นแต่ขอไปตาม
 ขรรณนิยม ฤไม่รู้จักความ จำได้แต่บาป เมื่อว่าขอยกคำว่า “วิตุ”

รกฺขณคฺคยา” นี้เสีย เห็นจะดีกว่าได้ลง คำว่า “วิตุ รกฺขณคฺคยา” นี้
ได้เพิ่มเติมลงในคำขอคุ้มครองทั้งคุณทั้งโทษเช่นกล่าวมานี้ ถ้ายกออกเสีย
เห็นจะดีกว่าได้เข้า สิ่งที่มีทั้งคุณทั้งโทษแล้ว นักปราชญ์ท่านไม่
ประพาส ใดๆ แต่สิ่งที่มีคุณอย่างเดียว ฤๅที่ไม่มีคุณไม่มีโทษ ขอท่านผู้
มีปัญญาพึงพิจารณาเลือกแต่ที่ควรที่ชอบเท่านั้น

พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เดช) วัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อยังเป็นพระอริยมุนี

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๔๖

ในอินทรียพัทธะ กล่าวว่าสัตว์หากินปัญหา วิริยะกับธมฺมาธิ ต้อง
ผ่อนผันอย่าให้มากกว่ากัน ต้องให้เท่า ๆ กันจึงจะชอบ ส่วนสัตว์นั้น
ถึงจะให้มากสักเพียงใดก็ไม่เป็นโทษ เป็นการยกย่องสัตว์ ส่วนในอริยมัคค
กล่าวว่า องค์มัคคทั้ง ๗ เบื้องต้นเป็นปรีกขารแห่งธมฺมาธมาธิ คือเป็น
การยกย่องธมฺมาธิขึ้นเป็นใหญ่ เพราะธมฺมาธมาธิเป็นปรีกขารแห่งธมฺมา
ธมาธิไป จะประสงค์ความ อย่างไร ด้วยเหตุใด จึงได้ต่างกัน ดังนี้

แก้ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๔๖

ในอรรถกถาธรรมกถานั้น พร้อมไปด้วยองค์แปดมีธมฺมาธิฐิตเป็นต้น
มีธมฺมาธมาธิเป็นที่สุด พร้อมทั้งแปดองค์ จึงเป็น อริยมรรค ขาด
องค์ใดองค์หนึ่งก็ไม่ได้ คำที่ว่าธมฺมาธมาธิเป็นปรีกขารของธมฺมาธมาธิ

นั้นไม่ชอบ เพราะองค์ทั้งแปดเป็นกิจของคน ๆ มีด้วยกันหมด ดัมมา
 สติกิจของคนก็มี ดัมมาสมาธิกิจของคนก็มี เพราะเหตุนี้^๕ คำที่ว่าดัมมา
 สติเป็นปริกขารของดัมมาสมาธิไม่ชอบ คำที่ว่าในอัมมวาทิกมรรค ยก
 สมาธิเป็นใหญ่^๖นั้นผิดไปไม่ชอบ เพราะในอัมมวาทิกมรรค มีดัมมาทวิวิ
 เปนใหญ่เปนประธาน ความดำริที่เจตสิกที่เกิดขึ้นกับด้วย ดัมมาทวิวิ
 ชื่อว่าดัมมาดังกับปะปนองค์ที่ ๒ วิรัตเป็นเหตุเว้นจากมิจฉาฉาเกิดขึ้น
 ด้วยดัมมาทวิวิ ชื่อว่าดัมมาวาจา^๗เป็นองค์ ๓ วิรัตความเว้นจากกาย
 ทุกจริตก็เกิดขึ้นด้วยดัมมาทวิวิ ชื่อว่าดัมมาภมมัตตะ^๘เป็นองค์ ๔ วิรัต
 เป็นเหตุเว้นจากมิจฉา^๙ เกิดขึ้นด้วยดัมมาทวิวิ ชื่อว่าดัมมาอาชีวะ
 เป็นองค์ที่ห้า^{๑๐} ความเพียรที่เกิดขึ้นด้วยดัมมาทวิวิ ชื่อว่าดัมมา
 วายามะ^{๑๑}เป็นองค์ที่ ๖ สติที่เกิดขึ้นด้วยดัมมาทวิวิ ชื่อว่าดัมมาสติ^{๑๒}เป็น
 องค์ที่ ๗ สมาธิเกิดขึ้นด้วยดัมมาทวิวิ ชื่อว่าดัมมาสมาธิ^{๑๓}เป็นองค์ที่ ๘
 ในอัมมวาทิกมรรคนั้น มีดัมมาทวิวิเป็นใหญ่เปนประธาน^{๑๔} เพราะ
 เหตุนี้จึงว่าในอัมมวาทิกมรรค มีดัมมาทวิวิเป็นใหญ่เปนประธาน ที่ว่า
 ดัมมาสมาธิเป็นใหญ่ในอัมมวาทิกมรรคไม่ชอบ ที่ดัมมาสติเป็นปริกขาร
 ของดัมมาสมาธิก็ไม่ชอบ ถ้าจะว่าดัมมาสติเป็นปัจจัยแก่ดัมมาสมาธิจึง
 จะชอบ ในอินทริยแปดละสติเป็นธรรมเจตทั่วมไป ยกปัญญาเป็นคัว
 ลำคัญเปนยอด เพราะพุทธภาสิตตรัสว่าพรหมจรรย์นี้มีปัญญาเป็นยอด
 มีวิมุตติเป็นแก่นสาร^{๑๕} ในอินทริยทั้งห้าคือ ตัทธินทริย วิริยินทริย
 สติณทริย สมารินทริย ปัญญินทริย ในกำลังทั้งห้าคือ ตัทธาพลัง
 วิริยพลัง สติพลัง สมาริพลัง ปัญญาพลัง คำที่ว่าสติเป็นปริกขาร

ของสงฆ์ไม่ชอบ ถ้าว่าสติเป็นปัจจัยของสงฆ์ชอบอยู่ เพราะในอินทรีย์
แต่พระสติเป็นปัจจัยแก่สงฆ์ สงฆ์เป็นปัจจัยแก่ปัญญา ก็ในอสังข
กิกมรรคสติเป็นปัจจัยแก่สงฆ์ แต่ปัญญาเป็นคัวดมมาทวิอยู่ น่าเสีย
แล้ว เพราะเหตุนี้จึงว่าสติเป็นปัจจัยแก่สงฆ์ ซึ่งว่าเป็นปริกขารของ
สงฆ์ไม่ชอบ^๕

เข้าใจว่าสมเด็จพระมหาจักรวาล (ยัง) วัดโสมนัสวิหาร

เมื่อยังเป็นพระอมรโมฬี

ปัญหาธรรมวินิจัยที่ ๔๗

การผันมือแก้คนหลับฤๅตน จิตที่มีในเวลาดันเป็นกรรมได้ฤๅไม

แก้ ปัญหาธรรมวินิจัยที่ ๔๗

ปัญหาปรารภความผัน^๕ พระนิทานจารย์ ท่านได้คิด^๕ เนื้อความใน
อรรถกถาวิภังค์ แต่อรรถกถาถามหาต้นสูตรใน ปัญจะอังกุตตรนิกาย
แต่อรรถกถา ปฐมสังฆาติเสถสติกขาบทใน พระวินัยมัจจิมวินิจัยได้ ในพระ
คัมภีร์จารย์สังคหะมาติกาที่ ๘ ว่า ในการเห็นความผัน^๕ ถ้าจะว่าคน
หลับเห็นก็ได้ ความผิดด้วยคำในอภิธรรม เพราะว่าบุคคลย่อมหลับ
ด้วยภวังคจิต ก็ภวังคจิตนั้นจะเป็นจิตมีรูปนิมิตเป็นต้นเป็นอารมณ์
ฤๅเป็นจิตประกอบพร้อมด้วยกิเลสมีราคะเป็นต้นห้ามได้ แต่ฝ่ายเมื่อ
บุคคลผู้เห็นความผันอยู่ จิตทั้งหลายที่มีรูปนิมิตเป็นต้นเป็นอารมณ์
แต่ประกอบ พร้อมด้วยกิเลส มีราคะเป็นต้น เช่น^๕ ย่อมบังเกิด เพราะ
เหตุ^๕นั้น คำว่าคนหลับเห็นผันนั้นจึงเป็นคำผิด ถ้าจะว่าคนคนเห็นผัน

เดาก็ได้ ความผิดด้วยคำในวินัย เพราะว่าคนต้นจะเห็นอารมณ์ใด
 ก็ยอมเห็นอารมณ์นั้นด้วยอัปโพทวารกจิตร คือเห็นด้วยจิตปรกติ ใน
 เมื่อกล่าวถึงลักษณะ อธิษฐานกระทำด้วยอัปโพทวารกจิตรแล้ว ซึ่ง
 จะไม่เป็นอาบัตินั้นไม่มี ก็แต่ในเพราะที่ภิกษุเห็นความผิดถึงลักษณะ
 ทำนหาได้ปรับอาบัติไม่ ๆ เป็นอาบัติโดยส่วนเดียว เพราะเหตุนี้ คำว่า
 คนต้นเห็นผิดจึงเป็นคำผิด อนึ่งถ้าจะว่า คนไม่หลับไม่ตื่น นั้นแหละเห็น
 ผิดไซ้ จะจัดชื่อว่าใครเห็นก็ได้ เมื่อไม่มีใครเห็นอย่างนี้จัด
 เป็นอันไม่มีความผิดนั้นแหละ จะจัดเป็นอันไม่มีก็ได้ เพราะเหตุ
 ไรเล่า เพราะเหตุว่าบุคคลผู้มีความหลับแห่งฉนวนครอบงำยอมเห็น
 ผิด คำนี้ สัมด้วยคำที่พระภาคเจ้าตรัสว่า ภาววิจฺจนาแต่ พระเจ้ามีจิตที่
 ทุจริตหาราช บุคคลผู้มีความหลับแห่งฉนวนครอบงำยอมเห็นความ
 ผิดดังนี้ คำว่าผู้มีความหลับแห่งฉนวนครอบงำนั้น คือผู้ประกอบด้วย
 ความหลับถึงฉนวน แท้จริงการเกิดขึ้นจากภวังค์บ่อย ๆ ย่อมมีเพราะ
 ประจิตแห่งความหลับใด ซึ่งเป็นความหลับกัลป์กตอกเร็ว เหมือน
 ความหลับของฉนวน เหตุอาภยารณ ไปด้วยกุศลจิต เป็นคตินเนื่อง ๆ
 บุคคลผู้ประกอบความหลับเช่นนั้น นั้นแหละเห็นความผิด เพราะเหตุที่
 บุคคลประกอบด้วยความหลับอันอาภยารณ ด้วยกุศลจิตเป็นคตินเห็นผิดนั้น
 ความผิดนั้นจึงเป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง เป็นอพยยาภยาคบ้าง ความผิด
 ของบุคคลที่ผิดว่าให้พระเจดีย์ แด่พระธรรม แด่สังฆกรรมเป็นคติน
 จัดเป็นกุศล ความผิดของบุคคลผู้ผิดว่ากระทำปาณาติบาตเป็นคติน จัด
 เป็นอกุศล ความผิดซึ่งพ้นจากองค์ทั้ง ๒ เป็นไปในขณะแห่งอาวัชชนะ

แต่ทว่าตัณหา จัดเป็นอพยากฤต ความฝันที่เป็นกุศลากุศลนั้น ไม่
 สามารถที่จะชักนำปฏิสนธิได้ เพราะความที่เจตนาเป็นเหตุพหุวัตถุคือ
 อ่อนทรพตให้ผลไม่ได้ ถึงกระนั้นแต่ในประวัติกาล ถ้าได้กุศลากุศลอื่น
 อุปถัมภ์ค้ำชูแล้วก็จะอาจให้วิบากได้ ถึงจะให้วิบากได้ก็จริงแต่ แต่
 ว่าเพราะเกิดใน อันไขว่ไสยเสียแล้ว เจตนาใน ความฝันได้ ชื่อว่า เป็น
 อัปโพหาริกไม่ควร แก่ โภหารแท้ ในสารสังคหะท่านวินิจฉัยไว้ อย่างนี้
 ข้าพเจ้าอาจไศรยคำที่ท่านวินิจฉัยไว้เช่นนั้นแต่ จึงได้ตั้งนิฐานว่าความฝัน
 นั้น มีแก่คนหัดยังไม่สนิทจิตรยังเคลื่อนจากภวังค์บ่อย ๆ เจตนาที่
 มีในเวทนาฝันนั้น ชื่อว่าเป็นกรรมได้ แต่ตกตลงเป็นอันไม่เป็น เพราะเป็น
 อัปโพหาริกเสียแล้ว

พระราชพงศาวดาร (ม.ร.ว. โสณ) วัดโสมนัสวิหาร

ปัญหาธรรมวินิจัยที่ ๔๘

ผู้ที่ชอบเด่นหอยอยากได้หอยที่แน่นเด่น ฤาอยากจะเป็นหมอดู
 อย่างวิเศษ ได้ยินว่าถ้าเจริญกรรมฐานเช่นนั้น ๆ จนเป็นอย่างนี้ ๆ ขึ้น
 แล้วก็จะรู้ได้เห็นได้ จึงไปเรียนกรรมฐานต่อท่านผู้รู้ ด้วยความมุ่งหมาย
 อย่างนั้น แล้วทำความเพียรอุส่าหบริกรรมภาวนาอยู่เนื่อง ๆ เจตนา
 ซึ่งไปไปในบริกรรมภาวนานั้น จะนับเข้าในภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ
 ด้วยฤาไม่

๒๖ แก้ ปัญหาธรรมวินัยที่ ๔๙

ในภาวนามยบุญกิริยาวัตถุ^๕นั้น ท่านประสงค์แต่เจตนาเครื่องทำ
กุศลให้เกิดในสันดานทั้ง^๕สัน แต่ฝ่ายผู้เรียน ธรรมฐาน ด้วยความมุ่ง
เช่น^๕นั้นเจตนาเดิมเป็นอกุศล เพราะประกอบด้วย โลก เป็นปฏิปัณ^๕ษแก่
กันอยู่หาตรงกันไม่ ถึงกระนั้นแต่ จะวินิจฉัยโดยเอกังสะพยากรณ์ว่า
เจตนาเป็นไปในบริกรรมภาวนานั้น นับเข้าในภาวนามยบุญกิริยาวัตถุได้
เพราะมาบริกรรมอยู่ในอารมณ์ ของกรรมฐาน ซึ่งเป็นที่^๕ตั้งของกุศล
ถ้า นับ เข้าไม่ได้ เพราะเจตนาเดิมเป็นอกุศลเสียแต่^๕ตั้งนั้น^๕ วัตถุอยู่
เพราะจิตระเบิดหลุดวิเวกดับกลดอกไว้^๕นัก ยากที่จะ^๕คิด^๕ดินได้ เหตุ^๕ตั้งนั้น
ปัญหานี้^๕ต้องวินิจฉัยโดยปฏิปจฉาพยากรณ์ คือต้องถามให้ผู้บริกรรม^๕นั้น
พิจารณาตามวารจิตของตนก่อน แล้วจึงวินิจฉัยได้ ถ้าผู้บริกรรม^๕นั้น
พิจารณาว่าขณะบริกรรมนั้น ความสังเวชฤๅความเสื่อมได้ยังเกิดฤๅจิต^๕
สงบระงับนิรณ^๕ทั้ง ๕ ได้ เพราะเพ่งอารมณ์ของกรรมฐานนั้น ๆ ถึง^๕นั้น
ควรวินิจฉัยว่า เจตนาเป็นไปในบริกรรมภาวนานั้น นับเข้าในภาวนามย
บุญกิริยาวัตถุได้ ถ้าผู้บริกรรม^๕นั้นพิจารณาว่า ขณะบริกรรม^๕นั้น
ความสังเวชฤๅเสื่อมได้ไม่^๕ยังเกิด ถึงจิตหยุดก็หยุดด้วยความมุ่งตัว
หวน^๕นั้นแหละ ฤๅพิจารณาว่า ขณะบริกรรม^๕นั้นเป็นแต่บริกรรมไปตาม
ท่านสอนนั้นแหละ ไม่ได้ความสังเวชฤๅเสื่อมได้อะไรสักอย่างหนึ่ง จิต^๕
ก็ไม่^๕ตั้ง^๕บ^๕วิตกพิจารณาหา^๕อ^๕บาย^๕ที่จะเห็น^๕หวน^๕เท่านั้น ถึง^๕นั้น^๕ควร^๕วินิจฉัย^๕ว่า นับ
เข้าในภาวนามยบุญกิริยาวัตถุไม่ได้เพราะ^๕เจต^๕น^๕า^๕ด^๕อ^๕ด^๕ร^๕เ^๕อ^๕ง

พระราชพงศัပ္พิพัทธ (ม.ร.ว. โถ่น) วัดโสมนัสวิหาร

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๔๘

สัตว์ที่เกิดเป็นเอกโองการมีแต่รูป ๆ นั้นจะคงอยู่คงกอนดินกอนอิฐ
กอนหินดาด

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๔๘

แก้ตามนัยใน อภิธรรม สังคหะ พระอนุรุทธาจารย์เถรเจ้า ท่าน
แสดงว่าสัตว์ที่เกิดเป็นเอกโองการในอสังขนิมิต มีแต่รูปไม่มีจิตรใจ รูป
นั้น ๘ อย่าง คือ ปรถ ฐาโป เตโช วาโย คันโธ รโส โอชา ชีวิต
เป็นรูปธรรม ๘ ซึ่งกล่าวว่าชีวิตชนวก ดังนี้ ไม่มีจิตรใจ จิตรใจไม่เกิด
เลย คือระงับอยู่จนสิ้นอายุซึ่งจะดับชาติไปทีเดียวนั้นไม่ใช่ เพราะอวิชชา
คั่นหายยังมีอยู่ เป็นอยู่ ควรแก่การตงตงแล้ว จิตรใจนั้นก็เกิดขึ้น
เป็นปรกติดังเก่า ในภพที่เกิดขึ้นใหม่นั้น ๆ ก็แต่ระงับอยู่ชั่วครู่ เมื่อแรก
เกิดขึ้นนั้น เกิดในอริยาบถหนึ่ง ถิ่นอยู่จนสิ้นอายุ เกิดในอริยาบถอื่น
ก็ยืนอยู่จนสิ้นอายุ เกิดในอริยาบถอื่น ถิ่นอยู่จนสิ้นอายุ ท่าน
กำหนดอายุภาวของอสังขนิมิตตัวนั้น ๕ กัป อนึ่งได้ฟังปราชญ์ผู้ฉลาด
รอบรู้ในพระปริยัติธรรม ท่านกล่าวว่า บุคคลผู้ได้ฌานที่ ๔ จิตรใจ
ประกอบด้วย อุเบกขา เอกัคคตา ด้วยมีความต้องการจะให้ มีอยู่แต่รูป
ตายลงด้วยฌานที่ ๔ ที่ตนทำได้นั้น จึงไปเกิดเป็นอสังขนิมิตตัวตาม
ประสงค์ อนึ่งก็สมด้วยคำพระผู้มีพระภาคย์ ตรัสแก่พระอานนท์ว่า
กมฺมํ เขตฺตํ วิญญฺญาณํ พฺยั ตณฺหา ติเนโห ฯ กรรมเป็นเขต คือ

แผ่นดิน ใจรูวเศษอารมณ์เป็นพืชผล กรรมเกิดในใจทำให้ดินรน
ไปต่าง ๆ คือค้นหาเป็นอย่าง ความเกิดจึงมีขึ้น ตามกรรมตามคัมภีร์นั้น ๆ
ดังนี้ ความในทณกรรมคือฉันท ๕ เป็นพื้นแผ่นดิน จิตใจเป็นพืชผล
ค้นหากรรมที่เกิดกับใจเป็นอย่างชุ่มอยู่ ความเกิดเป็นอสังขนิมิตต์ควมแต่
รูปมีขึ้นตามประสงค์ดังนี้ อนึ่งพระองค์ตรัสวิญญูเครื่องหมุน ๓ แก้มะ
วิญญู กิเลสวิญญู วิบากวิญญู ดังนี้ ในทณกรรมนั้นคือฉันท ๕ กิเลส
นั้น คืออวิชชาค้นหา วิบากนั้น คือรูปธรรม ๘ ที่เกิดขึ้น ตามประสงค์
ของผู้ใดฉันท ๕ นั้น จบแก้ปัญหาคตามลคปัญญาแต่เท่านั้น

ปัจจุบันวิชันนาปัญหา นั้น คิดดูตามคำพระตรัสว่า มคฺคมคฺคิ
คมโก น วิชฺชติ ทางมีอยู่ คนเดินไปไม่ได้ดังนี้ วิชันตามหนังสือ
ท่านว่าไว้

พระพรหมมณี (เหมือน) วัดบรมนิวาส

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๕๐

เหมือนกะว่า ถ้าตาแก่คนหนึ่งอยู่ที่โรงนาคนเดียว เวลากตางคืน
มีผู้ร้ายพวกหนึ่งเดินมาถึงที่โรงนานั้น แะเข้าไปขอไม้ขีดไฟ (ขอด้วย
อาการคนขอทาน) ตาแก่ก็รู้ว่าเป็นผู้ร้าย ครั้นจะไม่ให้ก็กลัวว่าโจร
จะทำร้าย จึงหยิบไม้ขีดออกแจกพวกโจรคนละกติก ๆ ดังนี้ การให้
ไม้ขีดไฟนั้น จะนับเข้าในบุญญกิริยาวัตถุได้ฤาไม่

แก้ ปัญหาธรรมวินัยที่ ๕๐

แก้ ปัญหาข้อนี้ ยากที่จะแก้ไขให้แจ่มแจ้งได้ เพราะจิตประวัติของ
สัตว์เป็นไปเร็วนัก ควรเป็นปฏิปจฉาพยากรณ์ ก็แต่การวินิจฉัยปัญหา
เวียนมาถึงข้าพเจ้า ๆ จำต้องตัดสินใจ ตามขณะวารของตาแก่ที่เป็นไป
ในขณะหนึ่ง ๆ เพื่อให้สัมประสงค์ของผู้ถาม ทานการให้ซึ่งมาใน
บาปประเทศนั้น ๆ หดายเป็นอันมาก แต่จะตั้งเขตลักษณะการให้พัสดุ
แก่ผู้อื่น ซึ่งนับในทานมัยบุญญกิริยาวัตถุแล้ว รวมลงจะต้องประการ
คือให้ อนุเคราะห์แก่ ผู้ขัดสน มีความประสงค์ดังของนั้น ๆ ๑ ให้
ด้วยบูชาคุณความดีในผู้มีความดีในด้านใด ๑ เป็นสองชั้น

อีกหนึ่งทานที่บุคคลให้แก้สัตว์วิจจนา หวังจะเลี้ยงด้วยสามารถ
คุณมีบริบูรณ์ด้วยลักษณะเป็นต้นอย่างหนึ่ง ด้วยสามารถอุปการะได้
นานนม แลรักษาทานเป็นต้นอย่างหนึ่ง ด้วยสามารถแห่งเหตุมกด้วย
อันตรายแต่กำหนด แลปรากฏให้เป็นต้นมตเป็นต้นอย่างหนึ่ง ทานนั้น
ท่านหาถือเอาว่าเป็นทานมัยบุญญกิริยาวัตถุไม่ เพราะไม่ประกอบด้วย
ลักษณะทานทั้งสองซึ่งกล่าวไว้ในเบื้องต้นนั้น แต่ประกอบด้วยโทษ
ที่นักปราชญ์ ควรเว้นควรระวัง

ข้อซึ่งตาแก่ได้ทราบชัดว่าพวกนั้นเป็นโจร แล้วให้ไม้ขีดไฟแก่เขา
เหล่านั่นคนละดก ๆ ดังนี้ เมื่อเดิมตาแก่กลัวแต่ขณะหยิบไม้ขีดไฟส่ง
ให้ก็ยังไม่กลัวอยู่ การให้นั้นไม่ควรนับในทานมัยบุญญกิริยาวัตถุโดยแท้

ถึงกระนั้นคงต้องนับว่าเป็นการให้อย่างหนึ่งที่มีผลเห็นประจักษ์ คัมภีร์อันตราย
ที่หมู่โจรจะพึงทำแก่ตนได้ แต่ถ้าตาแก่เดิมกตัญญูจริง แต่ภายหลังขณะ
หิวนั่งของให้ด้วยจิตรักคิดเขามุญถ่ายเดียว ไม่กตัญญู การให้ขึ้น
ศรัทธาในทานมัยบุญญกิริยาวัตถุได้ นี้ข้าพเจ้าตัดสินโดยความเห็น ฉะ
จะผิดไปประการใดขอประทานให้อภัยแก่ข้าพเจ้าเทอญ

พระดำรัสได้ภณ (อ่อน) วัดราชประดิษฐ

เมื่อยังเป็นพระเมธาธรรมมรต วัดพิไชยญาติการาม

ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๕๑

ซึ่งดำรัสทำสังฆกรรม ต้องเว้นวชิชนัยบุคคล ๓๓ คน เมื่อตั้งฆ
ทูปสังฆกรรม สามเณรผู้เป็นกัมมมารหะอยู่ในหัตถบาฬีได้ ด้วย
เหตุนี้ วชิชนัยบุคคลในอุปสมบทกรรม จะมีแต่ ๓๐ ฤคัง ๓๑ อยู่หนึ่ง
เว้นให้แต่สามเณรผู้เป็นกัมมมารหะคนเดียว

แก้ ปัญหาธรรมวินิจฉัยที่ ๕๑

สามเณรอื่นนอกจากสามเณรซึ่งเป็นกัมมมารหะแล้ว ถึงซึ่งนับเข้า
ในวชิชนัยบุคคล ๓๓ พวก มัคคุทธิกลเป็นต้น มีคนต้องเพิกเป็นที่สุด
ซึ่งเป็นผู้อนการกถังฆ จะพึงเว้นเสีย ด้วยอำนาจทำภายนอกหัตถบาฬี
ณหัตถบาฬีในสังฆกรรมนั้น เพราะจำสามเณรเหล่านั้น พระพุทธเจ้า
ไม่ทรงยอมให้เข้ามาอยู่ในหัตถบาฬีในสังฆกรรม ฝ่ายสามเณรผู้ควร
กรรมนั้น พระองค์ทรงยอมให้เข้าอยู่ในหัตถบาฬีได้ ด้วยว่ากัมมวาจา

จารย์ ได้ ประกาศให้ การก่ดงษ์ ได ยินได้ พงศ์มควรพร้อมแล้ว จึงเรียก
เข้ามาอยู่ในหัตถบาศดงษ์ แต่ด้ามเนรผู้เพ่งอุปถัมบตอุปธนายนั้น
ก็ได้ อ่อนวอนขออุปถัมบตก่ดงษ์ ถึงด้ามครั้งเป็นกำหนด เพราะเหตุนี้
ข้าพเจ้าจึงมีความเข้าใจว่า วัชชนันบุคคตที่พระพุทเจ้าได้ทรงครัดห้าม
ไว้เดิมเท่าใด ก็ตกดงคงอยู่เท่านั้น

พระสาสนโสภณ (อ่อน) วัดราชประดิษฐ

เมื่อยังเป็นพระเมฆาธรรมรต วัดพิไชยญาติการาม

ปัญหาธรรมวินัยที่ ๕๒

คนหนึ่งเว้นกายทุจริตได้ แต่วจทุจริตเว้นไม่ได้ กับคนหนึ่งเว้น
วจทุจริตได้ แต่กายทุจริตเว้นไม่ได้

ความประพฤติกของคนที่สองอย่างนี้ อย่างไหนจะดีกว่ากัน

แก้ ปัญหาธรรมวินัยที่ ๕๒

ความ ประพฤติกของคนที่สองอย่างนี้ จะวินิจฉัยว่าใครจะดีกว่าใคร
นั้นไม่ได้ เพราะมีคุณควรสรรเสริญด้วยกันทั้งสอง มีโทษควรติเตียน
ด้วยกันทั้งสอง ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ถึงในกรณียากกรณียู่ศตรพระผู้
มีพระภาคย์ก็ตรัสกายทุจริต วจทุจริต มโนทุจริต ว่าเป็นเอกังสะ
อกรณียะ อันบุคคตไม่พึงทำโดยส่วนเดียว ตรัสกายสุจริต วจสุจริต
มโนสุจริต ว่าเป็นเอกังสะกรณียะ อันบุคคตพึงทำโดยส่วนเดียวเสมอ
กันทั้งสาม แดทรงแสดงอาทั้นพแลอาทั้นดังที่ผู้ ประพฤติกทุจริต แด

สัจจวิทน^๕ จะพึงประสบภพพณ^๕ภพหน้าเก่า^๕เต็มอกกันทั้งสาม อาทันทพน^๕นัตริ^๕
 ว่าในกายทุกจวิต ว^๕จทุกจวิต มโนทุกจวิต ซึ่งเราได้กล่าวแล้วว่า ไม่ควร
 ทำโดยส่วนเดียววน^๕ เมื่อผู้ใดชนทำผู้^๕นั้นก็จะพึงได้ อาทันทพน^๕ คือแม่ตน
 กุยอมคิเตยนคนได้^๕ ท่านผู้รู^๕ทั้งหลายพิจารณาแล้ว ย่อมครหาได้^๕ .
 กิตติศัพท์ อันตามกุยอม^๕พุง^๕เฟื่องไป^๕ ๑ ผู้^๕นั้นเป็นคนหลงทำการกิริยา ๑
 เบองนำแต่ภระเพราะแตก^๕แห่งกาย ผู้^๕นั้นยอมเข้าไปถึงอบายทุกคติ
 วินิบาตนรก ๑ อาทิสั่ง^๕นั้นนัตริ^๕ว่าในกายสัจจวิทน^๕ ว^๕จสัจจวิทน^๕ มโนสัจจวิทน^๕
 ซึ่งเราได้กล่าวแล้วว่าควรทำโดยส่วนเดียววน^๕ เมื่อผู้ใดทำผู้^๕นั้นพึง
 ได้ อาทิสั่ง^๕นั้น คือแม่ตนไม่คิเตยนคนได้^๕ ท่านผู้รู^๕ทั้งหลายพิจารณา
 แล้วย่อมสร^๕เรณิ ๑ กิตติศัพท์ดัง^๕ามยอม^๕พุง^๕เฟื่องไป^๕ ๑ ผู้^๕นั้นไม่
 เป็นคนหลงทำการกิริยา ๑ เบองนำแต่ภระเพราะแตก^๕แห่งกาย
 ผู้^๕นั้นยอมเข้าไปถึงสุคติโลกสวรรค์ ๑ ด้วย อาทันทพแต่อาทิสั่ง^๕ที่ผู้^๕
 ประพฤติทุกจวิตแต่สัจจวิทน^๕ทั้งสามนั้น จะพึงประสบภพพณ^๕ภพหน้า พระ
 พุทธเจ้าทรงตรัสในพระสูตร^๕นี้ โดยสรุปเล่ม^๕อกัน^๕นั้น จึงได้^๕ต้น^๕ฐาน
 ว่า ความประพฤติของคนทั้งสองนั้นเล่ม^๕อกัน^๕ไม่^๕วิเศษ^๕กว่ากัน^๕ อนึ่ง
 เมื่อจะพิจารณาเปรียบเทียบผลวิบาก ที่ผู้^๕ประพฤติทุกจวิตสัจจวิทน^๕
 สองนั้น จะพึงประสบปรารภ^๕ฝ่ายเดียว^๕เก่า ก็ไม่เห็นว่าจะหนักเบา
 กว่ากัน^๕นัก เหมือนในสัพพต^๕หุสสุต^๕ พระผู้มีพระภาค^๕ก็ตรัส^๕แสดง
 วิบากส่วน^๕หนักของปาณาติบาต อทินนาทาน กามมิชฉาจาร สุราเมรย
 มัชชปามาทัฏฐาน แดม^๕สา^๕วาท บิ^๕สุ^๕ณา^๕วาจา มร^๕สุ^๕วาจา สัม^๕ณ^๕ป^๕ลาป
 ว่าเป็นกรรมทำผู้^๕ดวงให้^๕เป็นไป^๕ในนรก เดียว^๕จ^๕าน^๕ เปรต^๕วิ^๕ไลย^๕ เล่ม^๕อ

กันทั้งแปดมิได้ แปรตกกัน แปรตกแต่วิบากส่วนเบาเท่านั้น ในวิบาก
 ส่วนเบา นั้น ทรงแสดงโดยลำดับดังนี้ คือวิบากเบาของปาณาติบาต
 ทำความเป็นคนมีอายุน้อยให้ เป็นไปแก่ผู้ต้อง เมื่อได้ อัตรภาพเป็น
 มนุษย์ วิบากเบาของอทินนาทาน ทำความเสื่อมพินาศแห่งโรคะ
 ให้ เป็นไปแก่ผู้ต้อง เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ วิบากเบาของกามมิถาจาร
 ทำเวรแตกศัตรู ให้ เป็นไปแก่ผู้ต้อง เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ คือเป็นคน
 มากไปด้วยศัตรูหมู่ บัณฑิตมิตร คิดของเวรดังผาสุก วิบากเบาของ
 มัชฌิมาทฏฐฐาน ทำความเป็นคนบ้า ให้ เป็นไปแก่ผู้ประพฤติ
 เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ วิบากเบาของมรดาอาท ทำความกล่าวดูไม่จริง
 ให้ เป็นไปแก่ผู้กล่าว เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ คือถึงตนจะไม่มีโทษ
 ก็มักจะมีผู้กล่าวดูว่ามีโทษ ทำให้ต้องรับโทษที่ไม่จริง ต่าง ๆ วิบาก
 เบาของบิณฑวาจา ทำความแตกแห่งมิตรให้ เป็นไปแก่ผู้กล่าว เมื่อ
 เกิดเป็นมนุษย์ คือมีมิตรสหายถูกคนเป็นทริก มักแตกร้างจาก
 กันไม่สามัคคีกันได้ วิบากเบาของมรสุวาจา ทำเสียงอันไม่เอิบอาบ
 ใจให้ เป็นไปแก่ผู้กล่าว เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ คือให้ ได้ดังแต่เสียง
 อันไม่เจริญใจ วิบากเบาของสัมผัปปลาป ทำความเป็นคนมีวาจา
 อันผู้ใดผู้หนึ่งไม่ฟังถือเอา ให้ เป็นไปแก่ผู้กล่าว เมื่อเกิดเป็นมนุษย์
 คือให้ เป็นคนมีถ้อยคำไม่มีใครเชื่อถือ วิบากส่วนเบาของกายทุจริต
 วจทุจริต ซึ่งทรงจำแนกออกแสดงโดยลำดับทั้งแปดเหล่านักดวน
 เป็นอนิฏฐารมณ ด้วยกันทั้งนั้น ไม่เห็นว่าข้างไหนจะดวกเศษกว่ากัน
 อนึ่งเมื่อจะเปรียบเทียบ โดยความเป็นไทยเวรฤากรรมก็เลิศ ก็เป็น

ไกยเวรแดกรวมกิตต์เต็มอกันทั้งสองทูลจวิศ อนึ่งความเจียนของคน
 ทั้งสองนั้น ก็ยังจกความเป็นคึดไม่ได้ ด้วยกันทั้งสอง เพราะคึดตำเร็จ
 ตวยการรงค์เวรทั้งกายวาจา เวรอย่างเดียวนั้นชื่อว่าคึด คึดอย่าง
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
 ตาเพียงองค์ ๕ ถพรมทงกายแถวจา บาปประเทศที่ทางดงกถาณ
 ถจนเป็นเควของชเนอความให้ เห็นชัด ว่าความประพฤติของคนทั้ง
 สองนั้น ควรคิดสืบว่าคึดคนจะอย่าง ชั่วคนจะอย่าง จระว่าคึดว่ากัน
 ไม่ได้ จระว่าคึดที่เดียวคึดไม่ได้ เป็นแต่คึดว่าคนที่เจียนไม่ได้เลยเท่านั้น
 พระราชพงศ์ ปฏิพัทธ (ม. ร. ว. โถ้น) วัดโสมนัสวิหาร

